

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΓΕΝΙΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2021-2022

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
του Κωνσταντίνου Πλατανίτη του Αριστείδου
Α.Μ.: 7340112101019

**Ο θεσμός της κληρονομικής αναξιοτήτας στο ελληνικό δίκαιο:
Νομοθετική ρύθμιση και νομολογιακή αντιμετώπιση**

Επιβλέποντες:

- α) Καθηγήτρια Δήμητρα Παπαδοπούλου - Κλαμαρή
- β) Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ιωάννα Κονδύλη
- γ) Επίκουρος Καθηγητής Βάγιας Παναγιωτόπουλος

Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 2022

Copyright © [Κωνσταντίνος Πλατανίτης, 2022]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

*Στη μνήμη του Αθανασίου Βαρλάμη,
προσωπικού μου καθοδηγητού στη νομική επιστήμη*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
II. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΞΙΟΤΗΤΑΣ.....	6
1. Ορισμός - Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	6
2. Δικαιολογητική βάση του θεσμού.....	9
3. Διάκριση της κληρονομικής αναξιοτήτας από συγγενείς θεσμούς.....	9
III. ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΞΙΟΤΗΤΑΣ (ΑΚ 1860).....	11
1. Εισαγωγικά.....	11
2. Οι κατ' ιδίαν λόγοι κληρονομικής αναξιοτήτας.....	14
2.α. Η από πρόθεση θανάτωση ή απόπειρα θανάτωσης του κληρονομούμενου (ΑΚ 1860 περ. 1).....	14
2.β. Η καταδίκη για ψευδή καταμήνυση του κληρονομούμενου για κακούργημα (ΑΚ 1860 περ. 2).....	18
2.γ. Η από πρόθεση παράνομη παρακώλυση του κληρονομούμενου για σύνταξη ή ανάκληση διαθήκης (ΑΚ 1860 περ. 3).....	19
2.δ. Η παρακίνηση του κληρονομούμενου με απάτη ή ο εξαναγκασμός του με απειλή παράνομα ή αντίθετα στα χρηστά ήθη να συντάξει ή να αλλάξει διαθήκη (ΑΚ 1860 περ. 4).....	22
2.ε. Η αλλοίωση ή εξαφάνιση της διαθήκης του κληρονομούμενου (ΑΚ 1860 περ. 5).....	26
IV. Η ΠΑΡΟΧΗ ΣΥΓΓΝΩΜΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΞΙΟ (ΑΚ 1861).....	29
1. Ορισμός, νομική φύση και προϋποθέσεις της συγγνώμης.....	29
2. Τύπος της συγγνώμης.....	30
3. Ειδικότερα ζητήματα για τη συγγνώμη.....	31
V. Η ΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΞΙΟΤΗΤΑΣ (ΑΚ 1862).....	32
1. Διαδικασία κήρυξης της αναξιοτήτας.....	32
2. Το δικαίωμα κήρυξης της αναξιοτήτας.....	35
3. Περαιτέρω δικονομικά ζητήματα.....	38
VI. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΞΙΟΤΗΤΑΣ (ΑΚ 1863).....	39
1. Αναδρομική έκπτωση αναξίου (<i>πρώτο πλάσμα</i>).....	40
2. Επαγωγή της κληρονομίας μετά την έκπτωση του αναξίου (<i>δεύτερο πλάσμα</i>).....	41
3. Χρόνος επαγωγής (<i>τρίτο πλάσμα</i>).....	42
VII. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ.....	43
1. Σχέση αναξίου και νέου κληρονόμου.....	43
2. Προστασία τρίτων προσώπων.....	44
3. Κήρυξη αναξιοτήτας λοιπών τιμωμένων προσώπων (ΑΚ 1864).....	45
4. Συγκριτικό Δίκαιο.....	47
VIII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	52
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	54

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κάθε ενασχόληση με το κληρονομικό δίκαιο ξεκινά με μία αρνητική συναισθηματική προκατάληψη, καθώς αφετηρία της ενασχόλησης είναι πάντα ο θάνατος ενός προσώπου. Ωστόσο, το μεγάλο θεωρητικό ενδιαφέρον και η σπουδαία πρακτική εφαρμογή αυτού του κλάδου του δικαίου συντελούν στην αναγνώρισή του ως ενός από τα πιο χρήσιμα εργαλεία στην καθημερινότητα ενός νομικού. Με την παρούσα μελέτη θα διερευνηθεί ένας ιδιαίτερος θεσμός του κληρονομικού δικαίου, η κληρονομική αναξιοότητα. Η κληρονομική αναξιοότητα ρυθμίζεται στα άρθρα 1860 - 1864 του Αστικού Κώδικα, άλλως στο έβδομο κεφάλαιο του πέμπτου βιβλίου του Αστικού Κώδικα, ήτοι του Κληρονομικού Δικαίου. Είναι ο θεσμός, σύμφωνα με τον οποίο καθίσταται δυνατή η δια δικαστικής απόφασης στέρηση του κληρονομικού μεριδίου ενός κληρονόμου επί της κληρονομίας ενός συγκεκριμένου κληρονομούμενου, έναντι του οποίου ή στενότερα με αυτόν συνδεομένων προσώπων ο κληρονόμος υπέπεσε σε κάποιο προβλεπόμενο στο νόμο παράπτωμα. Τα παραπτώματα αυτά ανάγονται είτε σε επιβουλή της ζωής του κληρονομούμενου ή των στενών συγγενών του, είτε σε προσβολή της υπόληψης του κληρονομούμενου, είτε, τέλος, σε αλλοίωση της τελευταίας βούλησης του κληρονομούμενου. Η σημασία, επομένως, του θεσμού είναι κρίσιμη, δεδομένων των δυσμενών οικονομικών και κοινωνικών συνεπειών που επάγεται στον ανάξιο, αλλά και της ηθικοπλαστικής επίδρασής του στους μέλλοντες κληρονόμους. Τούτο διότι, εκτός από την απώλεια περιουσιακών δικαιωμάτων, η κήρυξη της αναξιοότητας μέσω δικαστικής απόφασης επιφέρει και βαρύ ηθικό στίγμα στον ανάξιο, καθώς του αποδίδεται η τέλεση ενός εκ των κοινωνικώς αποδοκμαστέων πράξεων της ΑΚ 1860. Θα μπορούσαμε χωρίς υπερβολή να ισχυριστούμε ότι οι διατάξεις για την κληρονομική αναξιοότητα συνιστούν πραγμάτωση της γενικότερης απαίτησης για προστασία της μνήμης και σεβασμό της βούλησης του κληρονομούμενου, ενώ η εφαρμογή τους συντελεί στην εμπέδωση του αισθήματος δικαίου στους κοινωνούς. Μολονότι είθισται να υποστηρίζουμε ότι *«οι κανόνες δικαίου και ηθικής τέμνονται, αλλά δεν συμπίπτουν»*, με την εξέταση των διατάξεων της κληρονομικής αναξιοότητας θα αντιληφθούμε ότι η καθιέρωσή τους αποσκοπεί στην αποκατάσταση της ηθικής και δικαιοσύνης τάξης, η οποία κλυδωνίστηκε από τις κατακριτές πράξεις του αναξίου.

Με την παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί η πλήρης διαφώτιση των πτυχών της κληρονομικής αναξιοότητας. Εν πρώτοις, θα διερευνήσουμε την έννοια και τα βασικά γνωρίσματα της κληρονομικής αναξιοότητας, αναζητώντας τη δικαιολογητική βάση θέσπισής της και αντιδιαστέλλοντάς την από συγγενείς θεσμούς. Εν συνεχεία, θα εξετάσουμε ενδελεχώς τους κατ' ιδίαν λόγους, εξαιτίας των οποίων ένας κληρονόμος (αλλά και κληροδόχος ή καταπιστευματοδόχος) δύναται να εκπέσει της κληρονομικής διαδοχής, καθώς και τη δυνατότητα του κληρονομούμενου να αποτρέψει την επέλευση της αναξιοότητας με την παροχή συγγνώμης στον ανάξιο. Ειδικό βάρος θα δοθεί στη διαδικασία κήρυξης της αναξιοότητας, καθώς και στις προϋποθέσεις άσκησης και τις ιδιαίτερες εκφάνσεις του δικαιώματος για κήρυξη της αναξιοότητας. Κατόπιν, θα ασχοληθούμε με τις έννομες συνέπειες που επάγεται η κήρυξη της αναξιοότητας και, συγκεκριμένα, με τα τρία «πλάσματα δικαίου» που καθιερώνει ο νομοθέτης. Τέλος, θα ανατρέξουμε σε ειδικότερα ζητήματα που άπτονται του θεσμού της κληρονομικής αναξιοότητας, όπως είναι η προστασία των τρίτων που συναλλάχθηκαν με τον ανάξιο κληρονόμο και η κήρυξη ως αναξίων και άλλων -πέραν του κληρονόμου- προσώπων.

II. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΞΙΟΤΗΤΑΣ

1. Ορισμός - Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η κληρονομική αναξιοότητα ρυθμίζεται στις διατάξεις των άρθρων 1860 έως 1864 του Αστικού Κώδικα και συνιστά λόγο έκπτωσης του κληρονόμου (αλλά και του κληροδόχου ή του καταπιστευματοδόχου) από την κληρονομία ενός συγκεκριμένου κληρονομουμένου, με την έκπτωση να συντελείται μετά την επαγωγή της κληρονομίας σ' αυτόν, εφόσον διαπιστωθεί -με την έκδοση δικαστικής απόφασης- ότι η συμπεριφορά ή οι πράξεις του κληρονόμου εμπίπτουν σε μία από τις περιοριστικά αναφερόμενες περιπτώσεις της ΑΚ 1860, οι οποίες θεμελιώνουν και τους λόγους της κληρονομικής αναξιοότητας¹. Συναφώς, ο Απόστολος Γεωργιάδης σημειώνει ότι με τον θεσμό της κληρονομικής αναξιοότητας «αφαιρείται» η κληρονομία από τον κληρονόμο, ο οποίος την έχει ήδη αποκτήσει (εξ ου και σημειώνεται ως λόγος έκπτωσης μετά την επαγωγή), εφόσον ο τελευταίος έχει πραγματοποιήσει έναντι του κληρονομουμένου ή οικείων προς αυτόν προσώπων ένα από τα παραπτώματα της ΑΚ 1860 και τούτο, ασφαλώς, έχει περιβληθεί με το αναγνωριστικό κύρος μίας δικαστικής απόφασης².

Η κληρονομική αναξιοότητα μπορεί να εμφανιστεί σε κάθε είδος κληρονομικής διαδοχής, ήτοι στη διαδοχή από διαθήκη, στην εξ αδιαθέτου, αλλά και στην αναγκαστική κληρονομική διαδοχή. Με τη δικαστική απόφαση μπορεί να κηρυχθεί ως ανάξιο να κληρονομήσει τόσο ένα φυσικό όσο και ένα νομικό πρόσωπο, στην τελευταία, βέβαια, περίπτωση προϋποτίθεται η πλήρωση των όρων που απαιτούνται για τη θεμελίωση της ευθύνης του νομικού προσώπου για τις παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων που το αντιπροσωπεύουν, δηλαδή των όρων της ΑΚ 71³. Όπως έχει ήδη σημειωθεί σχετικώς, η κήρυξη της κληρονομικής αναξιοότητας μπορεί να καταλάβει πέραν από τον κληρονόμο και τον κληροδόχο (ΑΚ 1864), αλλά και τον καταπιστευματοδόχο (ΑΚ 1862 παρ. 2). Γίνεται αποδεκτό ότι οι διατάξεις της κληρονομικής αναξιοότητας ανευρίσκουν πεδίο εφαρμογής και στην περίπτωση του υποκατάστατου κληροδόχου ή υποκατάστατου από καταπίστευμα, ενώ δεν επικρατεί ομοφωνία για την εφαρμογή των διατάξεων και στον ωφελούμενο από τρόπο⁴ (αναλυτικά κατωτέρω στην ενότητα υπό VII.3), δεδομένου ότι, μολονότι δεν αναφέρεται ρητά στους δυνάμενους να κηρυχθούν ανάξιοι, όπως ο κληρονόμος ή ο κληροδόχος, προσπορίζεται και αυτός οφέλη από την κληρονομία. Σε κάθε περίπτωση, η κληρονομική αναξιοότητα δεν εμφανίζεται επί δωρεάς αιτία θανάτου⁵ (ΑΚ 2032 επ.), δεδομένης, άλλωστε, της ειδικής διάταξης της ΑΚ 506, σύμφωνα με την οποία ο κληρονόμος του δωρητή έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωρεοδόχος, ενεργώντας με πρόθεση, θανάτωσε το δωρητή ή τον εμπόδισε να ανακαλέσει τη δωρεά. Μία ιδιόζουσα, τέλος, περίπτωση είναι αυτή του Δημοσίου, καθώς υποστηρίζεται ότι αυτό δεν

¹ Ν. Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, Τόμος Ι, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016, σελ. 231.

² Α. Γεωργιάδης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, 2013, σελ. 704.

³ Ε. Βουζίκας, *Κληρονομικόν Δίκαιον: Πανεπιστημιακά Παραδόσεις*, Αθήνα 1972, 16 Π 1 α, Ν. Παπαντωνίου, *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλα, Δίκαιο & Οικονομία, 1989, 25 σελ. 110, Μ. Σταθόπουλος, *ΕρμΑΚ* άρθρα 1860 - 1864, άρθρ. 1860 αρ. 68.

⁴ Α. Λιτζερόπουλος, *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000, Α' 60 σελ. 87, Ι. Σπυριδάκης, *Κληρονομικό Δίκαιο*, Δ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2018, 160 αρ. 1. Αντίθετη η Κ. Χριστακάκου σε *Γεωργιάδη - Σταθόπουλου Αστικός Κώδιξ, Κατ' άρθρο Ερμηνεία*, Τόμος ΙΧ, Κληρονομικό Δίκαιο (άρθρα 1710 - 1870), Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, 1996, άρθρα 1860 - 1864, άρθρ. 1864 αρ. 8.

⁵ Κ. Χριστακάκου, ό.π., *Εισαγπαρ. στα άρθρα 1860 - 1864 αρ. 10.*

μπορεί να κηρυχθεί ανάξιο να κληρονομήσει όταν καλείται στην τελευταία τάξη εξ αδιαθέτου⁶. Στην αντίθετη περίπτωση, με τον παραμερισμό του Δημοσίου η κληρονομία θα απέμενε χωρίς κληρονόμο, γεγονός που θα επέφερε ρήγμα στο σχετικό δόγμα του κληρονομικού δικαίου («καμία κληρονομία χωρίς κληρονόμο»). Εξάλλου, ελλείπει συγχρόνως και το πρόσωπο που θα νομιμοποιούταν να ασκήσει τη σχετική αγωγή, έχοντας έννομο συμφέρον από την κήρυξη του Δημοσίου ως αναξίου, καθώς το τελευταίο καλείται όταν δεν υπάρχει άλλος κληρονόμος⁷.

Εκ προοιμίου, πρέπει να αναφερθεί ότι η κληρονομική αναξιοότητα έχει επικουρικό χαρακτήρα⁸, καθώς ο κληρονομούμενος, εφόσον έχει λάβει γνώση του παραπτώματος που έχει τελεστεί σε βάρος του, μπορεί να διαμορφώσει ελεύθερα την κληρονομική του διαδοχή, είτε αποκλείοντας από τη διαθήκη του, είτε αποκληρώνοντας (εάν πρόκειται για μεριδούχο και συντρέχει λόγος αποκλήρωσης) το υπό διερεύνηση για αναξιοότητα πρόσωπο. Για το λόγο αυτό, η κληρονομική αναξιοότητα επιτελεί σπουδαιότερη λειτουργία όταν ο κληρονομούμενος δεν έχει λάβει γνώση του λόγου αναξιοότητας ή δεν του παρέχονται εκ των πραγμάτων οι ανωτέρω δυνατότητες. Στις περιπτώσεις αυτές, η εφαρμογή της κληρονομικής αναξιοότητας αναπληρώνει την «εικαζόμενη βούληση» του κληρονομούμενου, με τον εξοβελισμό από την κληρονομική διαδοχή ενός προσώπου, οι πράξεις του οποίου συνιστούν λόγο αναξιοότητας κατά την ΑΚ 1860.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί η σημασία του συστήματος της δικαστικής κήρυξης της αναξιοότητας, καθώς κατ' αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται η άρση οιασδήποτε ανασφάλειας ως προς την τέλεση ή μη ενός εκ των παραπτωμάτων της ΑΚ 1860 από το διερευνώμενο ως πιθανόν ανάξιο προς το κληρονομείν πρόσωπο, ενώ εξυπηρετούνται και λόγοι γενικότερου δημοσίου συμφέροντος, αλλά και τάξης της κληρονομικής διαδοχής. Ειδικότερα, με την δικαστική κήρυξη της αναξιοότητας ικανοποιείται η ανάγκη δημοσιότητας της κληρονομικής διαδοχής και του λόγου επαγωγής αυτής. Πράγματι, θα ήταν τουλάχιστον επισφαλές, αν όχι και συναλλακτικά επικίνδυνο, να παρέχεται σε κάθε πρόσωπο αδιακρίτως η δυνατότητα θεώρησης ενός ετέρου προσώπου ως αναξίου να κληρονομήσει, χωρίς τούτο να καταφάσκεται από την έκδοση δικαστικής απόφασης, η οποία παρέχει *per definitionem* περισσότερα εγγύα ορθής κρίσης, αλλά και προηγούμενης διερεύνησης των πραγματικών περιστατικών της αγόμενης προς εξέταση περίπτωσης, τα οποία, ενδεχομένως, να οδηγήσουν σε κήρυξη της κληρονομικής αναξιοότητας.

Η σπουδαιότητα των ρυθμίσεων της κληρονομικής αναξιοότητας αποδεικνύεται και από το διαχρονικό χαρακτήρα της θεωρητικής επεξεργασίας τους, δεδομένου ότι οι ρίζες του θεσμού εντοπίζονται ήδη στο ρωμαϊκό δίκαιο. Η «*indignitas*», όμως, του ρωμαϊκού δικαίου διέφερε ουσιωδώς από τον εξεταζόμενο θεσμό της κληρονομικής αναξιοότητας του Αστικού Κώδικα, ο οποίος έχει περισσότερο επηρεαστεί από το γερμανικό πρότυπο ρυθμίσεων⁹. Ειδικότερα, κατά το ρωμαϊκό δίκαιο, με την τέλεση ορισμένων αντικειμενικώς βαρέων παραπτωμάτων έναντι του κληρονομούμενου ή των στενών συγγενών του ο κληρονόμος εξέπιπτε της κληρονομίας αυτοδικαίως και άνευ οιασδήποτε απόφασης δικαιοδοτικού οργάνου. Με την συνδρομή, δηλαδή, ενός από τους λόγους αναξιοότητας το πρόσωπο εστερείτο αυτομάτως οιασδήποτε

⁶ Ν. Ψούνη, *ό.π.*, σελ. 232.

⁷ Α. Γεωργιάδης, *ό.π.*, σελ. 707.

⁸ Βλ. Μ. Σταθόπουλο, *Περί της δικαιολογητικής βάσεως του θεσμού της κληρονομικής αναξιοότητας και πρακτικών τινών συνεπειών της*, ΕΕΝ 42/1975, 824, Ι. Σπυριδάκη, *ό.π.*, 159 αρ. 4.

⁹ Κ. Στεφανόπουλος, *Στοιχεία Κληρονομικού Δικαίου*, 1976, Εκδόσεις Επτάλοφος, 22 αρ. 1.

δικαιώματος επί της κληρονομίας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γεώργιος Μπαλής: «εν τω τέως ισχύοντι δικαίω η αναξιότης εχώραi ipso jure, δηλ. υπάρχοντος λόγου αναξιότητος ο ππαίσας εξέπιπτεν αυτοδικαίως του καταλειπομένου, όπερ περιήρχετο εις άλλους μετ' αυτόν καλουμένους ή εις το δημόσιον»¹⁰. Αντίθετα, για την κήρυξη της αναξιότητος σήμερα απαιτείται τελεσίδικη απόφαση πολιτικού δικαστηρίου. Συγχρόνως, δεν προβλεπόταν η συγγνώμη ως λόγος άρσης της αναξιότητος¹¹ (για την συγγνώμη αναλυτικά κατωτέρω στην ενότητα IV.), ενώ έχουν μειωθεί κατά πολύ οι λόγοι αναξιότητος, οι οποίοι απαριθμούνται πλέον κατά τρόπο ειδικό και ορισμένο στην ΑΚ 1860¹². Ο Αλέξανδρος Λιτζερόπουλος σημειώνει σχετικά ότι η κληρονομική αναξιότητα κατά το ρωμαϊκό δίκαιο δεν επήρχετο αποκλειστικώς συνεπεία παραπτωμάτων του κληρονόμου έναντι του κληρονομούμενου, αλλά και λόγω παραπτωμάτων του κληρονόμου έναντι της «εννόμου τάξεως» εν γένει (π.χ. αναξιότητα γυναίκας που συζούσε σε καθεστώς παλλακείας με τον κληρονομούμενο)¹³. Η μεταφορά των ρυθμίσεων του ρωμαϊκού δικαίου, οι οποίες διτηρήθησαν και κατά τους βυζαντινούς χρόνους, στο νεότερο ελληνικό δίκαιο, ήτοι μετά τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους, συντελέστηκε με ορισμένες μεταβολές. Κατ' αρχάς, απαλείφθηκαν οι χαρακτηριζόμενοι ως αυστηροί και αναχρονιστικοί λόγοι αναξιότητος (π.χ. παράλειψη εκτέλεσης κληροδοσίας εντός έτους, ανεπιτυχής προσβολή της διαθήκης ως πλαστής). Επίσης, προκρίθηκε η υπεισέλευση στη θέση του αναξίου του καλούμενου σε διαδοχή αυτού προσώπου και όχι του Δημοσίου, καθώς κυριάρχησε η αντίληψη ότι η υποκατάσταση του αναξίου από το Δημόσιο συνιστούσε «απαράδεκτη δήμευση ιδιωτικής περιουσίας»¹³. Τούτο, άλλωστε, αντέβαινε και στο άρθρο 16 του ισχύοντος τότε νόμου «περί διακρίσεως κτημάτων» της 21^{ης} Ιουνίου / 10^{ης} Ιουλίου 1837, σύμφωνα με το οποίο το Δημόσιο δεν εδύνατο να αποκτήσει οιαδήποτε άλλη κληρονομική περιουσία εκ του νόμου, πλην της κληρονομίας των ακλήρων¹⁴. Έτσι, στο άρθρο 6 παρ. 3 του Ν. 2310 της 26^{ης} Ιουνίου / 3^{ης} Ιουλίου 1920 «περί της εξ αδιαθέτου διαδοχής» διατυπώθηκε το πρώτον ρητά ότι η κληρονομική μερίδα του αναξίου περιέρχεται στο πρόσωπο που θα καλείτο στην κληρονομία αν κατά τον χρόνο της επαγωγής δεν ζούσε ο ανάξιος. Η ρύθμιση αυτή εφαρμόστηκε αναλογικώς και σε περιπτώσεις εκ διαθήκης διαδοχής, μολονότι ο νόμος αφορούσε στην εξ αδιαθέτου διαδοχή (αντίθετος προς την επιλογή αυτή ήταν ο Κωνσταντίνος Ρακτιβάν επικαλούμενος το a contrario επιχείρημα). Όπως και ο Αστικός Κώδικας, το προϊσχύον του Ν. 2310/1920 δίκαιο προέβλεπε ότι η επαγωγή της κληρονομίας συντελείτο μεν αρχικώς προς τον ανάξιο, αλλά με την εμφάνιση του λόγου αναξιότητος αυτός εξέπιπτε της κληρονομικής διαδοχής και όφειλε να αποδώσει την κληρονομία («*indignus potest capere sed non potest retinere*»). Αντίθετα, με το άρθρο 6 του ανωτέρω νόμου προβλέφθηκε ότι η αναξιότητα πλήττει τον ανάξιο κληρονόμο αμέσως άμα τω θανάτω του κληρονομούμενου, κατά τρόπο ώστε αυτός να μη δύναται να υπεισέλθει ούτε και προσωρινώς στην κληρονομία.¹⁴ Ωστόσο, όπως προελέχθη, ο Αστικός Κώδικας επανέφερε τη νομική κατασκευή του ρωμαϊκού δικαίου (πρβλ. ΑΚ 1863), με αποτέλεσμα για την κήρυξη της αναξιότητος να προϋποτίθεται η επαγωγή της κληρονομίας στον ανάξιο. Τελικώς, ο Ν. 2310/1920 καταργήθηκε με το άρθρο 96 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα.

¹⁰ Γ. Μπαλής, *Κληρονομικόν Δίκαιον (Κατά τον Κώδικα)*, 4^η Έκδοση, Εκδοτικός Οίκος Δ. Ν. Τζάκα - Σ. Δελαγραμμάτικα, Αθήνα 1959, σελ. 276 αρ. 176.

¹¹ Βλ. Λιτζερόπουλο, ό.π., Α' 62, Γ. Πετρόπουλος, *Ιστορία και Εισηγήσεις του ρωμαϊκού δικαίου*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Ε.Ε., 2008, 145 ΙΙΙ, Ι. Σόντης, *Καθύβρισις και καταμήνυσις του κληρονομούμενου κατά το ρωμαϊκόν δίκαιον - Αναξιότης ή σιωπηρά ανάκλησις*, Θέμ. 62/1951, 167.

¹² Α. Γεωργιάδης, ό.π.

¹³ Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., Α' 62 σελ. 89.

¹⁴ Κ. Στεφανόπουλος, ό.π.

2. Δικαιολογητική βάση του θεσμού

Κατά την αναζήτηση της δικαιολογητικής βάσης θέσπισης της κληρονομικής αναξιοτήτας έχουν υποστηριχθεί διάφορες απόψεις¹⁵, εντούτοις είναι δυνατή η εξαγωγή ορισμένων κοινών πορισμάτων. Εν πρώτοις, θεωρείται ότι με τη νομοθετική ρύθμιση της κληρονομικής αναξιοτήτας διασφαλίζεται η ικανοποίηση της «εικαζομένης βούλησης» του κληρονομούμενου¹⁶, καθώς εκλαμβάνεται ως βέβαιο ότι ο τελευταίος, εφόσον γνώριζε την αξιοκατάκριτη συμπεριφορά, πολλώ δε μάλλον την τυχόν παράνομη πράξη του κληρονόμου σε βάρος του, η οποία συνιστά λόγο αναξιοτήτας, δεν θα επιθυμούσε να προσποριστεί ο κληρονόμος οιαδήποτε περιουσιακή ωφέλεια από την περιουσία του. Η θέση αυτή συμπορεύεται, άλλωστε, με το κοινό περί δικαίου αίσθημα, σύμφωνα με το οποίο η κλήση ως κληρονόμου ενός προσώπου που τέλεσε παράπτωμα προβλεπόμενο στην ΑΚ 1860 θα επέφερε βαθύ ρήγμα στις προσωπικές σχέσεις και ηθικές αξίες, επί των οποίων ερείδεται η κληρονομική διαδοχή, όπως είναι η συγγένεια, ο συζυγικός δεσμός ή απλώς η «αγαθή προαίρεση» του κληρονομούμενου - διαθέτη¹⁷. Αναμφίβολα, θα ήταν ηθικά ανεπίτρεπτο και κοινωνικά αποδοκιμαστέο να κληθεί ως κληρονόμος το πρόσωπο που είτε θανάτωσε τον κληρονομούμενο, είτε με την χρήση απειλών τον εξανάγκασε να τον εγκαταστήσει κληρονόμο. Στην αποφυγή των παράλογων αυτών περιπτώσεων, αλλά και της (κατά τον Γ. Μπαλή) οξείας αντίθεσης προς το «ηθικόν αίσθημα»¹⁸ αποβλέπει ο νομοθέτης με την εφαρμογή των ΑΚ 1860 επ. Δεν πρέπει, τέλος, να λησμονείται ότι η πρόβλεψη της κληρονομικής αναξιοτήτας και, κυρίως, των συνεπειών που επάγεται συνιστούν μία δικλείδα ασφαλείας, προκειμένου να αποσοβείται η τέλεση εγκληματικών πράξεων σε βάρος του κληρονομούμενου από πρόσωπα που μέσω αυτών αποβλέπουν στην άντληση οφέλους από την κληρονομία του τεθνεώτος¹⁹. Γνωρίζοντας ότι ενδέχεται να αποκλειστεί από την κληρονομική διαδοχή, ο επίδοξος πλαστογράφος αναμφισβήτητα θα επανεξέταζε την απόφασή του να αλλοιώσει το περιεχόμενο της διαθήκης, με σκοπό να εμφανίζεται ο ίδιος ως μόνος κληρονόμος του κληρονομούμενου.

3. Διάκριση της κληρονομικής αναξιοτήτας από συγγενείς θεσμούς

Όπως έχει ήδη ανωτέρω επισημανθεί, με την δικαστική κήρυξη ενός προσώπου ως αναξίου αυτό στερείται του κληρονομικού του δικαιώματος επί της κληρονομίας ενός ετέρου συγκεκριμένου προσώπου. Στο αποτέλεσμα αυτό μπορούν να οδηγήσουν και άλλοι θεσμοί του κληρονομικού δικαίου, όπως είναι η αποκλήρωση εν στενή εννοία (ΑΚ 1839 επ.) και η κληρονομική ανικανότητα. Ωστόσο, παρά την κοινή αυτή συνέπεια, η κληρονομική αναξιοτήτα εμφανίζει και ορισμένες καίριες διαφορές με τους δύο αυτούς θεσμούς.

Ειδικότερα, όσον αφορά την αποκλήρωση, η οποία ομοίως άγει σε απώλεια του κληρονομικού δικαιώματος εξαιτίας σοβαρών παραπτωμάτων του ενδιαφερομένου προσώπου,

¹⁵ Βλ. σχετικές απόψεις Κ. Χριστακάκου, ό.π., Εισαγπαρ. στα άρθρα 1860-1864 αρ. 3 επ., Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 704 αρ. 3.

¹⁶ Α. Κατσαντώνης, *Η εκ προθέσεως θανάτωση του κληρονομούμενου ως λόγος κληρονομικής αναξιοτήτος κατ' άρθρον 1860 περ. 1 ΑΚ*, Ξένιον Ζέπου ΙΙΙ, 1973, σελ. 150, 163, Ν. Κουμουτζής σε *Γεωργιάδη ΣΕΑΚ* Εισαγπαρ. στα άρθρα 1860-1864 αρ. 1, Τόμος ΙΙ, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλα, 2013.

¹⁷ Μ. Σταθόπουλος, *Περί της δικαιολογητικής βάσεως του θεσμού της κληρονομικής αναξιοτήτας και πρακτικών τινών συνεπειών της*, ΕΕΝ 42/1975, 821 επ., ο ίδιος *ΕρμΑΚ* Εισαγ. 1860-1864 αρ. 3.

¹⁸ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 176.

¹⁹ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 705 αρ. 3.

θα πρέπει να υπογραμμιστούν οι εξής διαφορές σε σχέση με την κληρονομική αναξιοότητα²⁰: α) η κληρονομική αναξιοότητα κηρύσσεται με δικαστική απόφαση κατόπιν αγωγής οιοδήποτε προσώπου που εξαρτά έννομο συμφέρον από τον παραμερισμό του αναξίου, ενώ η αποκλήρωση συντελείται από τον ίδιο τον κληρονομούμενο, με την αναγραφή της βούλησης αποκλήρωσης και του νομίμου λόγου αποκλήρωσης στην διαθήκη του, β) επί κληρονομικής αναξιοότητας η έκπτωση του αναξίου επέρχεται μετά την επαγωγή της κληρονομιάς σ' αυτόν, ενώ στην αποκλήρωση από πριν, καθώς η κληρονομία δεν επάγεται καν στον αποκληρούμενο, γ) η κληρονομική αναξιοότητα εμφανίζεται σε κάθε περίπτωση κληρονομικής διαδοχής (εκ διαθήκης, εξ αδιαθέτου, αναγκαστική) και αφορά κάθε κληρονόμο, ενώ η αποκλήρωση αφορά στην αναγκαστική κληρονομική διαδοχή, όπου ο αναγκαίος κληρονόμος (μεριδούχος) στερείται της νόμιμης μοίρας του, δ) τόσο οι λόγοι αποκλήρωσης όσο και οι λόγοι αναξιοότητας στοιχειοθετούνται από σοβαρά παραπτώματα του αποκληρούμενου ή του αναξίου προσώπου έναντι του κληρονομούμενου ή των στενότερα με αυτόν συνδεδεμένων προσώπων (η επιβουλή της ζωής αυτών είναι, άλλωστε, κοινός λόγος αναξιοότητας και αποκλήρωσης), αλλά οι λόγοι αναξιοότητας εμφανίζουν αντικειμενικά μεγαλύτερη απαξία και κοινωνική αποδοκιμασία και δεν αφορούν τόσο στις διαπροσωπικές σχέσεις των εμπλεκόμενων προσώπων ή την ηθική διάσταση της συμπεριφοράς τους, όσο οι λόγοι αποκλήρωσης (βλ. βίος άτιμος ή ανήθικος του αποκληρούμενου ή δικαίωμα άσκησης αγωγής διαζυγίου ως λόγους αποκλήρωσης, ΑΚ 1840 και 1842), ε) μολονότι είναι δυνατή η απόσβεση τόσο της κληρονομικής αναξιοότητας όσο και της αποκλήρωσης με τη συγγνώμη του κληρονομούμενου, η παροχή της τελευταίας πραγματοποιείται με διαφορετικές διατυπώσεις, καθώς επί αποκλήρωσης μπορεί να δοθεί με κάθε τρόπο (ρητά ή σιωπηρά), ενώ επί αναξιοότητας απαιτείται δημόσιο έγγραφο ή διαθήκη (ΑΚ 1861)²¹.

Αναφορικά με την κληρονομική ανικανότητα, συνεπεία της οποίας ένα πρόσωπο δεν μπορεί να καταστεί κληρονόμος, αξίζει να επισημανθούν οι ακόλουθες διαφορές από την κληρονομική αναξιοότητα²²: α) η αναξιοότητα έχει σχετικό χαρακτήρα, καθώς ο ανάξιος αποκλείεται από την κληρονομία ενός συγκεκριμένου προσώπου, ενώ η κληρονομική ανικανότητα έχει απόλυτο χαρακτήρα, αφού ο ανίκανος αποκλείεται από κάθε είδος κληρονομικής διαδοχής οιοδήποτε προσώπου, β) η έκπτωση λόγω αναξιοότητας είναι οπισθενεργός, δεδομένου ότι με την κήρυξη αυτής απόλλυται το κληρονομικό δικαίωμα του αναξίου παρά και μετά την επαγωγή της κληρονομιάς σ' αυτόν, ενώ στο ανίκανο προς το κληρονομείν πρόσωπο δεν επάγεται καν η κληρονομία, γ) ως προς το βάρος απόδειξης της αναξιοότητας και της ανικανότητας, στην πρώτη περίπτωση με αυτό επιφορτίζεται το πρόσωπο που επιδιώκει και εξαρτά έννομο συμφέρον από τον παραμερισμό του αναξίου, ενώ στην δεύτερη περίπτωση είναι ο κληρονόμος που καλείται να αποδείξει την κληρονομική του ικανότητα, δ) οι λόγοι κήρυξης της αναξιοότητας είναι συγκεκριμένοι και προβλέπονται στην ΑΚ 1860, ενώ οι λόγοι ανικανότητας προκύπτουν από περισσότερες διατάξεις και έχουν γενικότερο χαρακτήρα²³ (π.χ. βάσει της ΑΚ 1711 δε μπορεί να καταστεί κληρονόμος πρόσωπο που δεν ευρίσκεται εν ζωή κατά τον χρόνο της επαγωγής της κληρονομιάς).

²⁰ Βλ. Α. Λιτζερόπουλο, ό.π., Α' 61 σελ. 89, Μ. Σταθόπουλο, *ΕρμΑΚ* Εισαγ. 1860 - 1864 αρ. 13.

²¹ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 233.

²² Βλ. Α. Λιτζερόπουλο, ό.π., Α' 61 σελ. 88, Μ. Σταθόπουλο, ό.π., αρ. 15.

²³ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 234.

III. ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΞΙΟΤΗΤΑΣ (ΑΚ 1860)

1. Εισαγωγικά

Η δικαστική κήρυξη της κληρονομικής αναξιοτήτας άγει σε απώλεια του κληρονομικού δικαιώματος του αναξίου επί της κληρονομίας ενός συγκεκριμένου αποβιώσαντος προσώπου. Είναι λογικό η ηθικά δυσμενής και οικονομικά επιζήμια αυτή συνέπεια να επέρχεται μόνο σε αντίστοιχα σοβαρές περιπτώσεις, όπου κρίνεται κατά τρόπο αντικειμενικό ότι, λόγω της παράνομης και κοινωνικά κατακριτέας συμπεριφοράς του ελεγχόμενου προσώπου έναντι του κληρονομούμενου ή των οικείων του, αυτό θα πρέπει να αποκλειστεί από την κληρονομική διαδοχή. Για το λόγο αυτό, υφίσταται κλειστός αριθμός (*numerous clausus*) των λόγων κληρονομικής αναξιοτήτας, οι οποίοι διαρθρώνονται κατά τρόπο ειδικό και ορισμένο στην ΑΚ 1860. Ακριβώς λόγω της περιοριστικής αναφοράς των λόγων αναξιοτήτας και της σοβαρότητας των συνεπειών κήρυξης αυτής, η κρατούσα άποψη²⁴ υποστηρίζει ότι δεν είναι δυνατή ούτε η διασταλτική ερμηνεία της ΑΚ 1860, προκειμένου να υπαχθούν σε αυτήν και άλλες περιπτώσεις καλυπτόμενες εν μέρει από το γράμμα της διάταξης, ούτε η αναλογική εφαρμογή της σε παρεμφερή, αλλά κατ' αρχήν διαφορετικά παραπτώματα. Τη θέση αυτή, άλλωστε, υιοθετεί και η νομολογία με πλήθος αποφάσεων²⁵. Κατά την αντίθετη, ωστόσο, άποψη²⁶, υποστηρίζεται ότι είναι δυνατή η αναλογική εφαρμογή της κατά τ' άλλα εξαιρετικής αυτής διάταξης σε ουσιωδώς όμοιες περιπτώσεις. Ως παράδειγμα φέρεται η ανάγκη αναλογικής εφαρμογής του λόγου της ΑΚ 1860 περ. 2, ήτοι της καταδίκης για ψευδή καταμήνυση του κληρονομούμενου για κακούργημα, και επί της καταδίκης για ψευδομαρτυρία κατά του κληρονομούμενου για κακούργημα, δεδομένης της κοινής απαξίας των αδικημάτων και της ομοίως βαρείας και σ' αυτήν την περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας του θανόντος²⁷. Αναμφισβήτητα, η περιοριστική απαρίθμηση των λόγων αναξιοτήτας καταλείπει αρρύθμιστες πολλές περιπτώσεις, όπου με τη συμπεριφορά του ο κληρονόμος προσβάλλει τη μνήμη του κληρονομούμενου (π.χ. περιύβριση νεκρού, εξύβριση της μνήμης) και, για το λόγο αυτό, επιβάλλεται ηθικά να κριθεί ανάξιος να κληρονομήσει.

Βασικό γνώρισμα της κληρονομικής αναξιοτήτας είναι η σχετικότητα. Ο κληρυχθείς ως ανάξιος δεν στερείται παντελώς της κληρονομικής του ικανότητας, αλλά αποκλείεται από την κληρονομική διαδοχή ενός συγκεκριμένου κληρονομούμενου. Τούτο σημαίνει ότι είναι απόλυτα ικανός να κληρονομήσει οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο. Ο αποκλεισμός του αναξίου αφορά την κληρονομία ενός θανόντος, σε βάρος του οποίου ή των στενότατα με αυτόν συνδεομένων προσώπων πραγματοποίησε μία από τις πράξεις της ΑΚ 1860. Προς αυτό συνάπτεται και το ότι το υπό διερεύνηση για αναξιοτήτα πρόσωπο μόνο έναντι του κληρονομούμενου ή των περιοριστικά οριζομένων στην υπό κρίση διάταξη προσώπων μπορεί να υποπέσει σε παράπτωμα. Εάν, για παράδειγμα, ο δράστης καταδικαστεί αμετάκλητα για απόπειρα θανάτωσης συγγενούς μεν του κληρονομούμενου, αλλά όχι εξ αυτών της περ. 1 της ΑΚ 1860 (π.χ. θείου του κληρονομούμενου), η καταδίκη του αυτή δε μπορεί να οδηγήσει σε αποκλεισμό του από την κληρονομική διαδοχή.

²⁴ Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 β, Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 177.

²⁵ ΟΛΑΠ 170/1952, Θέμ. 63, 388, ΑΠ 1142/1991 ΕΕΝ 59, 692, ΑΠ 822/1978 ΝοΒ 27, 734, ΕφΑθ 1319/1976 ΝοΒ 24, 650.

²⁶ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VIII, Ν. Κουμουτζής, ό.π., Εισαγπαρ. στα άρθρα 1860 - 1864 αρ. 3.

²⁷ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ 707 αρ. 10.

Κοινό στοιχείο των λόγων αναξιοτήτας που προβλέπονται στην ΑΚ 1860 είναι ο παράνομος χαρακτήρας των πράξεων του προσώπου, το οποίο ελέγχεται για αναξιοτήτα²⁸. Η παρανομία της πράξης ανευρίσκεται είτε στον ίδιο καθ' εαυτόν τον χαρακτήρα της (θανάτωση, ψευδής καταμήνυση, απατηλές ενέργειες αναξίου), είτε προϋποτίθεται ρητά από το νόμο συνδυαστικά με την πράξη του αναξίου (βλ. ΑΚ 1860 περ. 3 και 4 όπου ανάξιος να κληρονομήσει είναι εκείνος που «εμπόδισε παράνομα τον κληρονομούμενο να συντάξει ή να ανακαλέσει διαθήκη» ή εκείνος που «παράνομα με απειλή ανάγκασε τον κληρονομούμενο να συντάξει ή να αλλάξει διαθήκη»). Πρέπει, όμως, η πράξη του προσώπου να είναι και τελειωτικώς άδικη, προκειμένου αυτό να κηρυχθεί ανάξιο. Εάν ο καθ' αρχήν άδικος χαρακτήρας της πράξης του προσώπου αρθεί, τότε δεν είναι δυνατή η κήρυξη της αναξιοτήτας από το δικαστήριο. Οι λόγοι άρσης του αδικού χαρακτήρα των πράξεων της ΑΚ 1860 κρίνονται σύμφωνα με τα γενικώς ισχύοντα στο ποινικό δίκαιο. Επομένως, λόγοι άρσης του αδικού χαρακτήρα της πράξης που επισύρει αναξιοτήτα είναι η συναίνεση του κληρονομούμενου²⁹, η άμυνα, η κατάσταση ανάγκης, η προσταγή, κ. ά. και πάντοτε υπό το πρίσμα του ποινικού δικαίου. Εάν, για παράδειγμα, ο δράστης θανάτωσε τον κληρονομούμενο κατόπιν παρούσας και άδικης επίθεσης του τελευταίου σε βάρος του, τότε η πράξη του δεν είναι άδικη (λόγω άμυνας). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκεντρώνει η περίπτωση της συναίνεσης του κληρονομούμενου στη θανάτωσή του, ως λόγου άρσης του αδικού χαρακτήρα της πράξης και, κυρίως, σε περιπτώσεις ευθανασίας³⁰. Κατά την κρατούσα άποψη³¹, η συναίνεση του κληρονομούμενου στη θανάτωσή του δεν αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της πράξης και, συνεπώς, είναι δυνατή η κήρυξη του θανατώσαντος αυτόν ως αναξίου να τον κληρονομήσει. Τούτο διότι δεν αναγνωρίζεται δικαίωμα διάθεσης της ανθρώπινης ζωής. Κατ' άλλη, όμως, άποψη³², η κήρυξη της αναξιοτήτας θα μπορούσε να αποφευχθεί στην περίπτωση αυτή, εφόσον η συναίνεση του κληρονομούμενου στη θανάτωσή του είχε παρασχεθεί με διαθήκη ή δημόσιο έγγραφο, όπως δηλαδή και επί παροχής συγγνώμης (βλ. και κατωτέρω ενότητα ΙΙΙ.2α σελ. 15).

Σε κάθε, όμως, περίπτωση, η παράνομη πράξη του προσώπου, η οποία συνιστά λόγο αναξιοτήτας, θα πρέπει να είναι και υπαίτια και δη δόλια, δεδομένου ότι κατά την ΑΚ 1860 απαιτείται «πρόθεση». Συνεπώς, για την κήρυξη της αναξιοτήτας απαιτείται δόλος του προσώπου, έστω και ενδεχόμενος, ενώ δεν αρκεί η αμέλεια. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ότι ανάξιος να κληρονομήσει μπορεί να κηρυχθεί όχι μόνο ο φυσικός αυτουργός της παράνομης και υπαίτιας πράξης, αλλά και κάθε εν ευρεία εννοία συμμετοχος σ' αυτήν (συναυτουργός, έμμεσος αυτουργός, ηθικός αυτουργός, απλός και άμεσος συνεργός), καθώς κρίνεται ότι και αυτός εμφορείται από δόλο³³. Η θέση της νομολογίας ως προς το ζήτημα αυτό είναι πάγια και διαχρονική: «Επειδή, κατά το άρθρον 1860 παρ. 1 του Αστικού Κώδικος ανάξιος να κληρονομήση είναι ο εκ προθέσεως θανατώσας ή αποπειραθείς να θανατώση τον κληρονομούμενον, τα τέκνα, τους γονείς ή τον σύζυγον αυτού, περιλαμβανομένων εν τη εννοία της διατάξεως ταύτης εκτός του άμέσου αυτουργού της εκ προθέσεως ανθρωποκτονίας των παρ. 1 και 2 του άρθρου 399 του Ποιν.

²⁸ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 235.

²⁹ Κατά το δόγμα ότι «*volenti non fit iniuria*».

³⁰ Ως ευθανασία ορίζεται η σύντημηση της επιθανάτιας αγωνίας ανιάτως και επωδύνως πάσχοντος προσώπου.

³¹ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 709 αρ. 14.

³² Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., 63 Α, Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII.

³³ Κατά τον Γ. Μπαλή «*εφ' όσον εν τη συμμετοχή του ενυπάρχει το στοιχείον του δόλου*».

Κώδ. και του ηθικού αυτουργού και του συνεργού, εφόσον εν τη συμμετοχή τούτων ενυπάρχει το στοιχείον του δόλου» (Εφαθ 2822/1960 ΝοΒ Θ' 527).

Επόμενο προς εξέταση είναι το ζήτημα της ικανότητας προς καταλογισμό του δράστη, ως προϋπόθεσης για την κήρυξή του ως αναξίου. Κατά την ΠΚ 34, το πρόσωπο είναι ανίκανο προς καταλογισμό αν, λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής ή διατάραξης της συνείδησης κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, δεν είχε την ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψή του για το άδικο αυτό. Κατά την κρατούσα άποψη³⁴, προκειμένου να κηρυχθεί ως ανάξιο να κληρονομήσει, το πρόσωπο θα πρέπει να έχει τελέσει την άδικη πράξη έχοντας πλήρη ικανότητα προς καταλογισμό. Εάν αυτή ελλείπει, δεν είναι δυνατή η κήρυξη της αναξιότητας (π.χ. επί αδυναμίας του προσώπου να αντιληφθεί τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του λόγω σχιζοφρένειας, η οποία εντάσσεται στη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών βάσει ΠΚ 34). Ενδεικτικά, με την υπ' αριθ. 4/2020 απόφαση του Μονομελούς Εφετείου Δωδεκανήσου³⁵ κρίθηκε η περίπτωση κληρονομούμενης που δολοφονήθηκε από τον υιό της (ΑΚ 1860 περ. 1), ο οποίος, κατά την περίοδο εκείνη, ήταν εξαρτημένος από ναρκωτικές ουσίες. Το δικαστήριο, ωστόσο, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ειδικές περιστάσεις, υπό τις οποίες τελέστηκε το αδίκημα της ανθρωποκτονίας, έκρινε ότι ο δράστης είχε πλήρη διαύγεια κατά τον χρόνο τέλεσης, καθώς οι ενέργειές του ήταν λεπτομερώς προσχεδιασμένες, ενώ δεν έπασχε από κάποιο νόσημα που να στερούσε ή μείωνε την ικανότητα προς καταλογισμό. Έτσι, το δικαστήριο κήρυξε τον κληρονόμο ως ανάξιο.

Ως προς το ζήτημα του αξιοποίνου χαρακτήρα της πράξης του αναξίου, θα πρέπει να σημειωθεί ότι για την κήρυξη της αναξιότητας δεν απαιτείται καταδίκη του για την παράνομη και υπαίτια πράξη από το ποινικό δικαστήριο³⁶. Το πολιτικό δικαστήριο ελέγχει παρεμπιπτόντως αν συντρέχουν τα στοιχεία του εγκλήματος. Αυτό συνεπάγεται ότι, ακόμη κι αν για οποιονδήποτε λόγο είναι αδύνατη η ποινική δίωξη ή η καταδίκη του δράστη (π.χ. εξάλειψη του αξιοποίνου λόγω παραγραφής, μη εμπρόθεσμη υποβολή έγκλησης), το πολιτικό δικαστήριο μπορεί να τον κηρύξει ανάξιο να κληρονομήσει. Τούτο, ασφαλώς, δεν ισχύει στην περίπτωση της ΑΚ 1860 περ. 2, όπου ρητά απαιτείται καταδίκη του προσώπου λόγω ψευδούς καταμήνυσης του κληρονομούμενου για κακούργημα.

Ένα τελευταίο ζήτημα, το οποίο θα πρέπει να εξεταστεί εισαγωγικώς προτού προχωρήσουμε σε ανάλυση των κατ' ιδίαν λόγων αναξιότητας, είναι αυτό του χρόνου τέλεσης της παράνομης και υπαίτιας πράξης από τον δράστη, η οποία και συνιστά λόγο αναξιότητας. Μολονότι στο νόμο δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη, κατά λογική αναγκαιότητα τίθενται ορισμένοι χρονικοί περιορισμοί ως προς την τέλεση της πράξης. Έτσι, στις περ. 3 και 4 της ΑΚ 1860 η παρεμπόδιση του κληρονομούμενου να συντάξει ή να ανακαλέσει διαθήκη, καθώς και η εξαπάτηση ή ο εξαναγκασμός του προς αυτό, μπορούν να λάβουν χώρα μόνο πριν από τον θάνατό του, ενώ η κατά την περ. 5 αλλοίωση ή εξαφάνιση διαθήκης μπορεί να συμβεί είτε πριν είτε μετά το θάνατο του κληρονομούμενου. Ιδιαιτερότητα, όμως, παρουσιάζουν οι περ. 1 και 2 της ΑΚ 1860. Ειδικότερα, ως προς την θανάτωση των στενών συγγενών του κληρονομούμενου,

³⁴ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 177, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 β, Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 709 αρ. 15.

³⁵ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

³⁶ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 177, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 109, Κ. Χριστακάκου, ό.π., άρθρο 1860 αρ. 3.

υποστηρίζεται κατά την ορθότερη άποψη³⁷ ότι αυτή μπορεί να επισυμβεί και μετά το θάνατο του κληρονομούμενου, αλλά πάντα εντός της διετούς προθεσμίας άσκησης της αγωγής που τάσσει η ΑΚ 1862. Κατά το Μ. Σταθόπουλο³⁸, όμως, ο σκοπός του θεσμού της κληρονομικής αναξιοτήτας επιβάλλει αυτή να κηρυχθεί, εφόσον η πράξη που συνιστά το λόγο της επισυνέβη προ του θανάτου του κληρονομούμενου. Τέλος, αναφορικά με την περ. 2 της ΑΚ 1860, ήτοι την καταδίκη του αναξίου για ψευδή καταμήνυση του κληρονομούμενου για κακούργημα, γίνεται δεκτό ότι το αδίκημα θα πρέπει να έχει τελεστεί έως και τον θάνατο του κληρονομούμενου, ασχέτως εάν η καταδίκη επέλθει σε χρόνο μεταγενέστερο του θανάτου του³⁹.

2. Οι κατ' ιδίαν λόγοι κληρονομικής αναξιοτήτας

2.α. Η από πρόθεση θανάτωση ή απόπειρα θανάτωσης του κληρονομούμενου (ΑΚ 1860 περ. 1)

Σύμφωνα με τον αρ. 1 της θεμελιώδους διάταξης της ΑΚ 1860, ανάξιος να κληρονομήσει είναι *«εκείνος που από πρόθεση θανάτωσε ή αποπειράθηκε να θανατώσει τον κληρονομούμενο, τα τέκνα, τους γονείς ή το σύζυγο του κληρονομούμενου»*. Η ρύθμιση αυτή του νομοθέτη είναι όχι απλώς λογική, αλλά και τρόπον τινά δικαιοπολιτικά επιβαλλόμενη, καθώς θα ήταν παράλογο και ηθικά αφόρητο να καθίσταται κληρονόμος και να αντλεί περιουσιακά οφέλη από την κληρονομία ο ίδιος ο φονέας του κληρονομούμενου (!). Τα πρόσωπα, στα οποία αναφέρεται ο ειδικός αυτός λόγος αναξιοτήτας και σε βάρος των οποίων πρέπει να επισυνέβησαν οι προβλεπόμενες στη διάταξη εγκληματικές πράξεις, είναι ασφαλώς ο ίδιος ο κληρονομούμενος, καθώς και τα τέκνα, οι γονείς και ο σύζυγος του κληρονομούμενου. Είναι, επομένως, σαφές ότι ο νομοθέτης επέλεξε να στερήσει του κληρονομικού δικαιώματος τον κληρονόμο που έπληξε ή απειράθηκε να πλήξει θανάσιμα όχι μόνο τον κληρονομούμενο, αλλά και πρόσωπα πολύ στενά συνδεδεμένα με αυτόν, επιδεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο σεβασμό στον θεσμό της οικογένειας, αλλά καθιερώνοντας, συγχρόνως, ως προς αυτά κλειστό αριθμό (*numerous clausus*). Έτσι, στα πρόσωπα της ΑΚ 1860 αρ. 1 δεν εντάσσονται άλλοι συγγενείς του κληρονομούμενου, έστω και με κοντινό βαθμό συγγένειας (π.χ. αδελφοί ή παππούδες). Η ρύθμιση της ΑΚ 1860 αρ. 1 ανταποκρίνεται μετά βεβαιότητας στην εικαζόμενη βούληση του τεθνεώτος, αλλά και στο κοινό περί δικαίου αίσθημα.

Ως προς τα τέκνα του κληρονομούμενου, η διάταξη περιλαμβάνει τα τέκνα που καλύπτονται από το τεκμήριο καταγωγής από γάμο ή πατρότητας από σύμφωνο συμβίωσης, σύμφωνα με τα άρθρα 1465 του ΑΚ, 8 του Ν. 3719/2008 και, πλέον, 9 του Ν. 4356/2015, αλλά και τα τέκνα που απέκτησαν συγγενική σχέση με τον κληρονομούμενο μέσω εκούσιας ή δικαστικής αναγνώρισης (ΑΚ 1475 επ.) και υιοθεσίας (ΑΚ 1542 επ.) ή κατόπιν ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής⁴⁰. Τα αυτά ισχύουν αντιστρόφως και για τους γονείς του κληρονομούμενου. Κρίσιμος χρόνος ύπαρξης της ιδιότητας γονέως ή τέκνου του κληρονομούμενου είναι αυτός της τέλεσης των προβλεπόμενων στην ΑΚ 1860 αρ. 1 πράξεων. Ειδικώς ως προς την υιοθεσία, θα πρέπει να σημειωθούν τα ακόλουθα σχετικά με τους φυσικούς

³⁷ Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 10, Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 711 αρ. 19.

³⁸ Μ. Σταθόπουλος, *ΕρμΑΚ*, άρθρ. 1860 αρ. 19.

³⁹ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 711 αρ. 19.

⁴⁰ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 239.

(βιολογικούς) συγγενείς του υιοθετούμενου: με την υιοθεσία ανηλίκου καταργείται ως γνωστόν βάσει της ΑΚ 1561 εδ. 1 κάθε συγγενικός δεσμός του υιοθετούμενου με τους βιολογικούς συγγενείς του. Αυτό σημαίνει ότι δεν υφίστανται μεταξύ των δύο πλευρών δικαιώματα και υποχρεώσεις προσωπικής ή περιουσιακής φύσης και, συνεπώς, δεν τίθεται ζήτημα εκατέρωθεν ex lege συμμετοχής στην κληρονομική διαδοχή, πολλώ δε μάλλον κληρονομικής αναξιοότητας⁴¹. Ο ανήλικος που υιοθετήθηκε ούτε κληρονομεί ούτε κληρονομείται από τους βιολογικούς συγγενείς του και δεν κηρύσσεται έναντι αυτών ανάξιος. Σε περίπτωση, όμως, διαδοχής από διαθήκη είναι δυνατή η ύπαρξη λόγου αναξιοότητας. Αντίθετα, επί υιοθεσίας ενηλίκου ο δεσμός του υιοθετούμενου με τους βιολογικούς γονείς και τους λοιπούς συγγενείς του διατηρείται (βάσει της ΑΚ 1584 εδ. 2), με αποτέλεσμα να γεννάται κληρονομικό δικαίωμα του υιοθετημένου ενηλίκου στην κληρονομία των βιολογικών του συγγενών και αντιστρόφως και, συνεπακόλουθα, περίπτωση κληρονομικής αναξιοότητας. Μία κρίσιμη παρατήρηση αφορά, τέλος, στην περίπτωση της αυτοδικαίας κατ' άρθρο 1576 ΑΚ λύσης της υιοθεσίας, λόγω σύναψης γάμου ή συμφώνου συμβίωσης μεταξύ του θετού γονέα και του θετού τέκνου. Στην περίπτωση αυτή, η υιοθεσία λύεται αυτοδικαίως και τα αποτελέσματα αυτής αίρονται αναδρομικώς⁴². Αν, εν συνεχεία, ο γάμος ή το σύμφωνο συμβίωσης ακυρωθούν, από τη σχέση υιοθεσίας διατηρούνται μόνο τα περιουσιακά δικαιώματα του θετού τέκνου (ΑΚ 1576 εδ. 2). Έτσι, εάν μετά τη συνδρομή λόγου αναξιοότητας επέλθει αυτοδικαίη λύση της υιοθεσίας λόγω σύναψης γάμου ή συμφώνου συμβίωσης μεταξύ θετού γονέα και τέκνου, αλλά ο γάμος ή το σύμφωνο εν τέλει ακυρωθούν, ο λόγος αναξιοότητας διατηρείται παρά την αναδρομική άρση των σχέσεων που απορρέουν από την υιοθεσία, δεδομένου ότι -ως προελέχθη- τα περιουσιακά δικαιώματα (μεταξύ αυτών και τα κληρονομικά) του θετού τέκνου διατηρούνται και μετά την ακύρωση του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης⁴². Τα αυτά ισχύουν και επί υιοθεσίας ενηλίκου βάσει ΑΚ 1580.

Ως σύζυγος του κληρονομούμενου, σε βάρος του οποίου πραγματοποιείται η προβλεπόμενη στην ΑΚ 1860 αρ. 1 πράξη, θεωρείται το πρόσωπο με το οποίο ο κληρονομούμενος έχει συνάψει γάμο, ακόμη κι αν πρόκειται για άκυρο γάμο που δεν έχει έως τότε ακυρωθεί, ασχέτως εάν στη συνέχεια ο γάμος αυτός τελικώς ακυρώθηκε ή λύθηκε με διαζύγιο⁴³. Στην κατηγορία αυτή εντάσσεται, βεβαίως, και ο σύντροφος του κληρονομούμενου από σύμφωνο συμβίωσης (προφανώς ασχέτως φύλου μετά το Ν. 4356/2015), καθώς ήδη με την παρ. 3 του άρθρου 11 του Ν. 3719/2008 προβλέπεται ότι η ΑΚ 1860 εφαρμόζεται αναλόγως και στην κληρονομική διαδοχή προσώπου που έχει καταρτίσει σύμφωνο συμβίωσης⁴⁴. Κρίσιμος χρόνος ύπαρξης του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης είναι αυτός της τέλεσης της πράξης θανάτωσης ή της απόπειρας αυτής.

Για την κήρυξη της αναξιοότητας απαιτείται θανάτωση από πρόθεση ή απόπειρα θανάτωσης του κληρονομούμενου ή των ως άνω στενότερα με αυτόν συνδεομένων προσώπων. Η αξιόμειπη, επομένως, και άγουσα σε αναξιοότητα πράξη συνίσταται σε αφαίρεση ανθρώπινης

⁴¹ Κ. Φουντεδάκη, *Υιοθεσία. Ο ν. 2447/1996, οι τροποποιήσεις και η εφαρμογή του*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 318.

⁴² Ε. Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη, *Οικογενειακό Δίκαιο*, Τόμος II, Στ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016, σελ. 458.

⁴³ Ε. Βουζίκας, *ό.π.*, 16 VII αρ. 4, Α. Τούσης, *Κληρονομικόν Δίκαιον (Κατά τον Αστικό Κώδικα)*, Ημίτομος Α', Εκδοτικός Οίκος Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1969, 140 αρ. 1., Α. Γεωργιάδης, *ό.π.*, σελ. 713 αρ. 25.

⁴⁴ Ν. Ψούνη, *Η διαμόρφωση των κληρονομικών σχέσεων στο πλαίσιο του συμφώνου συμβίωσης του Ν. 3719/2008*, ΕφΑΔ 2/2009, σελ. 18.

ζωής ή έστω σε απόπειρα αφαίρεσης. Η περιεκτική αναφορά του νομοθέτη σε «θανάτωση» θα πρέπει ασφαλώς να συμπεριλάβει τις διάφορες μορφές εμφάνισης του αδικήματος της αφαίρεσης της ανθρώπινης ζωής, οι οποίες προβλέπονται και τιμωρούνται αυτοτελώς από διατάξεις του ποινικού δικαίου, όπως είναι η ανθρωποκτονία εκ προθέσεως (ΠΚ 299 παρ. 1), η ανθρωποκτονία εν βρασμό ψυχικής ορμής (ΠΚ 299 παρ. 2), η ανθρωποκτονία κατ' απαίτηση (ΠΚ 300), η συμμετοχή σε αυτοκτονία (ΠΚ 301), η παιδοκτονία (ΠΚ 303), αλλά και η ανθρωποκτονία τελουμένη διά παραλείψεως (ΠΚ 15), όταν, δηλαδή, ο δράστης υπείχε ιδιαίτερη υποχρέωση από το νόμο, σύμβαση ή προγενεστέρα κινδυνώδη δράση του να αποτρέψει το τελικώς επελθόν θανάσιμο αποτέλεσμα, αλλά από πρόθεση δεν το έπραξε⁴⁵. Στην περίπτωση της ΠΚ 300 προβάλλεται και η άποψη ότι η ΑΚ 1860 αρ. 1 θα πρέπει να ερμηνευθεί συσταλτικά, ούτως ώστε η συγκεκριμένη ανθρωποκτονία να μη δημιουργεί λόγο αναξιοτήτας. Τούτο διότι δεν είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι η εικαζόμενη βούληση του ανιάτως πάσχοντος κατευθύνεται στον αποκλεισμό εκείνου, ο οποίος ικανοποιεί τη σταθερή και επαναλαμβανόμενη έκκλησή του για συντόμευση της επιθανάτιας αγωνίας, παρακινούμενος από οίκτο για τον πάσχοντα⁴⁶. Συναφής είναι και η εκτεθείσα ανωτέρω άποψη⁴⁷, κατά την οποία η κήρυξη της αναξιοτήτας θα μπορούσε να αποφευχθεί στην περίπτωση αυτή, εφόσον η συναίνεση του κληρονομούμενου στη θανάτωσή του είχε παρασχεθεί με διαθήκη ή δημόσιο έγγραφο, όπως δηλαδή και επί παροχής συγγνώμης. Κατά την αντίθετη, όμως, άποψη, η συναίνεση του θύματος δεν αίρει την αναξιοτήτα, δεδομένου ότι δεν αναγνωρίζεται, ούτε προστατεύεται από το δίκαιο η «ελευθερία διαθέσεως της ανθρώπινης ζωής», ενώ ο σκοπός θέσπισης του πρώτου λόγου κληρονομικής αναξιοτήτας δεν εξαντλείται στην προστασία της εικαζόμενης βουλήσεως του κληρονομούμενου, αλλά εκτείνεται και στη διαφύλαξη της δημόσιας τάξης⁴⁸.

Καθίσταται, επομένως, σαφές ότι με την πράξη του δράστη θα πρέπει να επέρχεται αιτιωδώς ο θάνατος ενός εκ των προβλεπομένων στη διάταξη προσώπων. Για το λόγο αυτό, γίνεται δεκτό ότι στην ΑΚ 1860 αρ. 1 υπάγονται και περιπτώσεις όπου σε βάρος των προσώπων τελούνται και άλλα αδικήματα, συνεπεία, όμως, των οποίων επέρχεται τελικώς και ο θάνατός τους. Συνήθως πρόκειται για τα λεγόμενα «διακρινόμενα εκ του αποτελέσματος» αδικήματα, τα οποία προβλέπονται στην ΠΚ 29, όπου με την εκ προθέσεως εγκληματική συμπεριφορά του δράστη επέρχεται ένα πρόσθετο βαρύτερο και μεγαλύτερης απαξίας εγκληματικό αποτέλεσμα, οφειλόμενο τουλάχιστον σε αμέλειά του. Στις περιπτώσεις αυτές επιβάλλεται στον δράστη και μεγαλύτερη ποινή. Τέτοια αδικήματα είναι, επί παραδείγματι, ο θανατηφόρος βιασμός ή η θανατηφόρος σωματική βλάβη (ΠΚ 311). Ο δράστης, δηλαδή, του βιασμού ή της σωματικής βλάβης σε βάρος ενός εκ των προσώπων της ΑΚ 1860 αρ. 1 μπορεί να μην επεδίωκε ευθέως τον θάνατο του προσώπου, αλλά αυτός εν τέλει να επήλθε συνεπεία της πράξης του. Κατά τον Α. Γεωργιάδη⁴⁹, για την κήρυξη της αναξιοτήτας και στις περιπτώσεις αυτές ο θάνατος θα πρέπει να οφείλεται τουλάχιστον σε αμέλεια του δράστη, προκειμένου να μη διευρύνεται υπέρμετρα ο κύκλος των πράξεων που μπορούν να ενταχθούν στην ΑΚ 1860 αρ. 1. Δεδομένης, συνεπώς, της μεγάλης απαξίας της τελεσθείσας πράξης (συνήθως βιασμός ή σωματική βλάβη), αλλά και του

⁴⁵ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII 1, Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., 63 Α 2, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 β, Μ. Σταθόπουλος, *ΕρμΑΚ* άρθρ. 1860 αρ. 21, Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 711 αρ. 19.

⁴⁶ Ν. Κουμουτζής, ό.π., άρθρο 1860 αρ. 4. Έτσι και Μ. Σταθόπουλος, *ΕρμΑΚ* άρθρ. 1860 αρ. 11.

⁴⁷ Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., 63 Α, Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII.

⁴⁸ Σ. Ιωακειμίδης, «*Θανάτωση του κληρονομούμενου με τη συναίνεσή του και κληρονομική αναξιοτήτα του δράστη*», ΝοΒ 64/2012 σελ. 1618.

⁴⁹ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 712 αρ. 22.

τελικού θανασίμου αποτελέσματος, γίνεται δεκτό⁵⁰ με διασταλτική ερμηνεία της υπό κρίση διάταξης ότι αυτή εφαρμόζεται και όταν σε βάρος των προσώπων που προβλέπει τελούνται και άλλα αδικήματα, τα οποία επιφέρουν αιτιωδώς τον θάνατο αυτών.

Σε κάθε περίπτωση, ο νόμος απαιτεί πρόθεση του δράστη για θανάτωση, ήτοι για αφαίρεση ανθρώπινης ζωής («*animus necandi*» κατά τον Γ. Μπαλή). Για την κήρυξη της αναξιότητας αρκεί οποιοδήποτε είδος δόλου (ακόμη και ο ενδεχόμενος⁵¹), ρητώς αποκλεισμένης της αμέλειας. Εσφαλμένα έγινε δεκτό από την ΕφΑθ 1496/1969⁵² ότι για την κήρυξη της αναξιότητας αρκεί να επήλθε ο θάνατος και από αμέλεια του δράστη. Για το λόγο αυτό, η ανθρωποκτονία εξ αμελείας (ΠΚ 303) δεν εντάσσεται στις πράξεις θανάτωσης της ΑΚ 1860 αρ. 1. Όπως έχει και ανωτέρω στην ενότητα υπό III.1 αναφερθεί, το πολιτικό δικαστήριο δεν δεσμεύεται από την απόφαση του ποινικού δικαστηρίου και, συνεπώς, δεν απαιτείται ποινική καταδίκη του δράστη⁵³. Η κληρονομική αναξιότητα κηρύσσεται σε βάρος όχι μόνο του φυσικού αυτουργού της πράξης θανάτωσης, αλλά και σε βάρος του συναυτουργού, του ηθικού ή έμμεσου αυτουργού και του συνεργού της πράξης⁵⁴. Ο νόμος κάνει λόγο για θανάτωση ή απόπειρα θανάτωσης των προσώπων της ΑΚ 1860 αρ. 1. Για τη στοιχειοθέτηση απόπειρας απαιτούνται κατά τα γενικώς ισχύοντα στο ποινικό δίκαιο: α) απόφαση τέλεσης πράξης θανάτωσης, β) αρχή εκτελέσεως, ήτοι δρομολόγηση των πράξεων που οδηγούν εκτός απροόπτου στη θανάτωση και γ) μη ολοκλήρωση της πράξης για οποιοδήποτε λόγο. Αυτό σημαίνει ότι δεν αρκεί για την κήρυξη της αναξιότητας η τέλεση προπαρασκευαστικών ενεργειών με σκοπό τη θανάτωση (π.χ. η αγορά όπλου για τη δολοφονία του προσώπου).

Όπως έχει ήδη σημειωθεί, κατά την κρατούσα άποψη⁵⁵ ο δράστης θα πρέπει να έχει τελέσει την άδικη πράξη έχοντας πλήρη ικανότητα προς καταλογισμό, προκειμένου να κηρυχθεί ως ανάξιος να κληρονομήσει. Η προϋπόθεση της ικανότητας για καταλογισμό συνιστά και πάγια απαίτηση της νομολογίας για την κήρυξη της κληρονομικής αναξιότητας. Έτσι, η υπ' αριθ. 1142/1991 απόφαση του Αρείου Πάγου (Α' Τμήμα)⁵⁶ διατυπώνει τα εξής πορίσματα ως προς την υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος της ΑΚ 1860 περ. 1, ενώ επισημαίνει ότι η ικανότητα ή μη προς καταλογισμό θα πρέπει να εξετάζεται αποκλειστικά κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης: «*Ειδικότερα από τη διάταξη του άρθρου 1860 αριθ. 1 Α.Κ., η οποία ορίζει ότι ανάξιος να κληρονομήσει είναι "εκείνος που από πρόθεση θανάτωσε τον κληρονομούμενο, τα τέκνα, τους γονείς ή το σύζυγό του", προκύπτει ότι για τη συνδρομή του λόγου αυτού κληρονομικής αναξιότητας απαιτείται η κατά των προσώπων που αναφέρονται σε αυτήν τέλεση του κατά τους όρους του άρθρου 299 Π.Κ. εγκλήματος της ανθρωποκτονίας ή απόπειράς του με πρόθεση εκείνου που το ετέλεσε, δηλαδή με δόλο του έστω και ενδεχόμενο, ο οποίος για οποιαδήποτε από τις δύο μορφές του είναι στοιχείο της υπαιτιότητάς του, η οποία απαιτείται για να είναι πρόσωπο ανάξιο να κληρονομήσει και αποκλείεται να υπάρχει όταν κατά τις ταυτόσημες διατάξεις των άρθρων 34*

⁵⁰ Α. Κατσαντώνης, ό.π., σελ. 160 επ., πρβλ. Ε. Βουζικά, ό.π., 16 VII 1. Αντίθετα ο Γ. Μπαλής, ό.π. αρ. 177.

⁵¹ ΑΠ 1485/1992, ΑΠ 1142/1991.

⁵² Αρμ 24/1979.

⁵³ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1860 αρ. 23, Κ. Χριστακάκου, ό.π., άρθρ. ΑΚ 1860 αρ. 5.

⁵⁴ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 710 αρ. 16.

⁵⁵ Γ. Μπαλής, ό.π., 177 αρ. 1, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 β, Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 709 αρ. 15.

⁵⁶ ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΕΕΝ 59/1992 σελ. 692.

Π.Κ. και 915 παρ.1 Α.Κ. δεν έχει ικανότητα καταλογισμού των πράξεών του, γιατί κατά την τέλεσή τους δεν είχε συνείδηση αυτών ή δεν είχε τη χρήση του λογικού του.⁵⁷».

2.β. Η καταδίκη για ψευδή καταμήνυση του κληρονομούμενου για κακούργημα (ΑΚ 1860 περ. 2)

Δεύτερος λόγος κληρονομικής αναξιοτήτας, σύμφωνα με τον αρ. 2 της ΑΚ 1860, είναι η καταδίκη του κληρονόμου για ψευδή καταμήνυση του κληρονομούμενου για κακούργημα. Το έγκλημα της ψευδούς καταμήνυσης προβλέπεται και τιμωρείται αυτοτελώς στην ΠΚ 229. Κατά τη διάταξη αυτή, ψευδή καταμήνυση διαπράττει όποιος «εν γνώσει καταμηνύει άλλον ψευδώς ή αναφέρει γι' αυτόν ενώπιον της αρχής ότι τέλεσε αξιόποινη πράξη ή πειθαρχική παράβαση». Απαιτείται, επομένως, αναφορά εκ μέρους του κληρονόμου ενώπιον αρμόδιας αρχής, ότι ο κληρονομούμενος τέλεσε κακούργημα, η οποία πραγματοποιείται εν γνώσει της αναληθείας της και αποσκοπεί στην άσκηση δίωξης σε βάρος του κληρονομούμενου⁵⁸. Η καταμήνυση αφορά αποκλειστικά στη διάπραξη κακούργηματος και όχι πλημμελήματος. Σε αντίθεση με όσα σημειώθηκαν ανωτέρω για την θανάτωση ή την απόπειρα θανάτωσης ως λόγο αναξιοτήτας, στη δεύτερη περίπτωση της ΑΚ 1860 απαιτείται ρητά καταδίκη του κληρονόμου για τη ψευδή καταμήνυση από ποινικό δικαστήριο. Και τούτο ορίζεται προκειμένου να μην υφίσταται οιαδήποτε αμφιβολία για το αν συνέτρεχαν ή όχι τα στοιχεία της αντικειμενικής και της υποκειμενικής υπόστασης του αδικήματος της ψευδούς καταμήνυσης στο πρόσωπο του κληρονόμου. Στην προκειμένη περίπτωση, η διατύπωση του νόμου είναι αρκούντως σαφής, ώστε να συνάγεται ότι, αν για οποιοδήποτε λόγο δεν επήλθε καταδίκη του κληρονόμου, δεν στοιχειοθετείται ο λόγος αναξιοτήτας. Έτσι, ο κληρονόμος που καταμήνυσε ψευδώς τον κληρονομούμενο δεν κηρύσσεται ανάξιος να τον κληρονομήσει εάν το αδίκημα περιέπεσε σε παραγραφή ή εάν χορηγήθηκε αμνηστία στον κληρονόμο⁵⁹ ή, τέλος, εάν ο κληρονόμος

⁵⁷ Κατά το κείμενο της απόφασης: «Στις 14-4-1986 η Μ. χήρα Η.Χ. χορήγησε ποσότητα ναρκωτικής ουσίας (ταβόρ) στην κόρη της Β. και τις νυκτερινές ώρες της ημέρας αυτής (14-4-1986) την έπνιξε με βρόγχο από κάλτσα νάυλον την ώρα που βρισκόταν στο κρεβάτι της. Στη συνέχεια η Μ.Χ. αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή με βρόγχο από κάλτσα νάυλον που έδεσε το πόμολο της θύρας, αλλά η ενέργειά της αυτή δεν ευδοκίμησε, γι αυτό και προσπάθησε να επιτύχει αυτοκτονία της αποκόβοντας τις φλέβες της. Ας σημειωθεί ότι αμέσως μετά την παραπάνω πράξη της είχε πάρει και η ίδια μεγάλη ποσότητα ταβόρ και βρέθηκε στο σπίτι της σε κατάσταση ύπνου, μετακομίστηκε δε απ' αυτό με ασθενοφόρο στο Σισμανόγλειο Νοσηλευτικό Ίδρυμα και από εκεί στο Αιγινήτειο Νοσοκομείο, όπου εξετάστηκε από το νευρολόγο ψυχίατρο Γ.Γ., ο οποίος αναφέρει στο υπ' αρ. 50/15-4-1986 πιστοποιητικό του ότι διαπίστωσε ότι πάσχει από συναισθηματική ψύχωση (κατάθλιψη) και χρειάζεται νοσηλεία γιατί είναι επικίνδυνη για τον εαυτό της. Στη συνέχεια ασκήθηκε κατά της Μ.Χ. ποινική δίωξη για ανθρωποκτονία από πρόθεση και μεταφέρθηκε στις φυλακές Κορυδαλλού, όπου στις 20-4-1986 αυτοκτόνησε. Με βάση τις παραπάνω παραδοχές του το Εφετείο Αθηνών κατέληξε στο αποδεικτικό πόρισμα ότι η Μ.Χ. κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης ανθρωποκτονίας της κόρης της Β. έπασχε από ψύχωση (κατάθλιψη) που κατά το μάρτυρα Β.Δ., γιατρό, είχε τη μορφή της μανιοκατάθλιψης ήτοι από νόσο που απέκλειε τη χρήση του λογικού της και αποφάνθηκε ότι δεν συντρέχει ο από το άρθρο 1860 αριθ. 1 Α.Κ. λόγος κήρυξης της ανάξιας να κληρονομήσει την κόρη της Β. που θανάτωσε. Έτσι όπως το Εφετείο Αθηνών με την προσβαλλόμενη απόφασή του αποφάνθηκε στέρησε αυτήν νόμιμης βάσης ως προς το κρίσιμο ζήτημα του αν η παραπάνω Μ.Χ. κατά το χρόνο θανάτωσης της κόρης της είχε ή δεν είχε ικανότητα καταλογισμού της πράξης της γιατί ανέφικτος βάσει των παραπάνω παραδοχών του με την προσβαλλόμενη απόφασή του, καθίσταται από τον Άρειο Πάγο ο έλεγχος σε ποια συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά από τα περιεχόμενα σε αυτές θεμελιώνει το συμπέρασμά του ότι η παραπάνω Μ.Χ. δεν είχε τη χρήση του λογικού της στο συγκεκριμένο χρόνο θανάτωσης της κόρης της, ήτοι ανεπαρκείς ως προς το κρίσιμο αυτό ζήτημα έχει αιτιολογίες. Συνεπώς, κατά την πλειονοψηφίασα γνώμη του Δικαστηρίου είναι βάσιμος ο μοναδικός λόγος του αναιρετηρίου, ο οποίος κατά την αληθινή του έννοια προσάπτει στην προσβαλλόμενη απόφαση την παραπάνω πλημμέλεια που ιδρύει τον από το άρθρο 559 αριθ. 19 Κ.Πολ.Δ. λόγο αναίρεσης για τον οποίο και πρέπει να αναιρεθεί η δε υπόθεση που χρειάζεται παραπέρα διευκρίνιση κατά το άρθρο 580 παρ. 3 Κ.Πολ.Δ. παραπεμφθεί στο από τον Κανονισμό του αρμόδιο τέταρτο (Δ') Τμήμα του.».

⁵⁸ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 714 αρ. 26.

⁵⁹ Ε. Βουζικάς, ό.π., 16 VII Β, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 12.

απεβίωσε μετά τη σε βάρος του άσκηση ποινικής δίωξης, αλλά πριν την έκδοση καταδικαστικής απόφασης.

Ως λόγος θέσπισης του εξεταζόμενου λόγου κληρονομικής αναξιοότητας προβάλλεται η προστασία της τιμής και της προσωπικότητας του κληρονομούμενου και η αποφυγή προσβολής της μνήμης του⁶⁰. Ο Α. Γεωργιάδης εντοπίζει τις καταβολές της ρύθμισης στο Γαλλικό Αστικό Κώδικα, όπου στο άρθρο 727 προβλέπεται ως λόγος αναξιοότητας η καταδίκη του κληρονόμου για ψευδή καταμήνυση του κληρονομούμενου για εγκλήματα που επισύρουν θανατική ποινή⁶¹. Σε κάθε περίπτωση, όμως, γίνεται δεκτό⁶² ότι η εν λόγω ρύθμιση έχει περιορισμένο και σπάνιο πεδίο εφαρμογής και, για το λόγο αυτό, προτείνεται η αναλογική εφαρμογή της και σε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις. Έτσι, κατά την κρατούσα άποψη⁶³, η ΑΚ 1860 αρ. 2 επεκτείνεται αναλογικά και στην περίπτωση της καταδίκης του κληρονόμου για ψευδομαρτυρία σε βάρος του κληρονομούμενου προς υποστήριξη κατηγορίας για κακούργημα. Το αδίκημα της ψευδούς κατάθεσης προβλέπεται πλέον (μετά το Ν. 4619/2019) στο άρθρο 224 του ΠΚ. Στη διάταξη αυτή του νέου ΠΚ, η οποία φέρει τον τίτλο «ψευδής κατάθεση», έχουν συνενωθεί οι διατάξεις των άρθρων 224 («ψευδορκία») και 225 («ψευδής ανώμοτη κατάθεση») του προηγούμενου ΠΚ. Έτσι, ψευδή κατάθεση πραγματοποιεί όποιος, ενώ εξετάζεται ως διάδικος ή μάρτυρας σε δικαστήριο ή ενώπιον αρχής αρμόδιας να ενεργεί εξέταση για την κρινόμενη υπόθεση, εν γνώσει του καταθέτει ψευδή σχετικά με την υπόθεση αυτή στοιχεία. Η ομοιότητα της ψευδούς κατάθεσης με τη ψευδή καταμήνυση είναι προφανής. Και στις δύο περιπτώσεις ο δράστης αναφέρει ψευδή γεγονότα ενώπιον αρμόδιας αρχής τελώντας εν γνώσει της αναληθείας τους, προκειμένου να προκαλέσει την ποινική δίωξη ή την καταδίκη του κληρονομούμενου. Απαιτείται, πάντως, η κατάθεση του κληρονόμου - δράστη να αποσκοπεί στην υποστήριξη κατηγορίας για κακούργημα σε βάρος του κληρονομούμενου. Για να κηρυχθεί, όμως, ανάξιος ο κληρονόμος θα πρέπει να έχει προηγουμένως καταδικαστεί για την πράξη του. Τέλος, έχει υποστηριχθεί ότι είναι δυνατή η αναλογική εφαρμογή της υπό κρίση διάταξης και στην περίπτωση της καταδίκης για προσβολή της μνήμης νεκρού με συκοφαντική δυσφήμιση (ΠΚ 365 σε συνδ. με ΠΚ 363)⁶⁴, με πολλούς, όμως, συγγραφείς να υποστηρίζουν ότι ελλείπει το απαιτούμενο μέγεθος ομοιότητας μεταξύ των δύο περιπτώσεων, προκειμένου να χωρήσει και εν προκειμένω αναλογική εφαρμογή, δεδομένου, άλλωστε, του εξαιρετικού χαρακτήρα των περιπτώσεων της ΑΚ 1860⁶⁵.

2.γ. Η από πρόθεση παράνομη παρακώλυση του κληρονομούμενου για σύνταξη ή ανάκληση διαθήκης (ΑΚ 1860 περ. 3)

Σύμφωνα με τον αρ. 3 της ΑΚ 1860, ανάξιος να κληρονομήσει είναι «*εκείνος που από πρόθεση εμπόδισε παράνομα τον κληρονομούμενο να συντάξει ή να ανακαλέσει διαθήκη*». Επομένως, οι κατά τη διερευνώμενη διάταξη προϋποθέσεις της κληρονομικής αναξιοότητας είναι: α) η εκ προθέσεως παρακωλυτική συμπεριφορά του κληρονόμου, με την οποία εμποδίζει τη

⁶⁰ Ε. Βουζίκας, ό.π., Ι. Σπυριδάκης, ό.π., 160 αρ. 2.2.

⁶¹ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 714 αρ. 28.

⁶² Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 109, Κ. Χριστακάκου, ό.π.

⁶³ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 30, Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII Β, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 β, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 12.

⁶⁴ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII Β, Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., 63Β σελ. 97.

⁶⁵ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 714 αρ. 29, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 10, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σημ. 1.

σύνταξη ή την ανάκληση διαθήκης από τον κληρονομούμενο, καθώς και η παρανομία της συμπεριφοράς αυτής, β) η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παρακωλυτικής συμπεριφοράς του κληρονόμου και της μη σύνταξης ή της μη ανάκλησης διαθήκης από τον κληρονομούμενο και, τέλος, γ) η πραγματική βούληση του κληρονομούμενου να συντάξει ή να ανακαλέσει διαθήκη⁶⁶. Ως προς τα επιμέρους στοιχεία του τρίτου λόγου κληρονομικής αναξιότητας λεκτέα τα ακόλουθα:

Για την κήρυξη της κληρονομικής αναξιότητας -συνεπεία του υπό κρίση λόγου- ο νόμος προαπαιτεί την πραγματοποίηση εκ μέρους του κληρονόμου παρακωλυτικών ενεργειών, με τις οποίες εμποδίζεται ο κληρονομούμενος να συντάξει ή να ανακαλέσει τη διαθήκη του. Η παρακωλυτική συμπεριφορά του κληρονόμου πρέπει να κρίνεται καταλυτική, υπό την έννοια ότι εμποδίζει τον κληρονομούμενο -κατά την κρίσιμη και μοναδική, ίσως, χρονική στιγμή που αυτός είχε στη διάθεσή του προς το σκοπό αυτό- να συντάξει ή να ανακαλέσει τη διαθήκη του. Σε κάθε περίπτωση η παρακώλυση θα πρέπει να είναι αποτελεσματική και δεν αρκεί απόπειρα αυτής⁶⁷. Για παράδειγμα, ο κληρονόμος που αποστειρεί από τον ετοιμοθάνατο και κατάκοιτο κληρονομούμενο τη γραφική ύλη που είχε πλησίον του, προκειμένου να μη μεταβάλει ο τελευταίος την προς όφελος του πρώτου ήδη συνταχθείσα διαθήκη του, προβαίνει καταφανώς σε παρακωλυτική ενέργεια. Αν, αντιθέτως, η παρακωλυτική συμπεριφορά εκδηλώθηκε μία δεδομένη χρονική στιγμή και έκτοτε ο κληρονομούμενος είχε πολλές ευκαιρίες να συντάξει ή να ανακαλέσει τη διαθήκη του, τότε η παρακώλυση δεν είναι οριστική, αλλά παροδική και, ως εκ τούτου, δεν στοιχειοθετείται λόγος αναξιότητας. Με άλλα λόγια, η παρακώλυση θα πρέπει να λαμβάνει χώρα κατά την κρίσιμη χρονική στιγμή, όπου ο κληρονομούμενος είχε (ίσως για τελευταία φορά) τη δυνατότητα να συντάξει ή να ανακαλέσει τη διαθήκη του, κατά κύριο λόγο πριν τον θάνατό του. Ωστόσο, η παρακώλυση μπορεί να εμφανιστεί και με τη μορφή παρελκυστικών εκ μέρους του κληρονόμου ενεργειών και δη όταν ο τελευταίος πείθει τον κληρονομούμενο να προβεί στη σύνταξη διαθήκης με μη νόμιμο τύπο, ήτοι σε μη ισχυρή διάταξη τελευταίας βούλησης, την οποία, όμως, ο κληρονομούμενος θεωρεί ισχυρή, όπως επί προτροπής από τον κληρονόμο για υπογραφή από τον κληρονομούμενο δακτυλογραφημένου κειμένου ως δήθεν ισχυρής ιδιόγραφης διαθήκης⁶⁸, αφ' ης στιγμής ο κληρονόμος είχε γνώση της ακυρότητας. Κατά τον Γ. Μπαλή⁶⁹, «η παρακώλυσις (...) δύναται να γίνη είτε διά βίας σωματικής ή ψυχολογικής είτε και δι' απάτης, π.χ. παρέπεισε τον διαθέτην να αρκεσθή εις την υπάρχουσαν τυπικώς άκυρον διαθήκην και να μη συντάξει άλλην».

Η παρακωλυτική συμπεριφορά του κληρονόμου μπορεί να λάβει και τη μορφή παράλειψης, όταν, επί παραδείγματι, ο κληρονόμος παραλείπει να εκτελέσει εντολή του κληρονομούμενου με περιεχόμενο την καταστροφή ιδιόγραφης διαθήκης του, προκειμένου να επιτύχει την ανάκλησή της, από την οποία, όμως, ο κληρονόμος ωφελείται⁷⁰. Διχογνωμία επικρατεί όταν ο κληρονομούμενος έχει τη δυνατότητα να συντάξει διαθήκη με άλλο τρόπο. Κατά τη Ν. Ψούνη⁷¹, για την κήρυξη της αναξιότητας αρκεί η παρεμπόδιση να αφορά σε ένα είδος διαθήκης, ασχέτως εάν ο κληρονομούμενος έχει τη δυνατότητα να συντάξει διαθήκη με

⁶⁶ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 715 αρ. 30.

⁶⁷ Γ. Μπαλής, ό.π., 177 αρ. 3.

⁶⁸ Ν. Παπαντωνίου, ό.π., Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 17.

⁶⁹ Γ. Μπαλής, ό.π., 177 αρ. 3.

⁷⁰ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 243.

⁷¹ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 244. Έτσι και Γ. Μπαλής, ό.π., 177 αρ. 3.

άλλο τύπο. Αντίθετα, κατά τον Α. Γεωργιάδη⁷², στην περίπτωση αυτή δεν συντρέχει αναξιοότητα, δεδομένου ότι ο κληρονομούμενος έχει την ευχέρεια να συντάξει και άλλου τύπου διαθήκη και η παρεμπόδιση δεν είναι ολοσχερής.

Για την κήρυξη της αναξιοότητας πρέπει η παρακωλυτική συμπεριφορά του κληρονόμου σε βάρος του κληρονομούμενου να είναι παράνομη και να ασκείται εκ προθέσεως. Ως προς την πρόθεση αρκεί οποιοδήποτε είδος δόλου, επομένως και ο ενδεχόμενος. Η παρανομία των παρακωλυτικών ενεργειών του κληρονόμου, με τις οποίες αυτός εμποδίζει τον κληρονομούμενο να συντάξει ή να ανακαλέσει τη διαθήκη του, είναι σχεδόν πάντοτε δεδομένη, καθώς ο κληρονόμος κατ' αυτόν τον τρόπο προσβάλλει βάνανυσα την *ελευθερία διατιθέναι* του κληρονομούμενου, η οποία συνιστά εκδήλωση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας (Σ 5 παρ. 1), δεδομένου του ότι ο κληρονομούμενος στερείται της ελευθερίας διάθεσης των περιουσιακών του στοιχείων μετά την εκδημία του κατά τον τρόπο που επιθυμεί. Για το λόγο αυτό, δεν απαιτείται η τέλεση από τον κληρονόμο αυτών καθ' εαυτών παρανόμων πράξεων για τη θεμελίωση του παρανόμου χαρακτήρα της παρακωλυτικής συμπεριφοράς (π.χ. *vis absoluta*, *απατηλές ενέργειες*), αλλά αρκούν και κατ' αρχήν νόμιμες πράξεις (π.χ. *παρελκυστικές προτροπές κατά τα ανωτέρω*)⁷³. Η παρακώλυση, πάντως, δεν είναι τελειωτικώς παράνομη αν γίνεται υπό συνθήκες άμυνας, κατάστασης ανάγκης και προσταγής ή είναι συνέπεια ενάσκησης δικαιώματος (π.χ. στην περίπτωση υποβολής αίτησης για θέση του κληρονομούμενου σε δικαστική συμπαράσταση⁷⁴).

Ο προκείμενος λόγος κληρονομικής αναξιοότητας δεν στοιχειοθετείται όταν ο κληρονόμος προέβη μεν κατά τα ανωτέρω σε παρακωλυτική συμπεριφορά, αλλά αυτή δεν υπήρξε καταλυτική ως προς τη μη σύνταξη ή ανάκληση διαθήκης εκ μέρους του κληρονομούμενου. Τούτο σημαίνει ότι απαιτείται, επιπροσθέτως, αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των εκ προθέσεως παρανόμων παρακωλυτικών ενεργειών του κληρονόμου και της μη σύνταξης ή ανάκλησης διαθήκης από τον κληρονομούμενο⁷⁵. Θα πρέπει, δηλαδή, να υφίσταται μεταξύ τους σχέση αιτίου - αιτιατού. Η παρεμβολή άλλων παραγόντων στη μη σύνταξη ή στη μη ανάκληση διαθήκης (π.χ. ο κληρονομούμενος δεν θα προέβαινε ούτως ή άλλως στη σύνταξη διαθήκης ακόμη και χωρίς την παρακωλυτική ενέργεια του κληρονόμου) οδηγεί σε άρση της αιτιώδους συνάφειας⁷⁶. Με την τελευταία αυτή παρατήρηση συνέχεται και η απαίτηση για ύπαρξη πραγματικής βούλησης εκ μέρους του κληρονομούμενου για σύνταξη ή ανάκληση διαθήκης, προκειμένου να κηρυχθεί ανάξιος ο κληρονόμος που τον εμποδίζει να προβεί στις ανωτέρω πράξεις. Κατά την κρατούσα, δηλαδή, άποψη⁷⁷, ανάξιος κηρύσσεται ο κληρονόμος που εμποδίζει τον κληρονομούμενο να συντάξει ή να ανακαλέσει έγκυρη διαθήκη. Ειδικότερα, κατά την άποψη αυτή, δεν τίθεται ζήτημα κληρονομικής αναξιοότητας όταν η διαθήκη, την οποία θα συνέτασσε ο κληρονομούμενος εάν δεν εφιλοχωρούσαν οι παρακωλυτικές ενέργειες του κληρονόμου, θα ήταν άκυρη. Αντίστοιχα, η παρεμπόδιση ανάκλησης μη έγκυρης διαθήκης δεν συνεπάγεται αναξιοότητα, διότι, σε κάθε περίπτωση, η υπό κρίση διάταξη τελευταίας βούλησης

⁷² Α. Γεωργιάδης, *ό.π.*, σελ. 715 αρ. 32.

⁷³ Α. Γεωργιάδης, *ό.π.*, σελ. 716 αρ. 34.

⁷⁴ Ν. Κουμουτζής, *ό.π.*, άρθρ. 1860 αρ. 21.

⁷⁵ Γ. Μπαλής, *ό.π.*, 177 αρ. 3, Ν. Παπαντωνίου, *ό.π.*, 25 σελ. 110, Ι. Σπυριδάκης, *ό.π.*, 160 αρ. 2.2, Κ. Χριστακάκου, *ό.π.*, αρ. 15.

⁷⁶ Α. Γεωργιάδης, *ό.π.*, σελ. 715 αρ. 33.

⁷⁷ Γ. Μπαλής, *ό.π.*, αρ. 178, Μ. Σταθόπουλος, *ό.π.*, αρ. 37, Κ. Χριστακάκου, *ό.π.*, αρ. 19.

δεν είναι ισχυρή. Κατά την αντίθετη, όμως, άποψη⁷⁸, η ΑΚ 1860 αρ. 3 αποσκοπεί στην αποδοκιμασία του κληρονόμου που υπό κάθε συνθήκη δεν επέδειξε σεβασμό στη βούληση του κληρονομούμενου και προέβη σε παρακωλυτικές σε βάρος του ενέργειες. Έτσι, υποστηρίζεται συναφώς ότι ο κληρονόμος δύναται να κηρυχθεί ανάξιος, ακόμη κι αν εμπόδισε τον κληρονομούμενο να συντάξει διαθήκη, η οποία, αν τελικώς συνετάσσετο, δεν θα ήταν έγκυρη, ή αν εμπόδισε τον κληρονομούμενο να ανακαλέσει άκυρη διαθήκη.

2.δ. Η παρακίνηση του κληρονομούμενου με απάτη ή ο εξαναγκασμός του με απειλή παράνομα ή αντίθετα στα χρηστά ήθη να συντάξει ή να αλλάξει διαθήκη (ΑΚ 1860 περ. 4)

Κατά τον τέταρτο λόγο κληρονομικής αναξιότητας, ανάξιος να κληρονομήσει είναι «εκείνος που με απάτη παρακίνησε ή παράνομα ή αντίθετα προς τα χρηστά ήθη με απειλή ανάγκασε τον κληρονομούμενο να συντάξει ή να αλλάξει διαθήκη». Είναι, επομένως, σαφές ότι με τον υπό διερεύνηση λόγο κληρονομικής αναξιότητας ο νομοθέτης επεδίωξε να αποδοκιμάσει τον κληρονόμο, ο οποίος μετέλθε δολίων και παρανόμων μέσων, προκειμένου να επιτύχει την περιαγωγή στον ίδιο οικονομικών ωφελειών μέσω της κατ' αυτόν διαμόρφωσης του περιεχομένου της διαθήκης του κληρονομούμενου. «Έτσι, στην περίπτωση αυτή, η παροχή κληρονομικής ωφέλειας δεν συμβιβάζεται προς το παράπτωμα και αυτός που μετέλθε την απάτη χαρακτηρίζεται ως ανάξιος να πορισθεί τέτοια ωφέλεια» (ΕφΛαρ 537/2005)⁷⁹. Η διαμόρφωση της διάταξης τελευταίας βούλησης του κληρονομούμενου συντελείται με την εξ υπαρχής σύνταξή της, με τη μεταβολή του περιεχομένου της, αλλά και με την ανάκλησή της (μολονότι η τελευταία δεν αναφέρεται ρητά από το νομοθέτη, επιβάλλεται από το σκοπό της διάταξης). Τα μέσα δε, των οποίων απαιτείται να έκανε χρήση ο κληρονόμος, προκειμένου να κηρυχθεί ανάξιος, είναι η απάτη και η απειλή. Πλέον ειδικώς:

Ως απάτη (βλ. και ΑΚ 147 επ.) νοείται η δολία παραπλάνηση του κληρονομούμενου σε δήλωση βουλήσεως και δη σε σύνταξη ή μεταβολή διαθήκης με ορισμένο περιεχόμενο⁸⁰. Ως παραπλάνηση δε νοείται η συμπεριφορά του δράστη, με την οποία προκαλείται πλάνη στο διαθέτη ή συντηρείται, πολλώ δε μάλλον ενισχύεται, η ήδη ενυπάρχουσα πλάνη του διαθέτη. Κατά τα γενικώς ισχύοντα στο αστικό δίκαιο, πλάνη είναι η εσφαλμένη γνώση ή άγνοια της πραγματικότητας, με αποτέλεσμα να υπάρχει διάσταση ανάμεσα στην πραγματικότητα και στην παράσταση που έχει γι' αυτήν ο πλανώμενος. Όπως και στο προβλεπόμενο στην ΠΚ 386 αδίκημα της απάτης, η παραπλάνηση δύναται να συντελεσθεί είτε με την παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθών, είτε με την αθέμιτη απόκρυψη αληθών γεγονότων, είτε, τέλος, με την αθέμιτη αποσιώπηση αυτών. Στην τελευταία περίπτωση απαιτείται η ύπαρξη ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του προσώπου να αποκαλύψει την αλήθεια με την εξωτερική των γεγονότων, η οποία εκπορεύεται από το νόμο, από σύμβαση ή από τις γενικές ρήτρες (π.χ. από την καλή πίστη). Επομένως, είναι δυνατόν η απάτη να εμφανιστεί τελούμενη και δια παραλείψεως. Κοινή συνισταμένη των μεθόδων παραπλάνησης είναι ο δόλος του εξαπατώντος, ήτοι η πρόθεσή του να παραπλανήσει τον διαθέτη, γνωρίζοντας είτε το ψευδές των γεγονότων που παρουσίασε ως αληθή, είτε ότι αποκρύπτει αληθή γεγονότα, είτε, τέλος, την υποχρέωσή του να καταστήσει γνωστά ορισμένα περιστατικά στον πλανώμενο.

⁷⁸ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII Γ.

⁷⁹ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁰ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 717 αρ. 38.

Από την άλλη, ως απειλή νοείται (σε συνδ. με τα προβλεπόμενα στις ΑΚ 150 επ.) η παράνομη ή αντίθετη προς τα χρηστά ήθη εξαγγελία σπουδαίου και άμεσου κακού για την προσωπικότητα ή την περιουσία του απειλουμένου ή των στενότερα με αυτόν συνδεομένων προσώπων, η επέλευση του οποίου εξαρτάται από τη βούληση του εξαγγέλλοντος. Όπως ορθά επισημαίνει ο Α. Γεωργιάδης⁸¹, η απειλή του κληρονόμου, με την οποία αποσκοπεί στον εξαναγκασμό του κληρονομούμενου στη σύνταξη ή μεταβολή διαθήκης, είναι αφ' εαυτής παράνομη και, για το λόγο αυτό, η διατύπωση του νόμου κρίνεται πλεοναστική. Η εκτόξευση απειλών θα πρέπει, προφανώς, να ασκείται με πρόθεση. Στη διάταξη της ΑΚ 1860 αρ. 4 είναι δυνατό να υπαχθούν και άλλες ενέργειες του κληρονόμου, με τις οποίες επιτυγχάνεται ο εξαναγκασμός του κληρονομούμενου στη σύνταξη ή τη μεταβολή διαθήκης, όπως είναι η άσκηση σωματικής βίας (επιχείρημα εκ του ελάσσονος προς το μείζον). Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Γ. Μπαλής⁸², «καίτοι ο νόμος ομιλεί μόνον περί του «δι' απειλής αναγκάσαντος», ουδεμία αμφιβολία ότι περιλαμβάνεται κατά μείζονα λόγον και ο διά σωματικής βίας (*vis absoluta*) αναγκάσας». Εξάλλου, υποστηρίζεται ότι στην ΑΚ 1860 περ. 4 εντάσσεται με αναλογική εφαρμογή και η περίπτωση της εκμετάλλευσης της ανάγκης, της κουφότητας ή της απειρίας του διαθέτη βάσει ΑΚ 178 - 179⁸³. Έτσι κρίνει και η υπ' αριθ. 2577/2003 απόφαση του Εφετείου Αθηνών⁸⁴: «Πρέπει να σημειωθεί ότι, και μεν ο νομοθέτης στο άρθρ. 1860 αριθμ. 4 του Α.Κ. αναφέρει την επέμβαση μόνο με απάτη ή απειλή στον ελεύθερο σχηματισμό της τελευταίας βούλησης του διαθέτη - κληρονομούμενου, πλην, όμως, αυτό δε σημαίνει ότι ήθελε να αποκλείσει άλλους τρόπους επέμβασης στην τελευταία βούληση του κληρονομούμενου, όπως με εκμετάλλευση από τον κληρονόμο της κουφότητας, ανάγκης ή απειρίας αυτού ή κατ' άλλον ανήθικο τρόπο, οπότε, αν τον οδήγησε στη σύνταξη κ.λ.π. διαθήκης, συντρέχει και πάλι ο τέταρτος λόγος αναξιοτήτας κατ' άρθρ. 1860 Α.Κ., εφόσον πληρούνται και οι λοιπές προϋποθέσεις εφαρμογής της διάταξης.».

Για την κατανόηση των εννοιών της απειλής και της απάτης είναι χρήσιμες οι παρατηρήσεις που περιέχονται στην υπ' αριθ. 1149/2007 απόφαση του Εφετείου Πατρών⁸⁵: «Ως απειλή νοείται η ψυχολογική βία, δηλαδή ο επηρεασμός του διαθέτη με την εξαγγελία κακού για την περίπτωση κατά την οποία αυτός δεν προβεί σε διάταξη τελευταίας βουλήσεως σύμφωνα με την επιθυμία του απειλούντος. Η απειλή απαιτείται να είναι παράνομη ή και αντίθετη στα χρηστά ήθη, πρέπει δε να είναι σοβαρή ώστε να μπορεί να προκαλεί φόβο σε έμφορο άνθρωπο (αρ. 151 ΑΚ) και να εξακολουθεί έως τον θάνατο του διαθέτη για να μην μπορεί να ανακαλέσει την διαθήκη (ΑΠ 493/70 ΝοΒ 1329, ΕΑ 8820/84 Αρχ.Ν ΛΣΤ603). Ως απάτη δεν καταλογίζονται απλές προσποιητές εκδηλώσεις αφοσίωσης και μέριμνας υπέρ του διαθέτη γενόμενες με υπερβολή ή φορτικότητα, αλλά ως τέτοια νοείται η εκ προθέσεως συμπεριφορά που τείνει να δημιουργήσει ή να διατηρήσει μια εσφαλμένη εντύπωση και συνίσταται είτε σε παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθών, είτε σε απόκρυψη, αποσιώπηση ή ατελή ανακοίνωση αληθών γεγονότων τα οποία παρασύρουν και καταπαίθουν τον διαθέτη στην τελευταία διάταξη, στην οποία διαφορετικά αυτός δεν θα προέβαινε κατά την συνήθη πορεία των πραγμάτων και με πιθανότητα (ΑΠ 786/94 αδημ.,

⁸¹ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 718 αρ. 40.

⁸² Γ. Μπαλής, ό.π., 177 αρ. 4.

⁸³ Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 β, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 51 - 52, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 24, Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII Δ.

⁸⁴ ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁸⁵ ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

ΑΠ 1161/90 ΕλλΔνη 32 801), ενώ η προκληθείσα από την απάτη πλάνη δεν είναι αναγκαίο να μνημονεύεται στην διαθήκη (Γεωργιάδης - Σταθόπουλος, ΕρμΑΚ, άρθρα 1719-1720 και 1782). Στην έννοια της προβλεπόμενης από το άρθρο απάτης περιλαμβάνονται ψευδείς και υποβολιμαίες ή δολαστικές παραστάσεις, οι οποίες δολίως και τεχνηέντως καταπαίθουν και παρασύρουν τον διαθέτη στην τελευταία διάταξη, την οποία χωρίς τις παραστάσεις αυτές δεν θα διατύπωνε, όπως οι ψευδείς υποσχέσεις ότι θα αναλάμβανε την εφ' όρου ζωής περιποίηση του διαθέτη (ΑΠ 1161/1990 Εφ.Ελλ.Ν, 1991, 456), η καλλιέργεια με συκοφαντίες ή ψευδολογίες αντιπάθειας, καχυποψίας ή μίσους του διαθέτη κυρίως προς τους εξ' αδιαθέτου κληρονόμους του (ΑΠ151/1996 Εφ.Ελλ.Ν 1996, 471, Εφ.Αθ 2643/1970 Αρμ. 25, 145).».

Μεταξύ απάτης και απειλής αφ' ενός και δήλωσης βούλησης του διαθέτη αφ' ετέρου απαιτείται αιτιώδης συνάφεια⁸⁶, η οποία καταφάσκεται όταν οι δόλιες ενέργειες ή παραλείψεις του κληρονόμου επιτυγχάνουν τη σύνταξη ή τη μεταβολή της διαθήκης από τον κληρονομούμενο με ορισμένο περιεχόμενο. Όπως σημειώθηκε και ανωτέρω στην ενότητα υπό ΠΙ 2.γ. για την παρακωλυτική συμπεριφορά του κληρονόμου, η αιτιώδης συνάφεια ελλείπει όταν διαπιστώνεται ότι ο κληρονομούμενος θα προέβαινε στη σύνταξη διαθήκης με το αυτό περιεχόμενο, ακόμα κι αν δεν λάμβαναν χώρα η απατηλή συμπεριφορά ή η άσκηση απειλών από τον κληρονόμο. Επίσης, είναι κρίσιμο να αναφερθεί ότι το επιδιωκόμενο από το πρόσωπο που κάνει χρήση παραπλανητικών ενεργειών ή απειλών αποτέλεσμα, το οποίο πρόκειται να επέλθει με τη σύνταξη ή τη μεταβολή της διαθήκης, δεν είναι απαραίτητο να κατευθύνεται αποκλειστικά προς όφελος του παραπλανώντος ή απειλούντος, αλλά ο τελευταίος μπορεί να αποβλέπει στην εξασφάλιση περιουσιακών ωφελειών σε τρίτα πρόσωπα. Έτσι, ένα πρόσωπο, το οποίο δεν επιδιώκει για το ίδιο ορισμένο όφελος, μπορεί να προβαίνει σε απατηλές ενέργειες ή να ασκεί απειλές κατά του διαθέτη, προκειμένου αυτός να διαμορφώσει την τελευταία του βούληση καθ' ορισμένο τρόπο, αλλά προς όφελος ενός ορισμένου, υποδεικνυόμενου από αυτόν (και συνήθως οικείου του) τρίτου προσώπου. Στις περιπτώσεις αυτές γίνεται λόγος για τριγωνική απάτη ή, αντίστοιχα, για τριγωνική εκβίαση και ανάξιο να κληρονομήσει κηρύσσεται το πρόσωπο που πραγματοποίησε την απάτη ή εκσφενδόνισε τις απειλές. Ο ωφελούμενος τρίτος στερείται του κληρονομικού του δικαιώματος μόνο υπό τις προϋποθέσεις της ΑΚ 1782 για την ακύρωση διαθήκης συνεπεία απάτης ή απειλής (αμέσως κατωτέρω).

Ο τέταρτος λόγος κληρονομικής αναξιότητας παρουσιάζει εμφανείς ομοιότητες με την ΑΚ 1782, σύμφωνα με την οποία η διάταξη της διαθήκης είναι ακυρώσιμη, αν είναι προϊόν απειλής που ασκήθηκε παράνομα ή αντίθετα προς τα χρηστά ήθη ή αν είναι προϊόν απάτης, χωρίς την οποία ο διαθέτης δεν θα διατύπωνε τη διάταξη. Οι έννοιες της απάτης και της απειλής στην ΑΚ 1782 είναι ταυτόσημες με αυτές της ΑΚ 1860 αρ. 4. Η διαφορά τους έγκειται, ωστόσο, στην έννομη συνέπεια της κάθε διάταξης. Στην πρώτη περίπτωση, η διάταξη διαθήκης που συντάχθηκε, τροποποιήθηκε ή ανακλήθηκε κατόπιν απάτης ή απειλής καθίσταται ακυρώσιμη και το πρόσωπο που έκανε χρήση αυτών δεν καλείται στη με βάση τη διαθήκη αυτή διαδοχή, χωρίς, όμως, να εμποδίζεται η κλήση του ως εξ' αδιαθέτου κληρονόμου ή επί τη βάσει άλλης διαθήκης⁸⁷. Αντίθετα, στην εξεταζόμενη περίπτωση η χρήση απατηλών μέσων και απειλών από το υπαίτιο πρόσωπο επάγεται την έκπτωσή του από κάθε κληρονομικό δικαίωμα επί της κληρονομίας του εξαπατηθέντος ή απειληθέντος κληρονομούμενου, ασχέτως εάν αυτό

⁸⁶ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 718 αρ. 41.

⁸⁷ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 245.

προέρχεται από εκ διαδοχή διαθήκης ή εκ του νόμου⁸⁸. Δεν αποκλείεται, μάλιστα, και αξίωση αποζημίωσης βάσει των ΑΚ 914 και 919 του προσώπου που τυχόν ζημιώθηκε από την παράνομη και υπαίτια πράξη του δράστη της απάτης ή της απειλής (π.χ. ο εξ αδιαθέτου κληρονόμος που κατ' αρχήν παραμερίστηκε από την συνεπεία απάτης ή απειλής διαθήκης)⁸⁹. Οι συνέπειες, επομένως, της αναξιοτήτας στην περίπτωση αυτή είναι σφαιρικότερες από αυτές της ακυρωσίας της διαθήκης.

Όπως και με την περίπτωση της από πρόθεση παράνομης παρακώλυσης σύνταξης ή ανάκλησης διαθήκης, έτσι και με τον υπό διερεύνηση λόγο κληρονομικής αναξιοτήτας τίθεται το ζήτημα εάν πρέπει να κηρυχθεί η αναξιοτήτα, όταν η διαθήκη που συντάχθηκε, μεταβλήθηκε ή ανακλήθηκε, κατόπιν παραπλάνησης ή απειλής, ήταν εξ υπαρχής άκυρη. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη⁹⁰, δεν κηρύσσεται αναξιοτήτα όταν η διαθήκη ήταν εξ αρχής άκυρη. Διαφορετική είναι η απάντηση όταν η διαθήκη ήταν έγκυρη κατά τον χρόνο που εμφολώθησαν η παραπλάνηση ή η απειλή και, στη συνέχεια, κατέστη άκυρη ή ματαιώθηκε. Στην περίπτωση αυτή χωρεί κήρυξη κληρονομικής αναξιοτήτας, καθώς κατά τον κρίσιμο χρόνο που πραγματοποιήθηκε η παραπλάνηση ή απειλή οι απειλές η διαθήκη ήταν έγκυρη⁹¹. Όταν η διαθήκη κηρύσσεται άκυρη κατ' άρθρο 1782 ΑΚ ακριβώς λόγω της απάτης ή της απειλής, τότε, βεβαίως, είναι δυνατή η κήρυξη της αναξιοτήτας του προσώπου που εξαπάτησε ή απείλησε τον διαθέτη. Η ακυρότητα, δηλαδή, της διάταξης τελευταίας βούλησης αποκλείει την κληρονομική αναξιοτήτα, μόνο όταν αυτή οφείλεται σε άλλους παράγοντες πλην της δολίας και αθέμιτης συμπεριφοράς του υπαιτίου προσώπου. Κατά τ' άλλα, υποστηρίζεται και στην περίπτωση αυτή η άποψη ότι η δικαιολογητική βάση θέσπισης αυτού του λόγου αναξιοτήτας, ήτοι η διασφάλιση της ελευθερίας του διατιθέναι και η τιμώρηση του προσώπου που με εξαπάτηση και απειλές επεδίωξε να διαμορφώσει το περιεχόμενο της διαθήκης του κληρονομούμενου, επιτάσσει την κήρυξή του ως αναξίου, ακόμη κι αν η διαθήκη ήταν άκυρη για οποιονδήποτε λόγο⁹². Έτσι και η υπ' αριθ. 2577/2003 απόφαση του Εφετείου Αθηνών⁹³: *«Εξάλλου, κατά μία γνώμη, η σύνταξη ή η ανάκληση της διαθήκης, στην οποία οδηγείται ο κληρονομούμενος, θα πρέπει να είναι έγκυρη. Αν είναι άκυρη, δεν επέρχεται κληρονομική αναξιοτήτα, διότι, κατά την άποψη αυτή, ο νόμος προϋποθέτει για την εφαρμογή των πιο πάνω διατάξεων (1860 αριθμ. 4, 1862, 1863Α.Κ.) ισχυρή την τελευταία διάταξη και δεν είναι νοητό παράπτωμα σε ανύπαρκτη διαθήκη (Μπαλής, ό.π., παρ. 178, σελ. 280, Σταθόπουλος, ό.π., αριθμ. 37, Χριστακάκου, ό.π., αριθμ. 26), ενώ, σύμφωνα με την άλλη γνώμη, λόγος αναξιοτήτας υπάρχει και αν ακόμη η διαθήκη που συνέταξε ή ανακάλεσε ο κληρονομούμενος, λόγω της απάτης ή της απειλής, ήταν άκυρη από οποιοδήποτε άλλο λόγο, διότι και στην περίπτωση αυτή προσβάλλεται εξ ίσου η ελευθερία της διάθεσης του κληρονομούμενου και δημιουργείται αβεβαιότητα για το τι θα έκανε αυτός με τη διαθήκη του χωρίς την απάτη ή απειλή (Βουζίκας, Κληρονομικό Δίκαιο, τόμος 1ος, έκδ. 1972, σελ. 122-123).*

⁸⁸ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 46, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 20.

⁸⁹ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 246, Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 718 αρ. 41.

⁹⁰ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 178, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 54, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 26.

⁹¹ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 178, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., Κ. Χριστακάκου, ό.π.

⁹² Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII Γ.

⁹³ ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

2.ε. Η αλλοίωση ή εξαφάνιση της διαθήκης του κληρονομούμενου (ΑΚ 1860 περ. 5)

Η τελευταία περίπτωση κληρονομικής αναξιοτήτας συνίσταται στην αλλοίωση ή εξαφάνιση της διαθήκης του κληρονομούμενου. Ο λόγος, για τον οποίο αποδοκιμάζεται η συμπεριφορά αυτή του δράστη, είναι η έλλειψη σεβασμού, την οποία αυτός επέδειξε ως προς τη διαφύλαξη της τελευταίας βούλησης του κληρονομούμενου, προσβάλλοντας συνήθως ιδιοχειρώς και κατά τρόπο άμεσο αυτή καθ' εαυτή την ελευθερία του διατιθέναι. Κατά τον Α. Γεωργιάδη⁹⁴, ως αλλοίωση νοείται η μεταβολή του περιεχομένου της διαθήκης, η οποία πραγματοποιείται με υλικές επενέργειες επί του κειμένου της, όπως είναι η προσθήκη ή αφαίρεση λέξεων, προτάσεων, αριθμών και σημείων στίξης. Οι μεταβολές είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν τόσο στο εξωτερικό - τυπικό όσο και στο ουσιαστικό μέρος (περιεχόμενο) της διαθήκης. Πρόκειται κατ' ουσίαν για «νόθευση» του εγγράφου της διαθήκης, όπως η έννοια αυτή είναι ήδη γνωστή στο πλαίσιο του αδικήματος της πλαστογραφίας (ΠΚ 216). Από την άλλη, ως εξαφάνιση θα πρέπει να θεωρηθεί η καθ' οιονδήποτε τρόπο καταστροφή του υλικού φορέα που ενσωματώνει τη διάταξη τελευταίας βούλησης (π.χ. σκίσιμο ή κάψιμο), καθώς και η ολική ή μερική φθορά του, κατά τρόπο, όμως, που καθιστά αδύνατη τη χρήση του ως διαθήκης⁹⁵. Στην έννοια της εξαφάνισης εντάσσεται και η απόκρυψη του σώματος της διαθήκης, δεδομένου ότι παρά τη μη καταστροφή της οι ενδιαφερόμενοι εμποδίζονται ολοσχερώς να λάβουν γνώση του περιεχομένου της. Ο χρόνος, κατά τον οποίο επήλθε η αλλοίωση ή εξαφάνιση της διαθήκης, ήτοι πριν ή μετά τον θάνατο του κληρονομούμενου, δεν ενέχει κάποια σημασία. Η αναξιοτήτα, πάντως, δεν αίρεται, ακόμη κι αν η διαθήκη που εξαφανίστηκε εν συνεχεία ανακλήθηκε από τον κληρονομούμενο, καθώς κρίσιμο είναι ότι κατά τον χρόνο που έλαβε χώρα η παρέμβαση του αναξίου η διαθήκη ήταν ισχυρή⁹⁶. Το ίδιο ισχύει και εάν η διαθήκη που απεκρύφθη εν τέλει εντοπίστηκε ή το περιεχόμενό της διακριβώθηκε με άλλον τρόπο, καθώς στην αντίθετη περίπτωση θα έμενε ατιμώρητη η παράνομη συμπεριφορά του αναξίου. Με το ίδιο σκεπτικό έκρινε και η υπ' αριθ. 5851/2011 απόφαση του Εφετείου Αθηνών⁹⁷: «Μεταξύ των περιοριστικώς αναφερομένων περιπτώσεων κληρονομικής αναξιοτήτας είναι και η του αριθμού 5 του άρθρου αυτού, ήτοι εκείνου που αλλοίωσε ή εξαφάνισε την διαθήκη του κληρονομούμενου. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτήν ως εξαφάνιση νοείται η απόκρυψη ή με οποιονδήποτε τρόπο υλική καταστροφή του εγγράφου της διαθήκης δια σχίσσεως, καύσεως και φθοράς του περιεχομένου του, έτσι ώστε να μην μπορεί αυτό ολικώς ή μερικώς να χρησιμεύσει ως διαθήκη. (ΑΠ 1031/2003 ΝΟΜΟΣ). Ο λόγος αναξιοτήτας υπάρχει και αν στη συνέχεια ανευρεθεί η διαθήκη ή με άλλον τρόπο εξακριβωθεί το περιεχόμενό της ή ακόμα εάν ο διαθέτης συντάξει νέα διαθήκη με την οποία ανακαλεί αυτήν που έχει αλλοιωθεί ή εξαφανισθεί (Ν. Ψούνη «Κληρονομικό Δίκαιο», έκδοση 2004, τόμος Ι, σελ. 190).»⁹⁸

⁹⁴ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 720 αρ. 43.

⁹⁵ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 28.

⁹⁶ Ε. Βουζίκας, ό.π., Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 59, Κ. Χριστακάκου, ό.π.

⁹⁷ ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁹⁸ Σύμφωνα με κείμενο της απόφασης: «Ο σύζυγος της διαθέτιδος, που απέκρυψε την έγκυρη ως άνω διαθήκη από την θυγατέρα της αποβιώσασης εναγομένη - ενάγουσα, προκειμένου να καρπωθεί την κληρονομιαία περιουσία της, ως εξ' αδιαθέτου κληρονόμος της κατά ποσοστό 1/4 εξ' αδιαιρέτου, ενώ, με την εν λόγω διαθήκη, όλα τα ακίνητα καταλείπονται στην θυγατέρα της, πλην της επικαρπίας του Κ-1 καταστήματος, την οποία είχε μεταβιβάσει ήδη σ' αυτόν λόγω δωρεάς μετά τη σύνταξη της εν λόγω διαθήκης και πριν το θάνατό της, κατά τα προαναφερόμενα, και κυρίως προκειμένου να εισπράττει και να διαχειρίζεται ο ίδιος ως συγκύριος των Κ-1 και Κ-2 καταστημάτων και ως επικαρπωτής του Κ-1 το μίσθωμα από τη μισθώτρια εταιρεία, αποστερώντας από τη νόμιμη κληρονόμο της συζύγου του περιουσιακά στοιχεία σημαντικής αξίας, καθώς και την αναλογία της στο εν λόγω μίσθωμα, που ήταν πολλαπλάσια της αναλογίας του ιδίου, κατά τα προαναφερόμενα. Επομένως, ο σύζυγος που σκόπιμα και δόλια

Για την κήρυξη της αναξιοτήτας ο νόμος απαιτεί ρητά να έχει επέλθει αλλοίωση ή εξαφάνιση της διαθήκης. Τούτο σημαίνει ότι δεν αρκεί η απόπειρα εξαφάνισης ή αλλοίωσης της διαθήκης, καθώς και η πραγματοποίηση προπαρασκευαστικών προς το σκοπό αυτό ενεργειών. Το αν, όμως, οι ενέργειες του προσώπου επέφεραν τελικώς μεταβολές στην κληρονομική διαδοχή του διαθέτη δεν είναι κρίσιμο. Αυτό που τιμωρείται με την τελευταία περίπτωση κληρονομικής αναξιοτήτας είναι η παράνομη συμπεριφορά του αναξίου επί του σώματος της διαθήκης. Η παράνομη αυτή συμπεριφορά του αναξίου, η οποία εκδηλώνεται με την αλλοίωση ή την εξαφάνιση της διαθήκης, θα πρέπει προφανώς να ασκείται από πρόθεση, μολονότι ο νομοθέτης, σε αντίθεση με άλλες περιπτώσεις κληρονομικής αναξιοτήτας, δεν κάνει ρητή σχετική αναφορά⁹⁹. Είναι αδιάφορες δε οι τυχόν σκοπιμότητες που εξυπηρετεί ο δράστης. Όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα υπό III 2.γ, ο σκοπός του δράστη μπορεί να συνίσταται και εν προκειμένω στην άντληση οικονομικών ωφελειών, όχι μόνο από τον ίδιο, αλλά και από τρίτο πρόσωπο, ή απλώς στην πρόκληση ζημίας σε κάποιον τρίτο. Επίσης, η κήρυξη της αναξιοτήτας δεν εμποδίζεται ακόμη κι όταν τα κίνητρα του δράστη ήταν μη ταπεινά και εξυπηρετούσαν τη διαφύλαξη της αληθούς βούλησης του διαθέτη¹⁰⁰ (π.χ. με την προσθήκη ακριβούς ημεροχρονολογίας, η οποία έλλειπε από ιδιόγραφη διαθήκη).

Όπως και με τις λοιπές περιπτώσεις κληρονομικής αναξιοτήτας που αφορούν σε διαθήκη, έτσι και στην υπό διερεύνηση περίπτωση τίθεται το ζήτημα εάν για την κήρυξη της αναξιοτήτας προϋποτίθεται να ήταν έγκυρη η διαθήκη που αλλοιώθηκε ή εξαφανίστηκε. Σύμφωνα με τα ήδη εκτεθέντα, η κρατούσα άποψη¹⁰¹ προαπαιτεί για την κήρυξη της αναξιοτήτας αλλοίωση ή εξαφάνιση έγκυρης διαθήκης. Ο νόμος επιτάσσει επενέργεια επί ισχυρής διάταξης τελευταίας βούλησης και, συνεπώς, τέλεση παραπτώματος επί ανύπαρκτης διαθήκης δεν είναι δυνατή. Εάν η διαθήκη που αλλοιώθηκε ή εξαφανίστηκε ήταν τελικώς άκυρη, αναξιοτήτα δεν επέρχεται. Η άποψη αυτή δέχεται, όμως, ότι αν η διαθήκη ήταν έγκυρη κατά τον χρόνο που επισυνέβη η αλλοίωση ή εξαφανίστηκε, αλλά, εν συνεχεία, κατέστη άκυρη ή ματαιώθηκε, τότε είναι δυνατή η κήρυξη της αναξιοτήτας. Η νομολογία υιοθετεί παγίως την πρώτη και κρατούσα άποψη. Έτσι, σύμφωνα με την υπ' αριθ. 1031/2003 απόφαση του Αρείου Πάγου¹⁰²: *«Επειδή κατά το άρθρο 1860 ΑΚ μεταξύ των περιοριστικώς αναφερομένων περιπτώσεων κληρονομικής αναξιοτήτος είναι και η του αριθμού 5 του άρθρου αυτού, ήτοι εκείνου που αλλοίωσε ή εξαφάνισε τη διαθήκη του κληρονομούμενου. Για τη συγκρότηση του λόγου αναξιοτήτος πρέπει να ήταν έγκυρη η διαθήκη κατά το χρόνο της εξαφανίσεως. Συνεπώς, και με το δεδομένο ότι κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 1763 επ. ΑΚ εάν η διαθήκη ανακληθεί καθίσταται επιγενομένως άκυρη, έπεται ότι είναι αδιάφορη η ανάκλησή της από τον διαθέτη μετά την πράξη του δράστου, δηλαδή δεν αίρεται με αυτήν ο λόγος της κληρονομικής αναξιοτήτος, ενώ*

απέκρυψε για σχεδόν πέντε έτη την από ... ιδιόγραφη διαθήκη της συζύγου του, αλλοιώνοντας την βούληση της διαθέτιδος, ώστε να καρπωθεί παράνομα περιουσιακά ωφελήματα σε βάρος της νόμιμης κληρονόμου θυγατέρας της, απόκρυψη η οποία είναι τετελεσμένη και διαρκής, είναι ανάξιος να κληρονομήσει τη σύζυγό του και η αναξιοτήτά του αυτή δεν αναιρείται από το γεγονός ότι τις τελευταίες ημέρες της ζωής του παρέδωσε τη διαθήκη στην ... . Μετά ταύτα, δεν τίθεται θέμα προσβολής του δικαιώματος νόμιμης μοίρας αυτού με την εν λόγω ιδιόγραφη διαθήκη, αφού, σύμφωνα με όσα εκτίθενται στην πρώτη (μειζονα) πρόταση αυτού του συλλογισμού, ως ανάξιος εκπίπτει από κάθε κληρονομικό δικαίωμα επί της περιουσίας της αποβιωσάσης συζύγου του.»

⁹⁹ «Ο νόμος απαιτεί και ενταύθα δόλον, ήτοι πρόθεσιν αλλοιώσεως ή εξαφανίσεως», Γ. Μπαλής, ό.π., 177 αρ. 5.

¹⁰⁰ Ε. Βουζίκας, ό.π., Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 61 -62, Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 249.

¹⁰¹ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 60, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 110, Π. Φίλιος, *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 8^η Έκδοση, 2011, 55 Β, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 29.

¹⁰² ΤΝΠ ΔΣΑ Ισοκράτης, ΕΛΔνη 44/2003 σελ. 1621.

αντιθέτως εάν η εξαφάνιση της διαθήκης λάβει χώρα μετά την έγκυρη ανάκληση δεν προκαλείται αναξιοτής». Ωστόσο, υπάρχει και στην περίπτωση αυτή και η αντίθετη άποψη¹⁰³, κατά την οποία είναι δυνατή η κήρυξη της αναξιοτήτας του δράστη που αλλοίωσε ή εξαφάνισε διαθήκη, η οποία ήταν εξ υπαρχής άκυρη.

Πέραν από την αλλοίωση ή την εξαφάνιση της διαθήκης του κληρονομούμενου, η τελευταία βούλησή του είναι δυνατόν να φαλκιδευτεί και από την εμφάνιση μίας πλαστής διαθήκης, ήτοι μίας διαθήκης που έχει εξ αρχής καταρτιστεί από άλλον, με σκοπό, όμως, να εμφανιστεί ότι δήθεν προέρχεται από τον κληρονομούμενο. Η περίπτωση αυτή δεν καταλαμβάνεται ρητά από τους λόγους κληρονομικής αναξιοτήτας, γίνεται, όμως, ορθά δεκτό ότι μπορεί να υπαχθεί στην εξεταζόμενη περίπτωση της ΑΚ 1860 αρ. 5 και, επομένως, να κηρυχθεί ανάξιος να κληρονομήσει ο δράστης που κατήρτισε πλαστή διαθήκη¹⁰⁴. Υποστηρίζεται, συναφώς, ότι πρόκειται για επιχείρημα εκ του ελάσσονος προς το μείζον. Ειδικότερα, αφού η νόθευση διά της αλλοίωσης μίας γνήσιας διαθήκης άγει σε αναξιοτήτα (έλασσον), τότε θα πρέπει να οδηγεί ομοίως σε αναξιοτήτα και η εξ υπαρχής κατάρτιση μίας ολότελα πλαστής διαθήκης (μείζον). Τη θέση αυτή υιοθέτησε και η νομολογία με την υπ' αριθ. 1155/2011¹⁰⁵ απόφαση του Αρείου Πάγου (Γ' Τμ.): «Στην έννοια της διάταξης του άρθρου 1860 αριθ. 5 του ΑΚ, σύμφωνα με την οποία "ανάξιος να κληρονομήσει είναι εκείνος που αλλοίωσε η εξαφάνισε τη διαθήκη του κληρονομούμενου", λόγο αναξιοτήτας, παρόλο που δεν περιλαμβάνεται ρητά σ' αυτή, αποτελεί, κατά μείζονα λόγο, και η περίπτωση που τρίτο πρόσωπο κατάρτισε απ' αρχής πλαστή διαθήκη, με την πρόθεση να την εμφανίσει ακολούθως ως προερχόμενη από τον κληρονομούμενο. Επομένως, με το να δεχτεί το Εφετείο, ότι η από την ήδη αναιρεσείουσα εναγομένη κατάρτιση απ' αρχής πλαστής διαθήκης και συγκεκριμένα της ένδικης ιδιόγραφης διαθήκης και η εμφάνισή της στη συνέχεια από την ίδια ως προερχόμενης από τον κληρονομούμενο εν ζωή σύζυγό της αποτελεί λόγο κληρονομικής αναξιοτήτάς της κατ' άρθρο 1860 αριθ.5 του ΑΚ, ορθά ερμήνευσε και εφάρμοσε την προεκτιθέμενη ουσιαστικού δικαίου διάταξη και συνεπώς ο εκτός, από τον αριθμό 1 του άρθρου 559 ΚΠολΔ, λόγος της αναίρεσης, με τον οποίο υποστηρίζονται τα αντίθετα, πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.». Με την απόφαση αυτή ετάμη το σχετικό ζήτημα, διότι προηγουμένως είχαν υπάρξει αποφάσεις προς την αντίθετη κατεύθυνση. Έτσι, με βάση τα πραγματικά περιστατικά της υπ' αριθ. 4381/2010 απόφασης του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, οι εξ αδιαθέτου κληρονόμοι ενός θανόντος είχαν ασκήσει αγωγή αναξιοτήτας κατά κληρονόμου, ισχυριζόμενοι ότι η τελευταία εξαφάνισε την αληθινή διαθήκη του κληρονομούμενου και δημοσίευσε μία πλαστή διαθήκη, με σκοπό να καταστεί η ίδια κληρονόμος. Το δικαστήριο, θεωρώντας ότι η σύνταξη πλαστής διαθήκης δεν περιλαμβάνεται στον κλειστό αριθμό λόγων αναξιοτήτας, απέρριψε την αγωγή ως προς το σκέλος αυτό. Ως προς τον ισχυρισμό, όμως, περί εξαφάνισης της γνήσιας διαθήκης του κληρονομούμενου, μολονότι υπήρχε σχετική ποινική απόφαση που αθώωνε την κληρονόμο για το αδίκημα της υπεξαγωγής εγγράφου, το δικαστήριο έκρινε ότι δεν δεσμεύεται από την απόφαση του ποινικού δικαστηρίου και προχώρησε στην κήρυξη της κληρονόμου ως αναξίας. Διαφορετικής αντιμετώπισης τυγχάνουν, τέλος, οι περιπτώσεις της χρήσης πλαστής διαθήκης, εφόσον ο χρησάμενος δεν συμμετείχε καθ' οιονδήποτε τρόπο στην κατάρτισή της,¹⁰⁶ και της

¹⁰³ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII Ε, Α. Λιτζερόπουλος, ό.π.

¹⁰⁴ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 62, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 29. Αντίθετος ο Φίλιος, ό.π., 55 Β.

¹⁰⁵ ΧρΙΔ 2012, 272, ΝοΒ 60/2012 σελ. 347.

¹⁰⁶ Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., σελ. 96, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 63. Αντίθετος ο Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 VII Ε.

εκμετάλλευσης της κατάστασης που δημιουργήθηκε από την αλλοίωση, την πλαστότητα ή την εξαφάνιση της διαθήκης, χωρίς συμμετοχή, όμως, στις σχετικές ενέργειες, οι οποίες δεν επάγονται την κήρυξη του χρησάμενου ή του ωφελομένου ως αναξίου.

IV. Η ΠΑΡΟΧΗ ΣΥΓΓΝΩΜΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΞΙΟ (ΑΚ 1861)

1. Ορισμός, νομική φύση και προϋποθέσεις της συγγνώμης

Σύμφωνα με την ΑΚ 1861 «*Η αναξιοότητα εκλείπει, αν ο κληρονομούμενος με δημόσιο έγγραφο ή με διαθήκη συγχώρησε τον ανάξιο*». Έννομη συνέπεια, επομένως, της παροχής συγγνώμης από τον κληρονομούμενο στον ανάξιο είναι η άρση της κληρονομικής αναξιοότητας και αυτού καθ' εαυτού του δικαιώματος για την κήρυξή της¹⁰⁷. Όπως έχει και εισαγωγικά αναφερθεί, ο θεσμός της κληρονομικής αναξιοότητας αποβλέπει στην προστασία και διαφύλαξη της βούλησης του κληρονομούμενου, ρητής ή συμπερασματικώς συναγομένης. Είναι βέβαιο ότι ο κληρονομούμενος δεν θα επιθυμούσε να καταστεί κληρονόμος του το πρόσωπο, το οποίο υπέπεσε σε βάρος του σ' ένα από τα βαρέα παραπτώματα της ΑΚ 1860. Για το λόγο αυτό, με την κληρονομική αναξιοότητα επιτυγχάνεται ο αποκλεισμός του προσώπου αυτού από την κληρονομική διαδοχή του κληρονομούμενου. Αντίστροφα, με την πρόβλεψη της συγγνώμης παρέχεται προβάδισμα στη βούληση του κληρονομούμενου, καθώς ο τελευταίος αποκτά τη δυνατότητα να συγχωρήσει και να επιτρέψει στον ανάξιο να συμμετάσχει στην κληρονομική διαδοχή του, μολονότι γνωρίζει την εκ μέρους του τέλεση παραπτώματος που αποτελεί λόγο αναξιοότητας. Ειδικότερα, η συγγνώμη συνίσταται στην απόφαση του κληρονομούμενου να συγχωρήσει τον ανάξιο, ήτοι να συμφιλιωθεί ψυχικά μαζί του, η οποία απόφαση αποτελεί και έκφραση της συμφιλιωτικής ψυχικής του διάθεσης¹⁰⁸. Έτσι, συγγνώμη είναι δυνατόν να παρασχεθεί μόνο από τον κληρονομούμενο, ασχέτως εάν η πράξη που απετέλεσε λόγο κληρονομικής αναξιοότητας στράφηκε σε βάρος άλλου προσώπου, όπως είναι οι συγγενείς του κληρονομούμενου στην ΑΚ 1860 αρ. 1, και αφορά πάντα τον υπό κρίση ανάξιο, χωρίς να απαιτείται, όμως, και περιέλευσή της σ' αυτόν.

Όπως διδάσκεται και στο πλαίσιο του μαθήματος των *Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου*¹⁰⁹, η συγγνώμη αποτελεί οιονεί δικαιοπραξία και, πιο συγκεκριμένα, ανακοίνωση συναισθήματος, ως εκδήλωση της κατά τα ανωτέρω ψυχικής διάθεσης του κληρονομούμενου¹¹⁰. Η υπαγωγή της συγγνώμης στην κατηγορία των οιονεί δικαιοπραξιών συνεπάγεται αφ' ενός ότι τα αποτελέσματά της, ήτοι η άρση της αναξιοότητας, επέρχονται *ex lege* και ανεξάρτητα από τη θέληση του παρέχοντος αυτή¹¹¹ και αφ' ετέρου ότι εφαρμόζονται *mutatis mutandis* και ως προς αυτή οι σχετικές με τις δικαιοπραξίες διατάξεις (π.χ. περί ακυρωσίας της δικαιοπραξίας λόγω πλάνης, απάτης ή απειλής). Όπως υποστηρίζει σχετικά και ο Μ. Σταθόπουλος στην *ΕρμΑΚ* 1861 αρ. 11, για την εγκυρότητα της συγγνώμης θα πρέπει να αποδεικνύεται ότι ο κληρονομούμενος είχε τουλάχιστον αντίληψη των συνεπειών που επάγεται η παροχή της συγγνώμης, αν όχι και ικανότητα για σύνταξη διαθήκης. Απαιτείται, δηλαδή, επαρκής ψυχική ωριμότητα και υγεία στο πρόσωπο του κληρονομούμενου, οι οποίες λειτουργούν ως δικλίδες ασφαλείας για την

¹⁰⁷ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 249.

¹⁰⁸ Μ. Σταθόπουλος, *ΕρμΑΚ* άρθρ. 1861 αρ. 2, Κ. Χριστακάκου, ό.π., άρθρ. 1861 αρ. 2.

¹⁰⁹ Α. Γεωργιάδης, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, 2019, 28.V.2 σελ. 333.

¹¹⁰ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 729 αρ. 72.

¹¹¹ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 250.

εγκυρότητα της παροχής συγγνώμης. Τέλος, ως οιονεί δικαιοπραξία η συγγνώμη δεν μπορεί να εξαρτηθεί από αίρεση ή προθεσμία, καθώς δεν είναι δυνατόν η επέλευση των κρισίμων εννόμων συνεπειών της να εξαρτάται από την εξέλιξη ορισμένου γεγονότος ή την πάροδο ορισμένου χρονικού σημείου.

Κατά τη Ν. Ψούνη¹¹², οι προϋποθέσεις για την παροχή έγκυρης συγγνώμης είναι οι εξής: α) επίγνωση εκ μέρους του κληρονομούμενου του παραπτώματος του αναξίου, ακόμη κι αν ο κληρονομούμενος δεν γνωρίζει ότι αυτό συνιστά και λόγο κληρονομικής αναξιοτήτας. Έτσι, ο κληρονομούμενος θα πρέπει να γνωρίζει την απόπειρα ανθρωποκτονίας που τυχόν τελέστηκε σε βάρος της συζύγου του από τον ανάξιο ή την καταδίκη του τελευταίου για ψευδή καταμήνυση του ιδίου για κακούργημα. β) συμφιλωτική ψυχική στάση του κληρονομούμενου έναντι του υπαιτίου προσώπου, η οποία θα πρέπει να είναι και οριστική, ήτοι να προορίζεται να ισχύει και στο μέλλον, γ) εκδήλωση της συμφιλωτικής ψυχικής διάθεσης του κληρονομούμενου προς τα έξω και, τέλος, δ) εξωτερίκευση της περί συγγνώμης ψυχικής διάθεσης και περιβολή της με συγκεκριμένο τύπο, ήτοι με δημόσιο έγγραφο ή με διαθήκη (αναλυτικά αμέσως κατωτέρω).

2. Τύπος της συγγνώμης

Η ΑΚ 1861 προϋποθέτει για την εγκυρότητα της συγγνώμης την εξωτερικεύσή της με ορισμένο τύπο και, συγκεκριμένα, με δημόσιο έγγραφο ή με διαθήκη. Μολονότι η απαίτηση αυτή του νόμου φαίνεται εν πρώτοις αυστηρή, εν συνεχεία διαπιστώνει κανείς το εύλογο της ρύθμισης, δεδομένης της σημασίας των συνεπειών της παροχής συγγνώμης. Με τη θέσπιση συγκεκριμένου τύπου διασφαλίζεται ότι η παροχή συγγνώμης θα είναι προϊόν ώριμης σκέψης και λελογισμένης στάθμισης του κληρονομούμενου. Για το λόγο αυτό, αποκλείεται η απόδειξη της παροχής συγγνώμης μέσω μαρτύρων, η οποία, αν μη τι άλλο, είναι τουλάχιστον επισφαλής¹¹³. Η επιλογή του νομοθέτη είναι συνειδητή, καθώς στην περίπτωση της αναξιοτήτας ορίζει τα μέσα εξωτερίκευσης της συγγνώμης με τρόπο ειδικό, ενώ δεν προβαίνει σε ανάλογη ρύθμιση στην περίπτωση της αποκλήρωσης (ΑΚ 1844), όπου η συγγνώμη του αποκληρώσαντος προς τον αποκληρωθέντα δύναται να παρασχεθεί καθ' οιονδήποτε τρόπο. Πάντως η διαθήκη, με την οποία παρέχεται η συγγνώμη, δεν μπορεί κατά λογική αναγκαιότητα να είναι εκείνη με την οποία συνέχεται ο λόγος κληρονομικής αναξιοτήτας, όπως είναι η διαθήκη που είναι αποτέλεσμα απειλής ή πλαστογραφίας. Σε κάθε, όμως, περίπτωση, η διατύπωση της συγγνώμης δεν απαιτείται να είναι πανηγυρική. Τούτο σημαίνει ότι δεν χρειάζεται ρητή έκφραση του κληρονομούμενου περί παροχής συγγνώμης στο δημόσιο έγγραφο ή στη διαθήκη, αλλά αρκεί η συγχώρεση να προκύπτει και σιωπηρά από το περιεχόμενο (context) του εγγράφου, σε συνδυασμό με την όλη στάση και συμπεριφορά του κληρονομούμενου έναντι του αναξίου. Επί παραδείγματι, ο κληρονομούμενος εγκαθιστά τον ανάξιο κληρονόμο του, τελώντας σε πλήρη γνώση της διενέργειας απόπειρας ανθρωποκτονίας σε βάρος της συζύγου του από τον τελευταίο ή της καταδίκης του αναξίου για ψευδή καταμήνυσή του για κακούργημα. Στις περιπτώσεις αυτές, με την εγκατάσταση του αναξίου ως κληρονόμου ο κληρονομούμενος του παρέχει συγγνώμη σιωπηρώς.

¹¹² Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 250.

¹¹³ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 730 αρ. 74.

3. Ειδικότερα ζητήματα για τη συγγνώμη

Έχει ήδη γίνει σαφές ότι η παροχή συγγνώμης από τον κληρονομούμενο επιφέρει εκ του νόμου απόσβεση του λόγου αναξιοτήτας. Για την εγκυρότητα της συγγνώμης θα πρέπει ο κληρονομούμενος να τελεί σε γνώση του λόγου αναξιοτήτας και να εξωτερικεύει τη συγγνώμη με συγκεκριμένο τύπο. Κατά λογική αναγκαιότητα η συγγνώμη δεν καταλαμβάνει παραπτώματα που αγνοεί ο κληρονομούμενος ή έλαβαν χώρα μετά την επαγωγή, ήτοι μετά τον θάνατο του κληρονομούμενου¹¹⁴. Συναφώς, δε νοείται παροχή συγγνώμης σε περίπτωση θανάτωσης του κληρονομούμενου από τον ανάξιο κατά την ΑΚ 1860 αρ. 1. Υποστηρίζεται, ωστόσο, από τον Λιτζερόπουλο ότι στην περίπτωση της ανθρωποκτονίας με συναίνεση (ΠΚ 300) είναι δυνατή η μη θεμελίωση λόγου αναξιοτήτας, εφόσον ο κληρονομούμενος έχει παράσχει συναίνεση στη θανάτωσή του με διαθήκη ή με δημόσιο έγγραφο, η οποία κατ' αυτόν τον τρόπο επέχει θέση συγγνώμης¹¹⁵.

Η παροχή της συγγνώμης δεν είναι δυνατόν να ανακληθεί¹¹⁶. Άμα τη παροχή της επέρχονται τα έννομα αποτελέσματά της (δηλαδή η εξάλειψη του λόγου αναξιοτήτας) και τούτο ανεξαρτήτως της βούλησης του κληρονομούμενου, ακριβώς λόγω της φύσης της ως οιονεί δικαιοπραξίας. Για το λόγο αυτό, η μεταστροφή του ψυχισμού του κληρονομούμενου, ο οποίος κατ' αρχήν συγχώρησε τον ανάξιο, αλλά εν συνεχεία μετενόησε, δεν είναι δυνατόν να οδηγήσει σε αναίρεση των αποτελεσμάτων της συγγνώμης και σε επαναφορά του λόγου αναξιοτήτας. Με τη διαπίστωση αυτή συνέχεται και η αδυναμία του κληρονομούμενου, ο οποίος κατ' αρχήν συγχώρησε τον ανάξιο, να τον αποκληρώσει, δεδομένου ότι η παροχή συγγνώμης στον ανάξιο επάγεται κατά την ΑΚ 1844 και την απόσβεση του λόγου αποκλήρωσης, πέραν από την απόσβεση του λόγου αναξιοτήτας¹¹⁷. Ελλείψει συγγνώμης είναι καθ' όλα δυνατή η συρροή των διατάξεων της κληρονομικής αναξιοτήτας και της αποκλήρωσης.

Αναφορικά με τη δυνατότητα παραίτησης του κληρονομούμενου από την προστασία των διατάξεων περί κληρονομικής αναξιοτήτας, γίνεται δεκτό ότι δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί παραίτηση προκαταβολικώς, ήτοι προ της τέλεσης του παραπτώματος που συνιστά και λόγο αναξιοτήτας, καθώς τούτο θα συνιστούσε ιδιαίτερα επαχθή περιορισμό της ελευθερίας του κληρονομούμενου και, ως εκ τούτου, πράξη αντίθετη με τα χρηστά ήθη¹¹⁷. Η δυνατότητα, άλλωστε, του κληρονομούμενου να παράσχει συγγνώμη στον πταίσαντα με τη διαθήκη του ή με δημόσιο έγγραφο σε οποιοδήποτε χρονικό σημείο, αλλά πάντοτε μετά τη συνδρομή του λόγου αναξιοτήτας, εξασφαλίζει μεγαλύτερα εχέγγυα ορθότητας της κρίσης του κληρονομούμενου, δεδομένου ότι τελεί σε γνώση του παραπτώματος. Η προκαταβολική παραίτηση από την προστασία της αναξιοτήτας θα μπορούσε, μάλιστα, να είναι αποτέλεσμα πίεσης ή και εκβιασμού του κληρονομούμενου από πρόσωπο που εξετάζει τη σε βάρος του τέλεση πράξης που συνιστά λόγο αναξιοτήτας και επιθυμεί να αποφύγει την κήρυξή του ως αναξίου. Για όλους αυτούς τους λόγους αποδοκιμάζεται η προκαταβολική παραίτηση από την προστασία που επιφυλάσσουν οι διατάξεις περί αναξιοτήτας. Σε αντίθεση, όμως, με την προκαταβολική, είναι δυνατή η μερική παραίτηση του κληρονομούμενου από την προστασία

¹¹⁴ Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 112.

¹¹⁵ Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., Α' 63 σελ. 93.

¹¹⁶ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 251.

¹¹⁷ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 251.

των ΑΚ 1860 επ. και, συγκεκριμένα, σε περιπτώσεις όπου τίθενται ζητήματα νόμιμης μοίρας. Ειδικότερα, γίνεται δεκτό ότι ο διαθέτης έχει τη δυνατότητα να εγκαταστήσει κληρονόμο κάποιον μεριδούχο, στο πρόσωπο του οποίου συντρέχει λόγος αναξιοτήτας, σε ένα μόνο μέρος της κληρονομικής του μερίδας και, μάλιστα, μικρότερο της νόμιμης μοίρας. Εφόσον λαμβάνει χώρα τέτοια εγκατάσταση και συντρέχει στο πρόσωπο του μεριδούχου λόγος αναξιοτήτας, ο περιορισμός του σε μερίδα μικρότερη της νόμιμης μοίρας του είναι καθ' όλα θεμιτός και δεν του παρέχει δικαίωμα συμπλήρωσης της νόμιμης μοίρας βάσει της ΑΚ 1827, καθώς θα ήταν νόμιμος και δυνατός ο πλήρης αποκλεισμός του από τη διαθήκη και την κληρονομική διαδοχή, ακριβώς λόγω της εκ μέρους του τέλεσης πράξης που συνιστά λόγο αναξιοτήτας. Έτσι, ο ανάξιος μεριδούχος, ο οποίος περιορίστηκε κατά τα ανωτέρω σε μέρος μόνο της νόμιμης μοίρας του, δεν δύναται εν συνεχεία να διεκδικήσει την υπόλοιπη νόμιμη μοίρα του, πολλώ δε μάλλον την τυχόν εξ αδιαθέτου μερίδα που του αναλογεί. Η δυνατότητα, πάντως, του κληρονομούμενου να εγκαταστήσει κληρονόμο τον ανάξιο και να του παράσχει κατ' αυτόν τον τρόπο συγγνώμη επιφέρει αποτελέσματα μόνο στο πλαίσιο της εκ διαθήκης διαδοχής και όχι της εξ αδιαθέτου ή της αναγκαστικής διαδοχής¹¹⁸. Όπως παρατηρεί η Ν. Ψούνη¹¹⁹, στην προκειμένη περίπτωση οι διατάξεις περί νόμιμης μοίρας υποχωρούν έναντι των διατάξεων περί κληρονομικής αναξιοτήτας και ο ανάξιος μεριδούχος αποκτά μερίδιο στην κληρονομία με βάση τη βούληση του κληρονομούμενου και όχι από το νόμο.

Τέλος, ως προς τα δικονομικά ζητήματα, τα οποία σχετίζονται με την παροχή συγγνώμης στον ανάξιο, πρέπει να σημειωθούν τα εξής: όταν κάποιος ενάγεται επί σκοπώ να κηρυχθεί ανάξιος και ισχυρίζεται ότι του έχει παρασχεθεί συγγνώμη από τον κληρονομούμενο με διαθήκη ή με δημόσιο έγγραφο, θα πρέπει, συγχρόνως, να αποδείξει τον σχετικό ισχυρισμό του, ο οποίος συνιστά ένσταση κατά της αγωγής¹²⁰. Η συγγνώμη, δηλαδή, δεν λαμβάνεται υπ' όψιν αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, αλλά εισάγεται στη δίκη περί αναξιοτήτας από τον εναγόμενο για αναξιοτήτα ως ένσταση. Ο τελευταίος φέρει και το οικείο κατά την ΚΠολΔ 338 παρ. 1 βάρος απόδειξης του ισχυρισμού του. Προκειμένου δε να μην απορριφθεί ως αόριστη, ο εναγόμενος θα πρέπει να αναφέρει στην ένστασή του όλα εκείνα τα στοιχεία που θεμελιώνουν την ύπαρξη της συγγνώμης, όπως είναι ο τρόπος με τον οποίο παρασχέθηκε ή τα περιστατικά, τα οποία αναφέρονται στο δημόσιο έγγραφο ή στη διαθήκη και από τα οποία προκύπτει η συγχώρεση του αναξίου. Όπως προκύπτει και από πλήθος αποφάσεων του Αρείου Πάγου¹²¹, η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας ως προς την παροχή σιωπηρής συγγνώμης ελέγχεται αναίρετικά από τον Άρειο Πάγο, καθώς αφορά στην υπαγωγή πραγματικών περιστατικών στη νομική έννοια της συγγνώμης.

V. Η ΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΞΙΟΤΗΤΑΣ (ΑΚ 1862)

1. Διαδικασία κήρυξης της αναξιοτήτας

Σύμφωνα με την ΑΚ 1862 παρ. 1 «*Η αναξιοτήτα κηρύσσεται με δικαστική απόφαση. Τη σχετική αγωγή έχει δικαίωμα να εγείρει όποιος έχει έννομο συμφέρον από τον παραμερισμό του*

¹¹⁸ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 IV 4.

¹¹⁹ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 251.

¹²⁰ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 IV 5, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 14, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 12.

¹²¹ ΑΠ 164/1982 ΕΕΝ 50, 106, ΑΠ 837/1981 ΕΕΝ 49, 550, ΑΠ 115/1974 ΝοΒ 22, 919, ΑΠ 1085/1973 ΝοΒ 22, 768.

ανάξιου είτε μόνο αυτού του ίδιου είτε και άλλου που καλείται ύστερα απ' αυτόν». Η εξεταζόμενη διάταξη ρυθμίζει τα ζητήματα σχετικά με τη διαδικασία και αυτό καθ' εαυτό το δικαίωμα για την κήρυξη της αναξιοτήτας. Κατ' αρχάς, ο νομοθέτης σπεύδει να υπογραμμίσει με πανηγυρική διατύπωση ότι η κληρονομική αναξιοτήτα κηρύσσεται με δικαστική απόφαση κατόπιν σχετικής αγωγής και δεν επέρχεται αυτοδικαίως (όπως στο προϊσχύσαν δίκαιο) άμα τη συνδρομή λόγου αναξιοτήτας ή κατόπιν οιασδήποτε έτερης μη δικαστικής πράξης των εμπλεκόμενων προσώπων. Η ύπαρξη λόγου αναξιοτήτας παρέχει κατ' αρχήν δικαίωμα στον ενδιαφερόμενο και έχοντα έννομο συμφέρον να ζητήσει νομικά την κήρυξή της. Αν, όμως, παρά τη συνδρομή λόγου αναξιοτήτας δεν κινηθεί οιαδήποτε δικαστική διαδικασία, ο ανάξιος μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα καθίσταται κληρονόμος κατά τρόπο οριστικό. Η επιλογή του νομοθέτη για δικαστική κήρυξη της κληρονομικής αναξιοτήτας φαίνεται απολύτως δικαιολογημένη, ενόψει της ανάγκης για βεβαιότητα και δημοσιότητα της κληρονομικής διαδοχής και ασφάλεια των συναλλαγών¹²², καθώς με την έκδοση δικαστικής απόφασης αίρεται οποιαδήποτε αμφιβολία ως προς την ταυτότητα των προσώπων που εμπλέκονται σε μία κληρονομιαία περιουσία και τα δικαιώματά τους επ' αυτής. Επίσης, ο έλεγχος που διενεργείται ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεων άσκησης του δικαιώματος κήρυξης της αναξιοτήτας κρίνεται εγκυρότερος κατά τη δικαστηριακή διαδικασία.

Η σχετική με την κήρυξη της αναξιοτήτας δίκη εκκινεί κατόπιν αγωγής (ή και ανταγωγής¹²³) του προσώπου που εξαρτά έννομο συμφέρον από τον παραμερισμό του αναξίου ή άλλου που καλείται ύστερα από αυτόν. Ένα ζήτημα, το οποίο ερίζεται, είναι εάν η αναξιοτήτα μπορεί να κηρυχθεί κατόπιν ένστασης, με την κρατούσα άποψη¹²⁴ να υποστηρίζει ότι αυτό δεν είναι δυνατό, καθώς η υποβολή ένστασης οδηγεί μόνο σε παρεμπίπτουσα διερεύνηση του θέματος. Έτσι, ο Γ. Μπαλής σημειώνει ότι *«μόνον δι' αγωγής ή ανταγωγής δύναται η αναξιοτήτας να αιτηθή ουχί δέ και κατ' ένστασιν, διότι αύτη δεν άγει εις τοιαύτην κήρυξιν, αλλ' εις την παρεμπιπτόντως εξέτασιν της αναξιοτήτος»*. Η άποψη αυτή κυριαρχεί διαχρονικά και στη νομολογία: *«Επειδή, εκ της διατάξεως του άρθρ. 1862 του Α.Κ. απαιτούσης ρητώς απόφασιν κηρύττουσαν την αναξιοτήτα, σαφώς συνάγεται ότι η αναξιοτήτας δύναται να αιτηθεί μόνον δι' αγωγής, ουχί δέ και κατ' ένστασιν, διότι η τελευταία δεν άγει εις τοιαύτην κήρυξιν, αλλ' εις παρεμπιπτόντως εξέτασιν της αναξιοτήτος. Ορθώς, όθεν, δεν εγένοντο αντικείμενον ερεύνης οι περί αναξιοτήτος, όλως αορίστως άλλως και συγκεκριμένως προς το δικαίωμα αποκληρώσεως προταθέντες υπό των εκκαλουσών ισχυρισμοί»* (ΕφΘεσ/νίκης 649/1954)¹²⁵. Διαφορετική είναι η άποψη που διατυπώνει ο Α. Γεωργιάδης¹²⁶, ο οποίος δεν θεωρεί την κρατούσα γνώμη πειστική, δεδομένου ότι γενικά γίνεται δεκτό ότι τα διαπλαστικά αγωγικά δικαιώματα (όπως είναι και αυτό για την κήρυξη της αναξιοτήτας) μπορούν να ασκηθούν και με ένσταση. Δεν ισχύει, όμως, κατ' αυτόν το ίδιο στην περίπτωση διεξαγωγής δίκης κατά τις ειδικές διαδικασίες ή την εκουσία δικαιοδοσία. Σε κάθε περίπτωση, η αγωγή, με την οποία επιδιώκεται η κήρυξη της αναξιοτήτας, είναι διαπλαστική, καθώς με αυτή ζητείται η διάπλαση μίας νέας νομικής κατάστασης και, συγκεκριμένα, η ανατροπή της έως πρότινος διαμορφωθείσας κληρονομικής διαδοχής με τον παραμερισμό του αναξίου κληρονόμου. Αίτημα, δηλαδή, της αγωγής είναι η κήρυξη του

¹²² Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 723 αρ. 48.

¹²³ Ν. Κουμουτζής, ό.π., άρθρ. 1862 αρ. 3.

¹²⁴ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 179, Π. Φίλιος, ό.π., 56 Β.

¹²⁵ ΤΕΤΡΑΒΙΒΛΟΣ ΝΟΜΟΠΑΙΔΕΙΑ, Αρμ. Η'688, ΕΕΝ ΚΒ'453.

¹²⁶ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 723 αρ. 49. Έτσι και Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., 65 σελ. 99, Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 ΙΙΙ 2, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 111, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1862 αρ. 5, Ι. Σπυριδάκης, ό.π., 160 αρ. 3.2.

εναγομένου ως αναξίου, η οποία συνεπάγεται κατά τα ανωτέρω την έκπτωσή του από την κληρονομική διαδοχή ενός συγκεκριμένου κληρονομούμενου. Ως αγωγή θα πρέπει κατά τα γενικώς ισχύοντα να είναι παραδεκτή, καθώς και νόμο και ουσία βάσιμη, προκειμένου να γίνει δεκτή. Ειδικότερα, ο ενάγων θα πρέπει να εκθέτει με σαφήνεια όλα εκείνα τα περιστατικά που θεμελιώνουν το αγωγικό του αίτημα και να περιγράφει αναλυτικά το παράπτωμα, στο οποίο υπέπεσε ο εναγόμενος ως ανάξιος και στοιχειοθετεί λόγο αναξιότητας. Σε αντίθετη περίπτωση η αγωγή κινδυνεύει να απορριφθεί ως αόριστη. Προκειμένου δε να είναι η αγωγή νόμο βάσιμη, το παράπτωμα του αναξίου θα πρέπει να εντάσσεται σε μία από τις περιπτώσεις της ΑΚ 1860. Η απόδειξη της συνδρομής των πραγματικών περιστατικών που επισύρουν αναξιότητα βαρύνει ως υποχρέωση τον ενάγοντα, ο οποίος φέρει κατά την ΚΠολΔ 338 παρ. 1 το γενικό βάρος απόδειξης. Αν, τέλος, διαπιστωθεί ότι το παράπτωμα έχει όντως τελεστεί, τότε θα πληρούται και η προϋπόθεση της ουσιαστικής βασιμότητας και η αγωγή θα γίνει δεκτή. Η αγωγή για κήρυξη της αναξιότητας μπορεί να σωρευθεί και με την προβλεπόμενη στην ΑΚ 1871 αγωγή περί κλήρου (*petitio hereditatis*), με την οποία ζητείται η αναγνώριση του κληρονομικού δικαιώματος του κληρονόμου και η απόδοση σ' αυτόν της κληρονομιαίας περιουσίας¹²⁷.

Ως προς την ενεργητική νομιμοποίηση του ενάγοντος απαιτείται η αναγνώριση εννόμου συμφέροντος στο πρόσωπό του, το οποίο καταφάσκεται όταν ο ενάγων επωφελείται από τον παραμερισμό του αναξίου ή άλλου που καλείται μετά από αυτόν¹²⁸. Έτσι, ενάγων στη δίκη περί αναξιότητας μπορεί να είναι τόσο αυτός που αποσκοπεί στην κατάληψη της θέσης του αναξίου, ως καλούμενος στην κληρονομία αμέσως μετά την έκπτωσή του, όσο και κάθε απώτερος κληρονόμος, ο οποίος είναι δυνατόν να κληθεί στην κληρονομία μετά τον παραμερισμό και άλλων προσώπων που τοποθετούνται στη σειρά της κληρονομικής διαδοχής μεταξύ αυτού και του αναξίου. Κατ' αυτόν τον τρόπο παρέχεται η δυνατότητα άσκησης αγωγής για κήρυξη της αναξιότητας και σε πρόσωπα που επωφελούνται εμμέσως από την έκπτωση του αναξίου, τα οποία -σε αντίθετη περίπτωση- θα εξηρτώντο αποκλειστικά και μόνο από τη βούληση του προσώπου που αντλεί άμεσο συμφέρον από τον παραμερισμό του αναξίου, ήτοι αυτού που καλείται αμέσως μετά απ' αυτόν. Σε περίπτωση θανάτου του προσώπου που έχει δικαίωμα να ασκήσει την αγωγή, το δικαίωμα περιέρχεται στους καθολικούς διαδόχους του¹²⁹. Ορισμένα παραδείγματα προσώπων, στα οποία αναγνωρίζεται η ύπαρξη εννόμου συμφέροντος για άσκηση της αγωγής κήρυξης της αναξιότητας, είναι τα εξής: Εφόσον έχουμε εγκατάσταση κληρονόμου με διαθήκη, έννομο συμφέρον για τον παραμερισμό του έχουν ο ορισθείς ως υποκατάστατος του κληρονόμου (ΑΚ 1809 και 1791), ο καταπιστευματοδόχος (ΑΚ 1932)¹³⁰, ο ωφελούμενος από προσαύξηση (ΑΚ 1807), αλλά και οι εξ' αδιαθέτου κληρονόμοι του κληρονομούμενου, οι οποίοι επωφελούνται κατά τρόπο έμμεσο (π.χ. με τη ματαίωση της διαθήκης μετά και την έκπτωση του μόνου εκ διαθήκης κληρονόμου, οπότε και επέρχεται εξ' αδιαθέτου διαδοχή). Εάν έχουμε εξ' αδιαθέτου διαδοχή, νομιμοποιούνται στην άσκηση αγωγής τα πρόσωπα που καλούνται κατά διαδοχή βαθμών ή τάξεων. Δικαίωμα για άσκηση της αγωγής αναγνωρίζεται και στο Δημόσιο¹³¹. Χαρακτηριστικό παράδειγμα έμμεσης ωφέλειας από τον παραμερισμό αναξίου, η οποία νομιμοποιεί την έγερση της εξεταζόμενης αγωγής, είναι αυτό που αναφέρεται σε πρόσωπα που βλάπτονται από την ανατροπή της προς αυτά γενομένης χαριστικής παροχής του

¹²⁷ Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., σελ. 99.

¹²⁸ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 724 αρ. 52.

¹²⁹ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 255.

¹³⁰ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 ΙΙΙ 3, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 13.

¹³¹ Γ. Μπαλής, ό.π., Ε. Βουζίκας, ό.π., Κ. Χριστακάκου, ό.π.

κληρονομούμενου, η οποία συντελείται για τον υπολογισμό της κατά την ΑΚ 1831 πλασματικής κληρονομίας, κατόπιν αγωγής των αναγκαίων κληρονόμων (νομίμων μεριδούχων), ήτοι κατόπιν αγωγής μέμψης άστοργης δωρεάς¹³². Τέτοια πρόσωπα είναι οι δωρεοδόχοι εν ζωή ή αιτία θανάτου που έλαβαν χαριστική παροχή από τον κληρονομούμενο, η οποία, όμως, συνυπολογίζεται στην κληρονομία. Έτσι, με την κήρυξη των μεριδούχων ως αναξίων κατόπιν αγωγής των ληπτών της χαριστικής παροχής αποσοβείται ο κίνδυνος ανατροπής της χαριστικής δικαιοπραξίας. Από την άλλη, ανάξιος μπορεί να κηρυχθεί και ο καταπιστευματοδόχος (ΑΚ 1862 παρ. 2) ή ο κληροδόχος (ΑΚ 1864). Στις περιπτώσεις αυτές, για τη σε βάρος τους άσκηση της αγωγής νομιμοποιούνται ενεργητικώς ο βεβαρυμένος με το καταπίστευμα (ΑΚ 1936 παρ. 2) ή την κληροδοσία κληρονόμος, αλλά και ο τυχόν ορισθείς υποκατάστατος του καταπιστευματοδόχου ή του κληροδόχου (αναλυτικά κατωτέρω υπό VII.3). Σε κάθε περίπτωση, το έννομο συμφέρον του ενάγοντος θα πρέπει να είναι προσωπικό. Τούτο σημαίνει ότι δεν παρέχεται δικαίωμα άσκησης της αγωγής σε εντελώς τρίτα και επωφελούμενα όλως εμμέσως πρόσωπα, όπως είναι οι δανειστές του προσώπου που θα κληθεί στην κληρονομία μετά την έκπτωση του αναξίου¹³³. Τέλος, επειδή το έννομο συμφέρον θα πρέπει να προκύπτει από τον παραμερισμό του αναξίου, υποστηρίζεται¹³⁴ ότι δεν αρκεί η ύπαρξη οποιουδήποτε γενικής φύσεως συμφέροντος επί της κληρονομικής διαδοχής και, συνεπώς, δεν μπορούν να ασκήσουν την αγωγή αναξιοτήτας οι δανειστές της κληρονομίας, οι οφειλέτες της ή οι κληροδόχοι.

Κατά την αντίστροφη ανάγνωση των ανωτέρω, παθητικώς νομιμοποιείται στην περί αναξιοτήτας αγωγή ο καθ' οιονδήποτε είδος διαδοχής κληρονόμος, ο νόμιμος μεριδούχος (ΑΚ 1864), ο κληροδόχος (ΑΚ 1864) και ο καταπιστευματοδόχος, οι οποίοι έχουν υποπέσει, όμως, σε ένα από τα παραπτώματα της ΑΚ 1860. Η αγωγή δύναται να στραφεί και κατά των καθολικών διαδόχων του αναξίου, όχι, όμως, και κατά των ειδικών¹³⁵.

2. Το δικαίωμα κήρυξης της αναξιοτήτας

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να εξεταστούν ορισμένα ενδιαφέροντα ζητήματα ως προς αυτό καθ' εαυτό το δικαίωμα για κήρυξη της αναξιοτήτας, η αναγνώριση της ύπαρξης του οποίου νομιμοποιεί τον δικαιούχο να εγείρει τη σχετική αγωγή. Κατ' αρχάς, το δικαίωμα για κήρυξη της αναξιοτήτας συνιστά κατά τον Α. Γεωργιάδη¹³⁶ ένα διαπλαστικό αγωγικό δικαίωμα, δεδομένου ότι με την άσκησή του επιδιώκεται η διάπλαση μίας νέας νομικής κατάστασης, ήτοι η ανατροπή της έως τότε κληρονομικής διαδοχής με την έκπτωση του αναξίου, ενώ στον ορισμό του δικαιώματος ως αγωγικού συνηγορεί η θέση της κρατούσας στη θεωρία άποψης ότι δύναται να ασκηθεί μόνο με αγωγή (βλ. και ανωτέρω). Αντίστοιχα, η απόφαση που εκδίδεται και κηρύσσει την αναξιοτήτα είναι διαπλαστική. Εξάλλου, προκρίνεται η αναγνώριση της κληρονομικής αναξιοτήτας μέσω της δικαστικής διαδικασίας, καθώς θα ήταν εξαιρετικά επισφαλές και συναλλακτικά επικίνδυνο να επαφίεται η κατάφαση της αναξιοτήτας στην ιδιωτική σφαίρα και να διαμορφώνονται τα αποτελέσματα της κληρονομικής διαδοχής επί τη βάση της βούλησης των εμπλεκομένων μερών, η οποία ανά πάσα στιγμή δύναται να μεταβληθεί. Αντίθετα, η απονομή της αρμοδιότητας κήρυξης της κληρονομικής αναξιοτήτας

¹³² Ε. Βουζίκας, ό.π., Μ. Σταθόπουλος, ό.π., Ι. Σπυριδάκης, ό.π., 160 αρ. 3.1.

¹³³ Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., σελ. 98 - 99, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 111, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 11.

¹³⁴ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1862 αρ. 11.

¹³⁵ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 179 in fine, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 19, Ι. Σπυριδάκης, ό.π., 160 αρ. 3.2.

¹³⁶ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ 726 αρ. 58.

στα πολιτικά δικαστήρια διασφαλίζει την ασφάλεια των συναλλαγών και παρέχει εγγύηση για την ορθότητα της κρίσης.

Η ΑΚ 1862 ορίζει στην παρ. 2 ότι «*Η αγωγή παραγράφεται δύο χρόνια μετά την επαγωγή της κληρονομίας στον ανάξιο*». Από τη διατύπωση αυτή του νόμου εύκολα συμπεραίνει κανείς ότι το διαπλαστικό δικαίωμα κήρυξης της αναξιότητας γεννάται στο πρόσωπο του δικαιούχου αφ' ης στιγμής γίνει η επαγωγή της κληρονομίας στον ανάξιο, άρα κατά τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου. Από το σημείο αυτό εκκινεί και η διετής αποσβεστική προθεσμία της αγωγής (δεδομένου ότι πρόκειται για δικαίωμα, αν και ο νόμος κάνει λόγο για παραγραφή). Λογική προϋπόθεση για την άσκηση της αγωγής είναι να έχει όντως επαχθεί η κληρονομία στον ανάξιο. Αν για οποιαδήποτε λόγο δεν γίνει η επαγωγή της κληρονομίας στον ανάξιο ή αυτή ανατραπεί (π.χ. με αποποίηση της κληρονομίας από τον ανάξιο), δεν είναι δυνατή η σε βάρος του άσκηση της αγωγής. Από την άλλη, δεν είναι δυνατή η άσκηση της περί αναξιότητας αγωγής σε χρονικό σημείο προ της επαγωγής, ακόμη κι αν έχει συντελεστεί το παράπτωμα που επιφέρει αναξιότητα, καθώς είναι αβέβαιο ποιος θα καταστεί οριστικός κληρονόμος, ενώ δεν αποκλείεται και η παροχή συγγνώμης από τον κληρονομούμενο στον ανάξιο¹³⁷. Διαφορετικής αντιμετώπισης χρήζει, ωστόσο, η περίπτωση όπου το παράπτωμα του αναξίου πραγματοποιείται μετά την επαγωγή της κληρονομίας σ' αυτόν (π.χ. ο ανάξιος θανατώνει τη σύζυγο του κληρονομούμενου μετά τον θάνατο του τελευταίου). Στην περίπτωση αυτή, το δικαίωμα κήρυξης της αναξιότητας γεννάται κατά τον χρόνο τέλεσης του παραπτώματος, σε μεταγενέστερο, δηλαδή, της επαγωγής χρόνο. Αν, τώρα, ο ανάξιος καλείται στην κληρονομική διαδοχή συνεπεία της έκπτωσης άλλου κληρονόμου, το δικαίωμα κήρυξης της αναξιότητας γεννάται από τη στιγμή που επάγεται η κληρονομία στον ανάξιο, ήτοι κατά την έκπτωση του προπορευομένου αυτού κληρονόμου. Πρέπει να επισημανθεί, μάλιστα, ότι στην περίπτωση αυτή κρίσιμος είναι ο χρόνος της πραγματικής επαγωγής της κληρονομίας στον ανάξιο, ήτοι ο χρόνος έκπτωσης του προηγούμενου κληρονόμου, και όχι ο χρόνος της πλασματικής κατά την ΑΚ 1863 εδ. γ' επαγωγής, ήτοι ο χρόνος θανάτου του κληρονομούμενου¹³⁷. Πάντως, γίνεται κοινώς αποδεκτό ότι σε περίπτωση διαδοχής από διαθήκη, η προθεσμία κήρυξης της αναξιότητας δεν εκκινεί πριν από τη δημοσίευση της διαθήκης, κατ' ανάλογη εφαρμογή της ΑΚ 1788 («*Το δικαίωμα για ακύρωση διάταξης τελευταίας βούλησης παραγράφεται μετά δύο έτη από τη δημοσίευση της διαθήκης*»)¹³⁸.

Εν συνεχεία, στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 2 της ΑΚ 1862 ορίζεται ότι «*αν πρόκειται για ανάξιο καταπιστευματοδόχο, η παραγραφή αρχίζει από την επαγωγή στον κληρονόμο*». Έτσι, ο κληρονόμος που βαρύνεται με καταπίστευμα δικαιούται να ζητήσει την κήρυξη του καταπιστευματοδόχου ως αναξίου από τη χρονική στιγμή που του επάγεται η κληρονομία, κατά τον χρόνο, δηλαδή, θανάτου του κληρονομούμενου. Η ύπαρξη καταπιστεύματος περιορίζει τις εξουσίες του βεβαρημένου κληρονόμου επί της κληρονομίας, ο οποίος, για το λόγο αυτό, έχει κάθε συμφέρον να επιδιώξει την κήρυξη του καταπιστευματοδόχου ως αναξίου και, συνεπακόλουθα, την απαλλαγή του από την υποχρέωση μεταβίβασης σ' αυτόν ορισμένου περιουσιακού στοιχείου ή και ολόκληρης της κληρονομιαίας περιουσίας σε δεδομένη χρονική στιγμή. Η θέση αυτή του νομοθέτη έχει εγείρει κριτική, καθώς θεωρείται ιδιαιτέρως αυστηρή για τον κληρονόμο ως προς τα τασσόμενα χρονικά όρια. Προκειμένου να αντισταθμιστεί, έχει

¹³⁷ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 726 αρ. 60 - 61.

¹³⁸ Ε. Βουζίκας, ό.π., Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 35.

προταθεί η ρύθμιση του γερμανικού δικαίου (βλ. BGB 2340 παρ. 2), σύμφωνα με την οποία η παραγραφή της αγωγής δεν εκκινεί πριν την επαγωγή του καταπιστεύματος, ενώ σε κάθε περίπτωση είναι δυνατή η άσκηση της αγωγής ήδη από την επαγωγή της κληρονομίας στον κληρονόμο¹³⁹.

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, το δικαίωμα για κήρυξη ενός κληρονόμου ως αναξίου παρέχεται σε κάθε πρόσωπο που αντλεί άμεση ή έμμεση ωφέλεια από την έκπτωση του αναξίου από την κληρονομική διαδοχή. Αυτό σημαίνει ότι το υπό εξέταση δικαίωμα δεν είναι προσωποπαγές, αλλά επιφυλάσσεται σε κάθε πρόσωπο που εμπλέκεται καθ' οιονδήποτε τρόπο, άμεσο ή έμμεσο, στην κληρονομική διαδοχή. Αντίστοιχα, το δικαίωμα κήρυξης της αναξιότητας είναι κληρονομητό. Εάν ο δικαιούχος του δικαιώματος αποβιώσει προτού εγείρει τη σχετική αγωγή, το δικαίωμα περιέρχεται στους κληρονόμους του. Στον αντίποδα, παρότι κληρονομητό το δικαίωμα είναι ακατάσχετο και ανεκχώρητο, καθώς αφορά μόνο στα εμπλεκόμενα στην κληρονομική διαδοχή πρόσωπα και όχι σε τρίτους.

Έχοντας εξετάσει τα κρίσιμα ζητήματα σχετικά με τη γένεση του δικαιώματος κήρυξης της αναξιότητας στο πρόσωπο του δικαιούχου, μπορούμε στο σημείο αυτό να διερευνήσουμε τους όρους απώλειας του δικαιώματος. Έτσι, το δικαίωμα για κήρυξη της αναξιότητας απόλλυται στις ακόλουθες περιπτώσεις: α) με την αποποίηση της κληρονομίας, β) με την άπρακτη παρέλευση της διετούς προθεσμίας άσκησης της αγωγής, γ) με την παραίτηση του δικαιούχου και δ) με την παροχή συγγνώμης από τον κληρονομούμενο στον ανάξιο. Πλέον ειδικώς: α) Η αποποίηση της κληρονομίας μπορεί να συντελεστεί τόσο εκ μέρους του αναξίου, όσο και εκ μέρους του δικαιούχου να ζητήσει την κήρυξη της αναξιότητας. Έτσι, εάν ο δράστης παραπτώματος που επισύρει αναξιοτητα αποποιηθεί την κληρονομία που του επάγεται, τότε ο δικαιούχος και ωφελούμενος από την έκπτωσή του δεν έχει πλέον κανένα συμφέρον να κηρυχθεί αυτός ανάξιος, διότι έχει εκ των πραγμάτων παύσει κάθε ανάμιξη του τελευταίου στην κληρονομία. Αντίστοιχα, εάν ο δικαιούχος αποποιηθεί την κληρονομία, τότε παύει οιαδήποτε εμπλοκή του στην κληρονομική διαδοχή και δεν έχει πλέον κανένα όφελος από την κήρυξη του κληρονόμου ή άλλου προσώπου ως αναξίου. β) Η ΑΚ 1862 ορίζει ρητώς στην παρ. 2 ότι «*Η αγωγή παραγράφεται δύο χρόνια μετά την επαγωγή της κληρονομίας στον ανάξιο*». Ως γνωστόν, σε παραγραφή υπόκεινται οι αξιώσεις (βλ. και ΑΚ 247), ενώ για τα δικαιώματα ισχύει η αποσβεστική προθεσμία (βλ. και ΑΚ 279). Έτσι, με την ΑΚ 1862 παρ. 2 τίθεται κατ' ακριβολογία στον δικαιούχο αποσβεστική προθεσμία δύο ετών από την επαγωγή της κληρονομίας στον κληρονόμο για την άσκηση του δικαιώματος κήρυξης αυτού ως αναξίου¹⁴⁰. Όπως έχει ήδη ανωτέρω επισημανθεί, στην περίπτωση του αναξίου καταπιστευματοδόχου η αποσβεστική προθεσμία εκκινεί από την επαγωγή της κληρονομίας στο βεβαρημένο με το καταπίστευμα κληρονόμο. Σε κάθε περίπτωση, εάν η προθεσμία αυτή παρέλθει άπρακτη, τότε ο δικαιούχος στερείται του σχετικού δικαιώματος. Αντικειμενικώς, η τεθείσα από το νομοθέτη διετής προθεσμία είναι σύντομη. Η ρύθμιση, όμως, αυτή αποσκοπεί στην ταχεία άρση των αμφιβολιών ως προς τις κληρονομικές σχέσεις και την τύχη της κληρονομικής διαδοχής. γ) Το ζήτημα της παραίτησης του δικαιούχου από το δικαίωμα για κήρυξη ενός προσώπου ως αναξίου έχει πυροδοτήσει αντιπαράθεση, δεδομένου ότι κατά μία άποψη η παραίτηση από το δικαίωμα αυτό είναι άκυρη λόγω αντίθεσης στα χρηστά ήθη. Ο Γ. Μπαλής σημειώνει ευθέως ότι η

¹³⁹ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 V 2, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 37.

¹⁴⁰ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1862 αρ. 34, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 8.

παραίτηση αυτή συνιστά «*επιβράβευσιν του παραπτώματος*»¹⁴¹. Κατά την αντίθετη, όμως, άποψη¹⁴², είναι καθ' όλα δυνατή η παραίτηση από το δικαίωμα κήρυξης της αναξιοτήτας, εκτός εάν στη συγκεκριμένη περίπτωση η παραίτηση εκλαμβάνεται ως υπέρμετρος αυτοπεριορισμός του δικαιούχου ή αν ο δικαιούχος χρήζει ιδιαίτερης προστασίας, οπότε και τίθεται ζήτημα αντίθεσης στα χρηστά ήθη (π.χ. στην περίπτωση παραίτησης ανηλίκου)¹⁴³. δ) Τέλος, όπως έχει αναλυτικά στην ενότητα υπό IV. επισημανθεί, το δικαίωμα για κήρυξη της αναξιοτήτας αποσβέννυται, εάν ο κληρονομούμενος έχει παράσχει συγγνώμη στον ανάξιο με διαθήκη ή με δημόσιο έγγραφο.

3. Περαιτέρω δικονομικά ζητήματα

Η διαπλαστική αγωγή, με την οποία ζητείται η κήρυξη της κληρονομικής αναξιοτήτας, απευθύνεται ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, τα οποία δικάζουν κατά την τακτική διαδικασία. Τα ποινικά δικαστήρια, που τυχόν δικάζουν το παράπτωμα του αναξίου (π.χ. την ανθρωποκτονία ή την πλαστογραφία), δεν έχουν αρμοδιότητα να κηρύξουν τον δράστη ανάξιο. Αίτημα της αγωγής είναι η κήρυξη του εναγομένου ως αναξίου, η οποία συνεπάγεται την έκπτωσή του από την κληρονομική διαδοχή ενός συγκεκριμένου κληρονομούμενου. Η επίδικη διαφορά θεωρείται αποτιμητή σε χρήμα και η αξία της υπολογίζεται με βάση την αξία της κληρονομικής μερίδας του αναξίου¹⁴⁴. Συνεπώς, η καθ' ύλην αρμοδιότητα του δικαστηρίου προσδιορίζεται με βάση την αξία της διαφοράς κατά τα οριζόμενα στα άρθρα 7 και επ. του ΚΠολΔ. Αντίστοιχα, η τοπική αρμοδιότητα του δικαστηρίου προσδιορίζεται με βάση την ΚΠολΔ 30, οπότε η διαφορά υπάγεται στην αποκλειστική δωσιδικία του δικαστηρίου, στην περιφέρεια του οποίου ο κληρονομούμενος είχε, όταν πέθανε, την κατοικία του και, αν δεν είχε κατοικία, τη διαμονή του (δικαστήριο της κληρονομίας). Η αγωγή περί κήρυξης αναξιοτήτας δεν εγγράφεται στα βιβλία διεκδικήσεων, ούτε καταχωρείται σε κτηματολογικά φύλλα ακινήτων, ακόμη κι αν στη μερίδα του αναξίου περιλαμβάνονται εμπράγματα δικαιώματα επί ακινήτων, δεδομένου ότι είναι αγωγή κληρονομικού και όχι εμπραγμάτου δικαίου¹⁴⁵. Συναφώς, δεν καταβάλλεται δικαστικό ένσημο για την αγωγή, καθώς είναι διαπλαστική¹⁴⁶.

Κατά της αγωγής του ενάγοντος, με την οποία ζητείται η κήρυξη της αναξιοτήτας, ο εναγόμενος δύναται να προβάλει τις ακόλουθες ενστάσεις¹⁴⁷: α) την ένσταση συγγνώμης. Έτσι, ο εναγόμενος μπορεί να ισχυριστεί ότι η αναξιοτήτα στο πρόσωπό του εξέλιπε, διότι ο κληρονομούμενος με δημόσιο έγγραφο ή με διαθήκη του παρείχε συγγνώμη. Για το ορισμένο της ένστασης θα πρέπει να αναφέρεται ο τρόπος, με τον οποίο παρασχέθηκε η συγγνώμη, και όλα τα περιστατικά που περιέχονται στο δημόσιο έγγραφο ή στη διαθήκη, από τα οποία συνάγεται η συγχώρεση του αναξίου από τον κληρονομούμενο. β) την ένσταση παραγραφής. Ο εναγόμενος μπορεί να ισχυριστεί, προκειμένου να επιτύχει την απόρριψη της αγωγής, ότι παρήλθε το κρίσιμο χρονικό διάστημα των δύο ετών από την επαγωγή της κληρονομίας στον ανάξιο ή στο βεβαρημένο κληρονόμο (επί αναξίου καταπιστευματοδόχου), οπότε αποκλείεται η

¹⁴¹ Γ. Μπαλής, ό.π., 180. Έτσι και Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 113.

¹⁴² Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 32 - 33, Ι. Σπυριδάκης, ό.π., 160 αρ. 3.3., Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 11.

¹⁴³ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 727 αρ. 65.

¹⁴⁴ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 10, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 12.

¹⁴⁵ Κ. Παπαδόπουλος, *Αγωγές Κληρονομικού Δικαίου*, Τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1994, σελ. 223.

¹⁴⁶ Α. Τούσης, ό.π., 141 σελ. 352.

¹⁴⁷ Κ. Παπαδόπουλος, ό.π., σελ. 218 - 221.

κήρυξη της αναξιοτήτας. γ) την ένσταση αποποίησης της κληρονομίας. Εάν ο ενάγων έχει αποποιηθεί την κληρονομία, τότε παύει και το έννομο συμφέρον του για την κήρυξη της αναξιοτήτας. Εάν η αποποίηση έχει γίνει από τον ανάξιο, τότε παύει και οιαδήποτε εμπλοκή του στην κληρονομία. δ.) την ένσταση παραιτήσεως του ενάγοντος από το δικαίωμα άσκησης αγωγής αναξιοτήτας. ε.) την ένσταση έλλειψης ικανότητας προς καταλογισμό ή ύπαρξης λόγου άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης.

Προκειμένου να επέλθουν οι οριζόμενες στην ΑΚ 1863 συνέπειες της απόφασης που κηρύσσει την αναξιοτήτα, απαιτείται αυτή να είναι τελεσίδικη, ήτοι να μην είναι πλέον δυνατή η προσβολή της με τα τακτικά ένδικα μέσα της ανακοπής ερημοδικίας και της έφεσης. Η απόφαση που κηρύσσει την κληρονομική αναξιοτήτα είναι διαπλαστική και παράγει δεδικασμένο έναντι πάντων¹⁴⁸. Η διάπλαση συνίσταται, ειδικότερα, στην ανατροπή της κληρονομικής διαδοχής ως προς το πρόσωπο του κληρονόμου. Αντίθετα, η απόφαση που απορρίπτει την αγωγή για κήρυξη ενός προσώπου ως αναξίου ισχύει μόνο μεταξύ των διαδίκων και έναντι των τρίτων υπό τους όρους της ΚΠολΔ 325¹⁴⁹. Έτσι, δεν εμποδίζεται κάποιος τρίτος, ο οποίος εμπλέκεται, βέβαια, στην ίδια κληρονομική διαδοχή, να ζητήσει εκ νέου την κήρυξη του αυτού προσώπου ως αναξίου.

VI. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΞΙΟΤΗΤΑΣ (ΑΚ 1863)

Στην ΑΚ 1863, τη σημαντικότερη, ίσως, διάταξη του 7^{ου} Κεφαλαίου του Κληρονομικού Δικαίου, παρατίθενται οι συνέπειες από την κήρυξη της κληρονομικής αναξιοτήτας. Ειδικότερα, ο νομοθέτης καθιερώνει τρία «πλάσματα δικαίου» όμοια με εκείνα της ΑΚ 1856, εξομοιώνει, δηλαδή, κατά τη νομική τους ενέργεια ορισμένα πραγματικά γεγονότα προς άλλα γεγονότα με διαφορετικό περιεχόμενο, με σκοπό να μετριάσει τον κλονισμό που συνεπάγεται η κήρυξη της αναξιοτήτας του κληρονόμου στο σύστημα της αυτοδίκαιης και άμεσης κτήσης της κληρονομίας¹⁵⁰. Έτσι, στην ΑΚ 1863 ορίζεται ότι *«Άμα γίνει τελεσίδικη η απόφαση που κηρύσσει την αναξιοτήτα, η επαγωγή προς τον ανάξιο θεωρείται σαν να μην έχει γίνει. Η κληρονομία επάγεται σ' εκείνον που θα είχε σειρά να κληθεί, αν ο ανάξιος δεν ζούσε κατά την επαγωγή. Η επαγωγή θεωρείται ότι έγινε κατά το θάνατο του κληρονομούμενου»*. Οι συνέπειες κήρυξης της αναξιοτήτας ταυτίζονται με τις συνέπειες της αποποίησης (ΑΚ 1856). Κοινή, πάντως, προϋπόθεση για την επέλευση των τριών εννόμων συνεπειών της αναξιοτήτας είναι η τελεσιδικία της δικαστικής απόφασης που την κηρύσσει. Κατά την πρόσφατη υπ' αριθ. 91/2020 απόφαση του Εφετείου Αιγαίου¹⁵¹, τα αποτελέσματα κήρυξης της κληρονομικής αναξιοτήτας συνοψίζονται ως εξής: *«Σύμφωνα δε με το άρθρο 1862 ΑΚ η αναξιοτήτα κηρύσσεται με δικαστική απόφαση και τη σχετική αγωγή έχει δικαίωμα να εγείρει όποιος έχει έννομο συμφέρον από τον παραμερισμό του αναξίου, ενώ κατά το άρθρο 1863 ΑΚ άμα γίνει τελεσίδικη η απόφαση που κηρύσσει την αναξιοτήτα η επαγωγή προς τον ανάξιο θεωρείται σαν να μην έχει γίνει. Η κληρονομία επάγεται σ' εκείνον που θα είχε σειρά να κληθεί, αν ο ανάξιος δεν ζούσε κατά την*

¹⁴⁸ Ε. Βουζίκας, ό.π., 16 ΙΙΙ 5, Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 114, Μ. Σταθόπουλος, ό.π., αρ. 21.

¹⁴⁹ ΚΠολΔ 325: *«Το δεδικασμένο ισχύει υπέρ και κατά 1) των διαδίκων, 2) εκείνων που έγιναν διάδοχοι τους όσο διαρκούσε η δίκη ή μετά το τέλος της, 3) εκείνων που νέμονται ή κατέχουν το επίδικο πράγμα στο όνομα κάποιου διαδίκου ή διαδόχου του, αδιάφορο αν πρόκειται για σχέσεις εμπράγματα ή ενοχικές. Το δεδικασμένο δεν ισχύει απέναντι σε εκείνον που απέκτησε δικαιώματα σύμφωνα με τις διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου με μεταβίβαση από μη δικαιούχο.»*

¹⁵⁰ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 732 αρ. 78.

¹⁵¹ ΤΕΤΡΑΒΙΒΛΟΣ ΝΟΜΟΠΑΙΔΕΙΑ.

επαγωγή. Η επαγωγή θεωρείται ότι έγινε κατά τον θάνατο του κληρονομούμενου. Η κήρυξη της αναξιοτήτας του τετιμημένου σε διαθήκη αποκλείει αυτόν από την κληρονομιά του διαθέτη όχι μόνο βάσει της ακυρωθείσας διάταξης τελευταίας βουλήσεως, αλλά και εξ οιασδήποτε άλλης διαθήκης και εκ της εξ αδιαθέτου διαδοχής (ΕφΠατρ 1149/2007 ΝΟΜΟΣ).». Πλέον ειδικώς:

1. Αναδρομική έκπτωση αναξίου (πρώτο πλάσμα)

Η πρώτη συνέπεια (άλλως το πρώτο πλάσμα) που καθιερώνει η ΑΚ 1863 είναι η αναδρομική έκπτωση του αναξίου από την κληρονομική διαδοχή. Έτσι, εφόσον καταστεί τελεσίδικη η απόφαση που κηρύσσει την αναξιοτήτα, η επαγωγή της κληρονομιάς προς τον ανάξιο θεωρείται ότι δεν έχει γίνει. Ο ανάξιος εκπίπτει από την κληρονομική διαδοχή ενός συγκεκριμένου κληρονομούμενου και αποβάλλει την ιδιότητα του κληρονόμου αναδρομικά (*ex tunc*), καθώς η έκπτωσή του ανατρέχει στο χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου¹⁵². Η ενέργεια της αναξιοτήτας είναι σχετική¹⁵³. Έτσι, ο ανάξιος δεν εμποδίζεται να καταστεί κληρονόμος οποιουδήποτε άλλου προσώπου. Σε κάθε περίπτωση, όμως, ο ανάξιος δεν δύναται πλέον να κληρονομήσει τον κληρονομούμενο, έναντι του οποίου κηρύχθηκε ανάξιος, καθ' οιονδήποτε τρόπο. Ειδικότερα, ο ανάξιος δεν δύναται να εγκατασταθεί κληρονόμος του συγκεκριμένου κληρονομούμενου ούτε με βάση τη διαθήκη του, ούτε από το νόμο. Αν, για παράδειγμα, ο τιμώμενος με τη διαθήκη είναι και ο πλησιέστερος συγγενής του κληρονομούμενου, η κήρυξη του ως αναξίου συνεπάγεται την έκπτωσή του τόσο από την εκ διαθήκης όσο και από την εξ αδιαθέτου διαδοχή του κληρονομούμενου, η οποία ήθελε τυχόν επέλθει μετά από τη ματαιώση της διαθήκης. Έτσι, κατά την υπ' αριθ. 2577/2003 απόφαση του Εφετείου Αθηνών¹⁵⁴: «*Η κήρυξη της αναξιοτήτας του κληρονόμου που μετλήθη απάτη ή απειλή κατ' άρθρ. 1860 αριθμ. 4 Α.Κ. στερεί αυτόν όχι μόνο των κληρονομικών του δικαιωμάτων στην κληρονομιά του κληρονομούμενου από την ακυρώσιμη διαθήκη (άρθρ. 1782 Α.Κ.), αλλά και οποιωνδήποτε άλλων π.χ. των νόμιμων ή από άλλη διαθήκη (Σταθόπουλος, ό.π., αριθμ. 46, Χριστακάκου, ό.π., άρθρ. 1863, αριθμ. 2).*» Αντίστοιχα, εφόσον υπάρχει διαδοχή από διαθήκη, η τέλεση παραπτώματος που συνιστά λόγο αναξιοτήτας και σχετίζεται με συγκεκριμένη διάταξη διαθήκης (π.χ. σύνταξη διάταξης διαθήκης κατόπιν απειλής του αναξίου) επάγεται την πλήρη απώλεια κάθε κληρονομικού δικαιώματος του αναξίου και όχι μόνο του δικαιώματος που εκπορεύεται από τη διάταξη, η οποία καταρτίστηκε συνεπεία της συμπεριφοράς του αναξίου («*διά πάσαν υπέρ του αναξίου διάταξιν, έστω και αν το παράπτωμα τούτου δεν αφορά και την εν λόγω διάταξιν*»¹⁵⁵). Αν ανάξιος κηρύσσεται ο καταπιστευματοδόχος, θα πρέπει να γίνει η εξής διάκριση: αν η αναξιοτήτα κηρυχθεί πριν την επαγωγή του καταπιστεύματος, τότε η ορισθείσα επαγωγή ματαιούται και ανατρέπεται αναδρομικώς η προσδοκία δικαιώματος του καταπιστευματοδόχου. Αν ο καταπιστευματοδόχος κηρυχθεί ανάξιος μετά την επαγωγή του καταπιστεύματος σ' αυτόν, τότε η επαγωγή ανατρέπεται αναδρομικώς και το καταπίστευμα θα πρέπει να επανέλθει στον βεβαρημένο κληρονόμο ή σύμφωνα με τα οριζόμενα στη διαθήκη (π.χ. στον υποκατάστατό του)¹⁵⁶.

¹⁵² Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 259.

¹⁵³ Π. Φίλιος, ό.π., 54 Α.

¹⁵⁴ ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

¹⁵⁵ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 182.

¹⁵⁶ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1863 αρ. 23, Ι. Σπυριδάκης, ό.π., 160 αρ. 4.2.

Τέλος, εφόσον ανάξιος κηρύσσεται ο σύζυγος του κληρονομούμενου, τότε αυτός απολλύει και το δικαίωμά του στο εξάιρετο (ΑΚ 1820)¹⁵⁷. Σύμφωνα, τώρα, με το άρθρο 8 του Ν. 4356/2015: «Ως προς το κληρονομικό δικαίωμα των μερών του συμφώνου (συμβίωσης) εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα που αφορούν τους συζύγους». Έτσι, υποστηρίζεται ότι, αφού στην περίπτωση των συντρόφων από σύμφωνο συμβίωσης εφαρμόζονται αναλογικώς οι διατάξεις του Κληρονομικού Δικαίου του Αστικού Κώδικα, για το λόγο αυτό είναι δυνατή η αναγνώριση του δικαιώματος στο εξάιρετο και στο μέρος του συμφώνου συμβίωσης που επέζησε του συντρόφου του και, συνεπακόλουθα, η απώλειά του σε περίπτωση κήρυξης του συντρόφου ως αναξίου¹⁵⁸.

2. Επαγωγή της κληρονομίας μετά την έκπτωση του αναξίου (δεύτερο πλάσμα)

Σύμφωνα με το δεύτερο πλάσμα που καθιερώνει η ΑΚ 1863, με την έκπτωση του αναξίου η κληρονομία επάγεται σ' εκείνον που θα είχε σειρά να κληθεί, αν ο ανάξιος δεν ζούσε κατά την επαγωγή. Ο καλούμενος στη θέση του αναξίου κληρονόμος δεν απαιτείται να ζει κατά τον χρόνο που κατέστη τελεσίδικη η απόφαση που απαγγέλλει την αναξίότητα του προηγούμενου κληρονόμου, αλλά αρκεί να ζούσε ή να είχε τουλάχιστον συλληφθεί κατά τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου. Αν αυτός απεβίωσε σε χρόνο μεταξύ της εκδημίας του κληρονομούμενου και της κήρυξης ως αναξίου του προπορευομένου κληρονόμου, τότε η κληρονομία επάγεται στους κληρονόμους του¹⁵⁹. Το πρόσωπο που καλείται στην κληρονομία μετά την έκπτωση του αναξίου ανευρίσκεται επί τη βάσει των πραγματικών περιστατικών που συγκροτούν την εκάστοτε εξεταζόμενη περίπτωση. Έτσι, εφόσον έχουμε διαδοχή από διαθήκη, το πρόσωπο που θα υπεισέλθει στη θέση του αναξίου σε περίπτωση που αυτός εκπέσει από τη διαδοχή μπορεί να προβλέπεται από τις διατάξεις της ίδιας της διαθήκης. Για παράδειγμα, με τη διαθήκη μπορεί να ορίζεται υποκατάστατος του αναξίου κληρονόμου (ΑΚ 1809) ή να προβλέπεται προσαύξηση της μερίδας του προσώπου που έχει εγκατασταθεί μαζί με τον ανάξιο (ΑΚ 1807). Αν έχει τεθεί διάταξη υπέρ του κατιόντος σύμφωνα με την ΑΚ 1791, τότε με την κήρυξη του κατιόντος ως αναξίου τη θέση του παίρνουν οι δικοί του κατιόντες. Υποστηρίζεται, ωστόσο, και η άποψη¹⁶⁰ ότι η αναξίότητα του κατιόντος λειτουργεί και σε βάρος των δικών του κατιόντων, οπότε δεν εφαρμόζεται η ΑΚ 1791, αλλά επέρχεται εξ αδιαθέτου διαδοχή. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι ο ανάξιος μπορεί εξ αρχής να επεδίωκε ή έστω να αποδεχόταν την επαγωγή της κληρονομίας στους κατιόντες του. Αν, τώρα, η διαθήκη ματαιωθεί εξαιτίας της κήρυξης ως αναξίου του μόνου ή του τελευταίου εγκατασταθέντος κληρονόμου, τότε στη θέση του υπεισέρχονται οι εξ αδιαθέτου κληρονόμοι του κληρονομούμενου (εννοείται πως ο τιμώμενος με τη διαθήκη ανάξιος αποκλείεται και από την εξ αδιαθέτου διαδοχή), εκτός αν τίθεται ζήτημα αναβίωσης προγενέστερης διαθήκης. Εφόσον έχουμε εξ αδιαθέτου κληρονομική διαδοχή, με την κήρυξη του κληρονόμου ως αναξίου επέρχεται διαδοχή επομένων βαθμών και τάξεων. Είναι, πάντως, πιθανό να συμβαίνει και το εξής οξύμωρο: κληρονόμος, ο οποίος εξέπεσε του κληρονομικού του δικαιώματος λόγω αναξιότητας, διοικεί την κληρονομία που επήλθη μετά την έκπτωσή του στον ανήλικο κατιόντα του κατά τη σειρά της εξ αδιαθέτου διαδοχής, λόγω του δικαιώματος γονικής μέριμνας. Τέλος, όπως υποστηρίζει και ο Μ.

¹⁵⁷ Π. Φίλιος, ό.π., 57 Α, Κ. Χριστακάκου, ό.π., άρθρ. 1863 αρ. 2.

¹⁵⁸ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 259.

¹⁵⁹ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 732 αρ. 81.

¹⁶⁰ Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 γ. Έτσι και Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 733 αρ. 82.

Σταθόπουλος¹⁶¹, το πρόσωπο, το οποίο άσκησε την αγωγή αναξιοτήτας και υπεισήλθε στην κληρονομική διαδοχή στη θέση του αναξίου, δεν εμποδίζεται, εν συνεχεία, να αποποιηθεί την κληρονομία που του επήχθη. Τούτο διότι η άσκηση της αγωγής περί αναξιοτήτας δεν συνεπάγεται αυτομάτως σιωπηρή αποδοχή της κληρονομίας.

3. Χρόνος επαγωγής (τρίτο πλάσμα)

Σύμφωνα με το τρίτο εδάφιο της ΑΚ 1863, η επαγωγή της κληρονομίας στο πρόσωπο που καλείται κατά διαδοχή του αναξίου θεωρείται ότι έγινε κατά τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου και όχι κατά τον χρόνο τελεσιδικίας της δικαστικής απόφασης που κηρύσσει την αναξιοτήτα. Επομένως, η επαγωγή της κληρονομίας στον κατά διαδοχή καλούμενο στη θέση του αναξίου συντελείται αναδρομικά και, συγκεκριμένα, κατά τη στιγμή του θανάτου του κληρονομούμενου. Η αναδρομική επαγωγή της κληρονομίας πραγματοποιείται ακόμη κι αν ο λόγος αναξιοτήτας έλαβε χώρα μετά τον θάνατο του κληρονομούμενου (π.χ. με την επιγενόμενη του θανάτου αλλοίωση της διαθήκης του κληρονομούμενου)¹⁶². Όπως και με το δεύτερο πλάσμα της ΑΚ 1863, για την επαγωγή της κληρονομίας στον καλούμενο στη θέση του αναξίου αρκεί ο τελευταίος να ζούσε ή έστω να είχε συλληφθεί κατά τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου. Αρκεί, δηλαδή, η κληρονομική ικανότητα του εισελθόντος στη θέση του αναξίου να υπήρχε κατά τον θάνατο του κληρονομούμενου και όχι απαραίτητα κατά τον χρόνο έκπτωσης του αναξίου. Αν κατά τον χρόνο της πραγματικής επαγωγής της κληρονομίας σ' αυτόν, ήτοι κατά τον χρόνο έκπτωσης του αναξίου κληρονόμου, ο κατά διαδοχή καλούμενος κληρονόμος έχει αποβιώσει, τότε η κληρονομία επάγεται στους δικούς του κληρονόμους, αφού κατά τον χρόνο που η κληρονομία του επήχθη πλασματικά υπήχθη, συγχρόνως, και στην περιουσία του και κατέστη, εν τέλει, αντικείμενο της δικής του κληρονομιαίας περιουσίας¹⁶². Εξάλλου, ο κληρονόμος που καλείται στη θέση του αναξίου έχει δικαίωμα να ζητήσει από τον ανάξιο καρπούς και ωφελήματα της κληρονομιαίας περιουσίας ήδη από τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου (αναλυτικά κατωτέρω)¹⁶³. Στην περίπτωση αυτή, ο ανάξιος αντιμετωπίζεται, μάλιστα, ως κακόπιστος νομέας, αφού ήδη κατά τον χρόνο της επαγωγής της κληρονομίας σ' αυτόν τελούσε σε πλήρη γνώση του παραπτώματός του¹⁶⁴.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να επισημανθεί ότι ο πλασματικός χρόνος επαγωγής της κληρονομίας ισχύει και στην περίπτωση που, μετά την κήρυξη ως αναξίου του αρχικού κληρονόμου, υπάρξουν και άλλες (διαδοχικές αλλά και σύγχρονες) εκπτώσεις κληρονόμων ως αναξίων. Έτσι, εάν ο κατά διαδοχή καλούμενος στη θέση του αναξίου κληρονόμος εκπέσει του κληρονομικού δικαιώματος λόγω αναξιοτήτας, τότε ο κληρονόμος που υπεισέρχεται στη θέση του θεωρείται ότι απέκτησε την κληρονομία κατά τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου. Απαραίτητη προϋπόθεση, όμως, είναι αυτός να είχε κατά τον χρόνο αυτό τη σχετική προς το κληρονομείν ικανότητα.

¹⁶¹ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1863 αρ. 11, Κ. Χριστακάκου, ό.π., αρ. 8.

¹⁶² Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 263.

¹⁶³ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 733 αρ. 84.

¹⁶⁴ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., Κ. Χριστακάκου, ό.π.

VII. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. Σχέση αναξίου και νέου κληρονόμου

Εφόσον καταστεί τελεσίδικη η απόφαση που κηρύσσει την αναξιοότητα, ο κηρυχθείς ως ανάξιος εκπίπτει από την κληρονομική διαδοχή και αποβάλλει αναδρομικά την ιδιότητα του κληρονόμου ενός συγκεκριμένου κληρονομούμενου, καθώς η έκπτωσή του ανατρέχει στο χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου. Συγχρόνως, ο ανάξιος απολλύει κάθε δικαίωμα που είχε αποκτήσει επί της κληρονομιαιάς περιουσίας, το οποίο θεωρείται ότι ουδέποτε απέκτησε. Μεταξύ των δικαιωμάτων που απολλύει ο ανάξιος είναι και αυτό της νομής επί των κληρονομιαιών στοιχείων, την οποία είχε πλασματικά αποκτήσει κατά τη στιγμή θανάτου του κληρονομούμενου, σύμφωνα με την ΑΚ 983. Έτσι, με την κήρυξη της αναξιοότητας η νομή του κληρονομούμενου περιέρχεται στον καλούμενο στη θέση του αναξίου και, μάλιστα, αναδρομικά από τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου¹⁶⁵. Η νομή του αναξίου θεωρείται ότι ουδέποτε απεκτήθη απ' αυτόν. Η θέση αυτή εντοπίζεται και στην υπ' αριθ. 2110/2009 απόφαση του Αρείου Πάγου: «Περαιτέρα, από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 1860, 1862 παρ. 1 και 1863 ΑΚ συνάγεται ότι αν στο πρόσωπο του κληρονόμου επέλθει κάποιος λόγος έκπτωσης από την κληρονομία, όπως είναι και η κήρυξη της αναξιοότητας, ματαιώνεται αναδρομικά η κτήση από αυτόν της νομής». Από τη στιγμή αυτή ο ανάξιος οφείλει να αποδώσει τα κληρονομαία στοιχεία στο νέο κληρονόμο. Εάν δεν το πράξει, τότε ο ανάξιος καθίσταται επιλήψιμος νομέας¹⁶⁶, με αποτέλεσμα να είναι δυνατή η σε βάρος του άσκηση της αγωγής αποβολής από τη νομή (ΑΚ 984, 987).

Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη¹⁶⁷, η ΑΚ 1859¹⁶⁸ επί αποποίησης δεν εφαρμόζεται αναλογικά στην περίπτωση της ευθύνης του αναξίου κληρονόμου για τα κληρονομαία στοιχεία, κατά τον χρόνο μεταξύ της επαγωγής της κληρονομίας σ' αυτόν και της τελεσίδικης κήρυξης του ως αναξίου. Επομένως, οι κατά τον χρόνο αυτό πράξεις του αναξίου κρίνονται σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Κατά την ίδια άποψη, ο ανάξιος κληρονόμος πρέπει να αντιμετωπίζεται ως επιλήψιμος νομέας της κληρονομίας, ενώ για την εκ μέρους του απόδοση των κληρονομιαιών στοιχείων και των τυχόν ωφελημάτων προκρίνεται η σε βάρος του άσκηση της περί κλήρου αγωγής (ΑΚ 1871) και η εφαρμογή των ΑΚ 1873 επ. Η θέση αυτή ισχύει και για την περίπτωση του αναξίου καταπιστευματοδόχου, ενώ αμφισβήτηση επικρατεί για το εάν πρέπει να εφαρμόζεται και στην περίπτωση του αναξίου κληροδόχου. Όπως υποστηρίζει η Ν. Ψούνη¹⁶⁹, μολονότι η ΑΚ 1864 ορίζει ότι οι διατάξεις περί αναξιοότητας εφαρμόζονται και επί κληροδόχου, ακριβέστερο είναι ο ανάξιος κληροδόχος να μην αντιμετωπίζεται ούτε αναλογικά ως νομέας της κληρονομίας, αλλά σε βάρος του πρέπει να ασκείται η διεκδικητική αγωγή (ΑΚ 1094 επ.), εάν εξακολουθεί μετά την κήρυξή του ως αναξίου να νέμεται τα κληρονομαία στοιχεία, χωρίς να

¹⁶⁵ Χ. Κούσουλας, *Νομή και κληρονομική διαδοχή*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1996, σελ. 252, 253.

¹⁶⁶ Ν. Ψούνη, *ό.π.*, σελ. 264.

¹⁶⁷ Γ. Μπαλής, *ό.π.*, αρ. 182, Ν. Παπαντωνίου, *ό.π.*, 25 ε, Κ. Χριστακάκου, *ό.π.*, άρθρ. 1863 αρ. 11, Π. Φίλιος, *ό.π.*, 57 Β 2, Ι. Σπυριδάκης, *ό.π.*, 160 αρ. 4.1.

¹⁶⁸ ΑΚ 1859: «*Η διαχείριση πριν από την αποποίηση. Διαχειριστική πράξη που έγινε από εκείνον που αποποιήθηκε, πριν από την αποποίηση της κληρονομίας, κρίνεται απέναντι στον κληρονόμο κατά τις διατάξεις για τη διοίκηση αλλοτρίων. Η διάθεση αντικειμένου πριν από την αποποίηση της κληρονομίας, από εκείνον που αποποιήθηκε, εφόσον δεν μπορούσε χωρίς ζημία της κληρονομίας να αναβληθεί, καθώς και η μονομερής δικαιοπραξία τρίτου προς αυτόν ως κληρονόμο, παραμένουν ισχυρές και μετά την αποποίηση.*».

¹⁶⁹ Ν. Ψούνη, *ό.π.*, σελ. 264. Έτσι και Μ. Σταθόπουλος, *ό.π.*, άρθρ. 1863 αρ. 14.

αποκλείεται ευθύνη του σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες. Αντίθετη είναι η άποψη που διατυπώνει ο Π. Φίλιος¹⁷⁰, σύμφωνα με την οποία για τις πράξεις που επεχείρησε ο ανάξιος έναντι του τελικού κληρονόμου ή των τρίτων, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις (π.χ. διοίκηση αλλοτρίων, διάθεση από μη δικαιούχο). Κατά την άποψη του Ν. Παπαντωνίου¹⁷¹, ο ανάξιος πρέπει να θεωρείται ότι ανέλαβε τη διοίκηση των κληρονομιαίων στοιχείων παρά την αντίθετη θέληση του κυρίου τους. Η κακοπιστία του υφίσταται ήδη κατά την επαγωγή της κληρονομίας σ' αυτόν, δεδομένου ότι τελεί σε γνώση της παραπτοματικής του συμπεριφοράς και, συνεπώς, τυγχάνουν εφαρμογής οι ΑΚ 1877 και 1098 ως προς την ευθύνη του για ωφελήματα και ζημιές των κληρονομιαίων στοιχείων. Εξαιρέση ως προς τον χρόνο ύπαρξης της κακοπιστίας υπάρχει όταν το παράπτωμα τελείται από τον ανάξιο σε χρόνο μεταγενέστερο της επαγωγής.

Με την κήρυξη της κληρονομικής αναξιοτήτας, η σύγχυση της κληρονομιαίας περιουσίας με την περιουσία του αναξίου ανατρέπεται αναδρομικά. Έτσι, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που αποσβέστηκαν λόγω σύγχυσης (ΑΚ 453) αναβιώνουν αναδρομικά και θεωρείται ότι δεν αποσβέστηκαν. Τέλος, εφόσον ο κηρυχθείς ως ανάξιος παύει αναδρομικά να φέρει την ιδιότητα του κληρονόμου, δεν ευθύνεται για τα χρέη της κληρονομίας. Δεν ισχύει, όμως, το ίδιο για τα χρέη που ανέλαβε με την ιδιότητα του κληρονόμου πριν από την κήρυξη της αναξιοτήτάς του¹⁷², οπότε εξακολουθεί να ευθύνεται προσωπικά.

2. Προστασία τρίτων προσώπων

Ένα ζήτημα, το οποίο ανακύπτει στην περίπτωση που επέλθει έκπτωση κληρονόμου από την κληρονομική διαδοχή λόγω αναξιοτήτας, είναι αυτό της τύχης των δικαιοπραξιών, τις οποίες κατήρτισε ο ανάξιος κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα μεταξύ της επαγωγής της κληρονομίας σ' αυτόν και της τελεσίδικης κήρυξής του ως αναξίου. Είναι, άλλωστε, πολύ πιθανό κατά τον ανωτέρω χρόνο ο ανάξιος να συναλλάχθηκε με τρίτους ακριβώς υπό την ιδιότητά του ως κληρονόμου. Ερωτάται, επομένως, ποία είναι η τύχη των δικαιοπραξιών αυτών και πώς προστατεύονται οι τρίτοι, οι οποίοι συμβλήθηκαν με τον τελικώς ανάξιο κληρονόμο. Κατά την κρατούσα άποψη, την οποία έχουμε ήδη εξετάσει, η ΑΚ 1859 περί αποποίησης δεν εφαρμόζεται αναλογικά επί των διαχειριστικών πράξεων του αναξίου. Έτσι, μόνη διέξοδος για τους τρίτους που συναλλάχθηκαν με τον ανάξιο κληρονόμο είναι η καταφυγή στις διατάξεις για την προστασία της καλής πίστης, όπως είναι η ΑΚ 1036 για τη κτήση κινητού από μη κύριο, η ΑΚ 1963 για τη δημόσια πίστη του κληρονομητηρίου και η ΑΚ 239 για τη διάθεση από μη δικαιούχο¹⁷³.

Θα πρέπει, πάντως, να γίνει διάκριση μεταξύ των υποσχετικών και των εκποιητικών δικαιοπραξιών, τις οποίες επεχείρησε ο ανάξιος ως κληρονόμος κατά το χρονικό διάστημα μέχρι την τελεσίδικη κήρυξή του ως αναξίου. Έτσι, στην περίπτωση των υποσχετικών, οι δικαιοπραξίες του αναξίου με τους τρίτους παραμένουν ισχυρές και μετά την έκπτωσή του, διότι αφ' ενός δεν προϋποτίθεται για την κατάρτισή τους η ιδιότητα του κληρονόμου από τον ανάξιο

¹⁷⁰ Π. Φίλιος, ό.π., 57 Β 2.

¹⁷¹ Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 ε.

¹⁷² Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ 734 αρ. 88.

¹⁷³ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 265.

και αφ' ετέρου με αυτές ο ανάξιος ανέλαβε απλώς υποχρέωση έναντι των τρίτων και δεν προέβη σε οποιαδήποτε διάθεση στοιχείου της κληρονομιάς. Εφόσον επέλθει έκπτωση του αναξίου από την κληρονομική διαδοχή και, συνεπακόλουθα, αδυναμία αυτού να εκπληρώσει την υποσχετική δικαιοπραξία, τότε η ευθύνη του στοιχειοθετείται σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις για την αδυναμία εκπλήρωσης της παροχής (ΑΚ 335 επ., ΑΚ 380 επ.). Ο κατά διαδοχή του αναξίου καλούμενος κληρονόμος δεν δεσμεύεται προφανώς από το περιεχόμενο των συμβάσεων αυτών, οι οποίες ισχύουν μόνο μεταξύ του αναξίου και των τρίτων. Έναντι του νέου κληρονόμου, οι συμβάσεις κρίνονται σύμφωνα με τις διατάξεις για τη διοίκηση αλλοτρίων (ΑΚ 730 επ)¹⁷⁴. Υποστηρίζεται, πάντως, ότι είναι δυνατή και στην περίπτωση αυτή η εφαρμογή των ΑΚ 229 - 231 για την έλλειψη πληρεξουσιότητας και η δύναμη αυτών είσοδος του νέου κληρονόμου στη συμβατική σχέση μεταξύ αναξίου και τρίτου, με την προηγούμενη παροχή έγκρισης στην επιχειρηθείσα δικαιοπραξία¹⁷⁵.

Διαφορετική είναι η αντιμετώπιση των εκποιητικών δικαιοπραξιών μεταξύ αναξίου και τρίτων, ήτοι των δικαιοπραξιών με τις οποίες επήλθε διάθεση δικαιώματος της κληρονομιάς περιουσίας. Δεδομένου ότι η υπό κρίση διάθεση κληρονομιάς στοιχείου επιχειρήθηκε από μη δικαιούχο, με την τελεσίδικη κήρυξη της αναξιοτήτας οι δικαιοπραξίες αυτές θεωρούνται άκυρες και δη αναδρομικά. Οι τρίτοι μπορούν να προστατευτούν, όπως προειπώθηκε, μόνο με την επίκληση των διατάξεων για την προστασία της καλής πίστης. Στην περίπτωση αυτή και εφόσον οι τρίτοι αποκτήσουν δικαίωμα, ο νέος κληρονόμος δύναται να στραφεί κατά του αναξίου με τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό (ΑΚ 904 επ.). Είναι, όμως, πιθανή και η έγκριση της δικαιοπραξίας του αναξίου με τον τρίτο από το νέο κληρονόμο κατά την ΑΚ 239 παρ. 2^α, οπότε επέρχεται και αναδρομική ισχυροποίησή της. Η ακυρότητα καταλαμβάνει και τις μονομερείς δικαιοπραξίες που επιχειρήθηκαν από ή προς τον ανάξιο, καθώς και τις υλικές νομικές πράξεις (π.χ. καταβολή), στις οποίες αυτός προέβη σχετικά με τα στοιχεία της κληρονομιάς περιουσίας¹⁷⁶. Είναι, άλλωστε, χαρακτηριστικά τα όσα αναφέρει ο Γ. Μπαλής¹⁷⁷: «Όσον αφορά όμως τας εκποιητικές δικαιοπραξίας, αύται κηρυχθείσης της αναξιοτήτος είναι εξ υπαρχής άκυροι ως γενόμενοι παρά μη δικαιούχου, μόνον δε εξ ειδικών λόγων (1036, 239, 1963) είναι αύται έγκυροι. Επομένως και αι προς τον ανάξιον γενόμενοι καταβολαί υπό των οφειλετών της κληρονομιάς ακύρως εγένοντο». Διχογνωμία επικρατεί, τέλος, ως προς την τύχη των κινητών στοιχείων της κληρονομιάς, τα οποία εκποιήθηκαν από τον ανάξιο σε τρίτους, με τη μία άποψη¹⁷⁸ να υποστηρίζει τη μη μετατροπή τους σε απολωλότα, ενώ κατά την άλλη άποψη θεωρούνται τέτοια λόγω της περιέλευσης της νομής τους σε τρίτο χωρίς τη θέληση του αληθούς κληρονόμου.

3. Κήρυξη αναξιοτήτας λοιπών τιμωμένων προσώπων (ΑΚ 1864)

Μολονότι οι περισσότερες περιπτώσεις αναξιοτήτας αφορούν στην πράξη σε κληρονόμο, κατά τη ρητή διατύπωση της ΑΚ 1864 «*οι διατάξεις για την αναξιοτήτα εφαρμόζονται και ως προς το μεριδούχο, καθώς επίσης και ως προς τον κληροδόχο*». Εν πρώτοις, η διατύπωση του νόμου ως προς το μεριδούχο φαίνεται πλεοναστική, δεδομένου ότι σύμφωνα με την ΑΚ 1825

¹⁷⁴ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 265.

¹⁷⁵ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1863 αρ. 17.

¹⁷⁶ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1863 αρ. 20.

¹⁷⁷ Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 182.

¹⁷⁸ Κ. Στεφανόπουλος, ό.π., 22 αρ. 6.

παρ. 2 ο μεριδούχος, κατά το ποσοστό της νόμιμης μοίρας του, μετέχει στην κληρονομία ως κληρονόμος. Ωστόσο, ως γνωστόν είναι δυνατή και η κατάλειψη της νόμιμης μοίρας σε μεριδούχο με κληροδοσία (βλ. ΑΚ 1828), οπότε η θέση του στην κληρονομική διαδοχή είναι αυτή του κληροδόχου. Σε κάθε περίπτωση, η ΑΚ 1864 καθιστά σαφές ότι ανάξιος προς το κληρονομείν δύναται να κηρυχθεί και ο κληροδόχος και -του νόμου μη διακρίνοντος- τούτο ισχύει για κάθε είδος κληροδοσίας, όπως είναι η ενοχική κληροδοσία της ΑΚ 1995 (*legatum per damnationem*) και η εμπράγματη κληροδοσία της ΑΚ 1996 (*legatum per vindicationem*), αλλά και το εξαίρετο του συζύγου (ΑΚ 1820 εδ. 2), η κληροδοσία στον κληρονόμο (ΑΚ 1969) και η καταπιστευτική κληροδοσία (ΑΚ 2009)¹⁷⁹. Στις τελευταίες περιπτώσεις, όπου ο κληροδόχος είναι και κληρονόμος, η αναξιοότητα καταλαμβάνει αμφοτέρως τις ιδιότητές του¹⁸⁰. Η κήρυξη του κληροδόχου ως αναξίου συνεπάγεται -κατά τα ήδη εκτεθέντα- την έκπτωση από το δικαίωμά του επί του αντικειμένου της κληροδοσίας. Εάν ο κληροδόχος είχε ήδη λάβει το αντικείμενο της κληροδοσίας, τότε αυτό αναζητείται σύμφωνα με τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό (ΑΚ 904 επ.)¹⁸¹. Έννομο συμφέρον για την έγερση της αγωγής κήρυξης κληροδόχου ως αναξίου έχει κάθε πρόσωπο που ωφελείται από την έκπτωσή του, όπως είναι ο βεβαρημένος με την κληροδοσία κληρονόμος (ΑΚ 1981), ο υποκατάστατος του κληροδόχου (ΑΚ 2008), ο ωφελούμενος κατά προσαύξηση κληροδόχος (ΑΚ 1976) και ο αρχικός κληροδόχος σε περίπτωση καταπιστευτικής υποκατάστασης (ΑΚ 2009). Στο σημείο αυτό, πρέπει να επισημανθεί η (μεμονωμένη) άποψη του Γ. Μπαλή¹⁸², σύμφωνα με την οποία για την κήρυξη κληροδόχου ως αναξίου δεν απαιτείται η έκδοση δικαστικής απόφασης, διότι αυτού του είδους η αναξιοότητα δεν αφορά στο δημόσιο συμφέρον, ήτοι στον προσδιορισμό της καθολικής διαδοχής του κληρονομούμενου.

Από την άλλη, ο καταπιστευματοδόχος, αφ' ης στιγμής του επάγεται το καταπίστευμα, θεωρείται καθολικός διάδοχος του κληρονομούμενου¹⁸³ και όχι διάδοχος του βεβαρημένου με το καταπίστευμα κληρονόμου. Έτσι, είναι καθ' όλα δυνατή η κήρυξη του καταπιστευματοδόχου ως αναξίου, οπότε και απολλύει κάθε δικαίωμα στην κληρονομία. Εξάλλου, η ΑΚ 1862 παρ. 2 κάνει ευθέως λόγο για ανάξιο καταπιστευματοδόχο, με τη σε βάρος του αγωγή περί αναξιοότητας να παραγράφεται δύο έτη μετά την επαγωγή της κληρονομίας στο βεβαρημένο κληρονόμο (αναλυτικά ανωτέρω υπό V.2). Έννομο συμφέρον για την κήρυξη του καταπιστευματοδόχου ως αναξίου έχει, ασφαλώς, ο βεβαρημένος κληρονόμος και ο τυχόν υποκατάστατος του καταπιστευματοδόχου. Εάν εκπέσει ο καταπιστευματοδόχος, τότε θα πρέπει να διακρίνουμε εάν του έχει επαχθεί το καταπίστευμα ή όχι. Στην πρώτη περίπτωση, όταν, δηλαδή, έχει γίνει η επαγωγή, τα αποτελέσματά της αίρονται αναδρομικά και ισχύουν όσα εκτέθηκαν ανωτέρω στην ενότητα VI. για τις συνέπειες κήρυξης της αναξιοότητας κληρονόμου. Εάν η κήρυξη της αναξιοότητας επέλθει πριν από την επαγωγή του καταπιστεύματος, τότε ο καταπιστευματοδόχος εκπίπτει από το υπό αναβλητική αίρεση δικαίωμά του στο καταπίστευμα και ο βεβαρημένος κληρονόμος απαλλάσσεται από τη σχετική του υποχρέωση.

¹⁷⁹ Ν. Ψούνη, ό.π., σελ. 268.

¹⁸⁰ Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 25 σελ. 114, Κ. Χριστακάκου, ό.π., άρθρ. 1864 αρ. 3 και 6. Αντίθετος ο Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 183.

¹⁸¹ Α. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 735 αρ. 91.

¹⁸² Γ. Μπαλής, ό.π., αρ. 183.

¹⁸³ Ν. Παπαντωνίου, ό.π., 27 α Ι.

Υποστηρίζεται και η άποψη ότι οι διατάξεις περί αναξιοτήτας θα πρέπει να εφαρμόζονται αναλογικά και στην περίπτωση του προσώπου που ωφελείται από τρόπο (ΑΚ 1715, 2011 επ.)¹⁸⁴. Δεν υπάρχει, όμως, αμφιβολία ότι η ρύθμιση της ΑΚ 1864 περιορίζει τη δυνατότητα αναλογικής εφαρμογής των περί αναξιοτήτας διατάξεων και σε άλλες περιπτώσεις. Συναφώς, έχει υποστηριχθεί ότι η ρύθμιση της αναξιοτήτας θα έπρεπε να εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση, όπου ένα πρόσωπο αποκτά ωφέλεια από το θάνατο ενός προσώπου¹⁸⁵. Τέτοια περίπτωση συνιστά και η δωρεά αιτία θανάτου (donatio mortis causa) των ΑΚ 2032 επ., στην οποία, όμως, εφαρμόζονται οι διατάξεις της δωρεάς (ΑΚ 496 επ.), οπότε, εάν τελεστεί παράπτωμα που παραπέμπει σε αναξιοτήτα, χωρεί ανάκληση της δωρεάς (ΑΚ 505).

4. Συγκριτικό Δίκαιο

Ο θεσμός της κληρονομικής αναξιοτήτας εντοπίζεται με ορισμένες παραλλαγές σε πολλά σύγχρονα δίκαια. Σε αυτό συνετέλεσε, άλλωστε, το γεγονός ότι οι καταβολές του θεσμού ανιχνεύονται στο ρωμαϊκό δίκαιο, το οποίο απετέλεσε πρότυπο για πολλά μεταγενέστερα δίκαια και δη για τα ηπειρωτικά δίκαια της Κεντρικής Ευρώπης. Προκειμένου να διαμορφωθεί μία πληρέστερη εικόνα του θεσμού, κρίνεται σκόπιμη στο σημείο αυτό η παρουσίαση των ρυθμίσεων περί κληρονομικής αναξιοτήτας και σε ορισμένα άλλα ευρωπαϊκά δίκαια.

Γερμανία¹⁸⁶. Έχει ήδη λεχθεί ότι το ελληνικό δίκαιο περί αναξιοτήτας έχει σε μεγάλο βαθμό επηρεαστεί από το γερμανικό. Στο γερμανικό δίκαιο η αναξιοτήτα («erbunwürdigkeit») ρυθμίζεται στα άρθρα 2339 επ. του γερμανικού Αστικού Κώδικα (BGB). Οι λόγοι κληρονομικής αναξιοτήτας του γερμανικού δικαίου είναι αντίστοιχοι με του ελληνικού και περιλαμβάνονται στη διάταξη του άρθρου 2339 BGB. Έτσι, ανάξιος να κληρονομήσει είναι: α) όποιος με πρόθεση και παράνομα θανάτωσε ή αποπειράθηκε να θανατώσει τον κληρονομούμενο ή τον έθεσε σε κατάσταση τέτοια που να αδυνατεί μέχρι το θάνατό του να συντάξει ή να ανακαλέσει μία διάταξη αιτία θανάτου, β) όποιος με πρόθεση και παράνομα εμπόδισε τον διαθέτη να συντάξει ή να ανακαλέσει μία διάταξη αιτία θανάτου, γ) όποιος εξανάγκασε τον διαθέτη με απειλή να συντάξει ή να ανακαλέσει διάταξη αιτία θανάτου και δ) όποιος κατέστη ένοχος ποινικού αδικήματος σύμφωνα με τα άρθρα 267 και 271 έως 274 του γερμανικού Ποινικού Κώδικα σχετικά με τη διάταξη αιτία θανάτου του κληρονομούμενου (π.χ. πλαστογραφία, υπεξαγωγή εγγράφου). Σύμφωνα με το άρθρο 2342 BGB, η κληρονομική αναξιοτήτα κηρύσσεται από το δικαστήριο κατόπιν άσκησης σχετικής αγωγής από το πρόσωπο που καλείται στην κληρονομία μετά τον παραμερισμό του αναξίου, έστω και αν μεταξύ τους παρεμβάλλεται και άλλος κληρονόμος. Αίτημα της αγωγής είναι η κήρυξη του κληρονόμου ως αναξίου. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχει επαχθεί η κληρονομία στον ανάξιο (άρθρο 2340 παρ. 2 BGB). Η κήρυξη της αναξιοτήτας αποκλείεται αν ο διαθέτης έχει συγχωρήσει τον ανάξιο κληρονόμο (άρθρο 2343 BGB). Τα αποτελέσματα της κληρονομικής αναξιοτήτας στο γερμανικό δίκαιο ταυτίζονται με αυτά του ελληνικού δικαίου και επέρχονται όταν η απόφαση του δικαστηρίου καταστεί τελεσίδικη. Συνεπώς, όταν ένας κληρονόμος κηρυχθεί ανάξιος, η επαγωγή σ' αυτόν θεωρείται ότι δεν έχει πραγματοποιηθεί και η κληρονομία περιέρχεται στο πρόσωπο που θα είχε

¹⁸⁴ Π. Φίλιος, ό.π., 56 Β ΙΙ, Α. Λιτζερόπουλος, ό.π., 60, Ν. Κουμουτζής, ό.π., άρθρ. 1864 αρ. 3. Αντίθετος ο Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1864 αρ. 9.

¹⁸⁵ Μ. Σταθόπουλος, ό.π., άρθρ. 1864 αρ. 10., Ν. Κουμουτζής, ό.π., άρθρ. 1864 αρ. 4.

¹⁸⁶ Βλ. σχετικά άρθρα 2339 επ. του ΓερμΑΚ (Bürgerliche Gesetzbuch).

δικαίωμα εάν ο ανάξιος κληρονόμος δεν ήταν εν ζωή κατά τον χρόνο της επαγωγής. Η επαγωγή θεωρείται ότι έγινε κατά την επέλευση της κληρονομιάς στον ανάξιο (άρθρο 2344 BGB). Οι διατάξεις για την αναξιότητα εφαρμόζονται και στον ανάξιο κληροδόχο και στον ανάξιο μεριδούχο (άρθρο 2345 BGB).

Γαλλία¹⁸⁷. Οι διατάξεις περί κληρονομικής αναξιότητας στη γαλλική έννομη τάξη αναθεωρήθηκαν ριζικά το 2001, τόσο ως προς τις προϋποθέσεις όσο και προς τις συνέπειες της αναξιότητας. Μέχρι τη μεταρρύθμιση του 2001, ο γαλλικός Αστικός Κώδικας (Code Civil) προέβλεπε τρεις περιπτώσεις αναξιότητας του κληρονόμου («indignité à succéder»): α) ποινική καταδίκη για θανάτωση ή απόπειρα θανάτωσης του κληρονομούμενου, β) ποινική καταδίκη για ψευδή καταμήνυση του κληρονομούμενου για έγκλημα που τιμωρείται με θάνατο, γ) ποινική καταδίκη για μη αναφορά στις αρχές του φόνου του κληρονομούμενου. Από το 2001 προβλέπονται στα άρθρα 727 και 727-1 του γαλλικού Αστικού Κώδικα πέντε περιπτώσεις αναξιότητας: α) ποινική καταδίκη του κληρονόμου για θανάτωση του κληρονομούμενου από πρόθεση. Ο νόμος εξομοιώνει την απόπειρα του εγκλήματος με την τέλεση και τον συνεργό με τον αυτουργό. β) ποινική καταδίκη του κληρονόμου για πρόκληση σωματικής βλάβης ή σεξουαλική επίθεση κατά του κληρονομούμενου από πρόθεση, οι οποίες επέφεραν το θάνατο του τελευταίου. γ) ποινική καταδίκη του κληρονόμου για ψευδή μαρτυρία σε ποινική διαδικασία κατά του κληρονομούμενου. δ) ποινική καταδίκη του κληρονόμου για μη παροχή βοήθειας στην πρόληψη ή αντιμετώπιση των συνεπειών εγκλήματος κατά της σωματικής ακεραιότητας του κληρονομούμενου, από το οποίο προήλθε ο θάνατος του τελευταίου, εφόσον ο κληρονόμος μπορούσε να το πράξει χωρίς κίνδυνο για τον ίδιο ή για τρίτους. ε) ποινική καταδίκη του κληρονόμου για συκοφάντηση του κληρονομούμενου. Η κήρυξη της αναξιότητας, επομένως, προϋποθέτει ποινική καταδίκη του κληρονόμου από ποινικό δικαστήριο και όχι απλώς άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος του. Η αναξιότητα κηρύσσεται μετά από αίτηση άλλου κληρονόμου. Το αίτημα πρέπει να υποβληθεί εντός έξι μηνών από το θάνατο του κληρονομούμενου, εάν η καταδίκη είναι προγενέστερη του θανάτου, ή εντός έξι μηνών από την απόφαση αυτή, εάν είναι μεταγενέστερη του θανάτου. Σε περίπτωση απουσίας κληρονόμου, η αίτηση μπορεί να υποβληθεί από τον εισαγγελέα (άρθρο 727-1 CC). Ο ανάξιος κληρονόμος δεν αποκλείεται από την κληρονομική διαδοχή, εφόσον ο θανών τελώντας σε γνώση του λόγου αναξιότητας τον καθιστά διάδοχό του με ρητή δήλωση στη διαθήκη (άρθρο 728 CC). Η αναξιότητα πλήττει και το νόμιμο μεριδούχο (άρθρο 729-1 CC). Οι συνέπειες της αναξιότητας στο γαλλικό δίκαιο ταυτίζονται με αυτές του ελληνικού δικαίου. Ο ανάξιος αποκλείεται από την κληρονομική διαδοχή και υποχρεούται να επιστρέψει όλους τους καρπούς και όλα τα ωφελήματα που απέκτησε από την κληρονομία (άρθρο 729 CC). Η κληρονομία επάγεται σ' εκείνον που θα είχε σειρά να κληθεί, αν ο ανάξιος δεν ζούσε κατά την επαγωγή. Η αναξιότητα έχει αναδρομική ισχύ και ανατρέχει στο χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου. Η ενέργεια της αναξιότητας είναι σχετική και αφορά μόνο στη σχέση μεταξύ του αναξίου και του αποθανόντος.

Ιταλία¹⁸⁸. Η κληρονομική αναξιότητα προβλέπεται και στο ιταλικό δίκαιο («indegna») και ρυθμίζεται στα άρθρα 463 επ. του ιταλικού Αστικού Κώδικα (Codice Civile). Ειδικότερα, από την κληρονομική διαδοχή αποκλείονται τα πρόσωπα που έχουν διαπράξει ένα από τα προβλεπόμενα στο άρθρο 463 CC παραπτώματα. Οι λόγοι κληρονομικής αναξιότητας μπορούν

¹⁸⁷ Βλ. σχετικά άρθρα 727 επ. του ΓαλλΑΚ (Code Civil) στο www.legifrance.gouv.fr/.

¹⁸⁸ Βλ. σχετικά άρθρα 463 επ. του ΙταλΑΚ (Codice Civile).

να ομαδοποιηθούν σε δύο κατηγορίες: α) σε εκούσιες πράξεις του κληρονόμου που θέτουν πραγματικά ή δυνητικά σε κίνδυνο τη σωματική ή ηθική ακεραιότητα του κληρονομούμενου (θανάτωση ή απόπειρα θανάτωσης του κληρονομούμενου, του συζύγου, των απογόνων ή των ανιόντων του, καταδίκη για ψευδή καταμήνυση του κληρονομούμενου για αδίκημα που επισύρει ισόβια κάθειρξη ή κάθειρξη τουλάχιστον τριών ετών ή καταδίκη για συναφή ψευδή κατάθεση) και β) σε πράξεις του κληρονόμου, με τις οποίες αποσκοπεί στη διαμόρφωση της διαθήκης προς όφελός του και διαφορετικά από τη βούληση του κληρονομούμενου (απειλή για σύνταξη διαθήκης, κατάρτιση πλαστής διαθήκης ή χρήση αυτής). Η κληρονομική αναξιοότητα κηρύσσεται με δικαστική απόφαση κατόπιν άσκησης αγωγής από το πρόσωπο που καλείται στην κληρονομική διαδοχή στη θέση του αναξίου. Με την κήρυξη της αναξιοότητας η κληρονομία επάγεται στο πρόσωπο που θα καλείτο στη διαδοχή εάν ο ανάξιος δεν ζούσε κατά τον θάνατο του κληρονομούμενου. Ο ανάξιος υποχρεούται να επιστρέψει την κληρονομιαία περιουσία, αλλά και τους καρπούς και τα ωφελήματα που απεκόμισε από αυτήν (άρθρο 464 CC). Οι πράξεις που διενήργησε ο ανάξιος επί των κληρονομιαίων στοιχείων από την επαγωγή της κληρονομίας σ' αυτόν έως την κήρυξη της αναξιοότητας κρίνονται διαφορετικά ανάλογα με το αν πρόκειται για πράξεις τακτικής ή έκτακτης διαχείρισης. Με τις πρώτες πράξεις ο κληρονόμος αποβλέπει στη διατήρηση της ουσίας της κληρονομίας, ενώ με τις δεύτερες προβαίνει σε διάθεση των περιουσιακών στοιχείων της κληρονομίας. Οι πράξεις τακτικής διαχείρισης παραμένουν ισχυρές μετά την κήρυξη της αναξιοότητας, ενώ η τύχη των πράξεων έκτακτης διαχείρισης εξαρτάται από τη φύση των σχετικών δικαιοπραξιών ως επαχθών ή χαριστικών. Οι χαριστικές δικαιοπραξίες που επιχειρήθηκαν από τον ανάξιο κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα είναι αυτοδικαίως άκυρες, ενώ οι επαχθείς παραμένουν ισχυρές μόνο αν ο τρίτος ήταν καλόπιστος, αν αγνοούσε, δηλαδή, τη συνδρομή του λόγου αναξιοότητας στο πρόσωπο του κληρονόμου. Κρίσιμη κρίνεται και η διάταξη του άρθρου 465 CC για τον ανάξιο κληρονόμο - γονέα. Στην περίπτωση που η κήρυξη της αναξιοότητας έχει ως συνέπεια την επαγωγή της κληρονομίας στα τέκνα του αναξίου, τότε ο ανάξιος κληρονόμος - γονέας στερείται του δικαιώματος διαχείρισης της κληρονομιαίας περιουσίας για λογαριασμό των τέκνων του. Η ρύθμιση αυτή επιδιώκει να μην επωφελείται εμμέσως ο ανάξιος γονέας από την κληρονομία που επήχθη στα τέκνα του μετά την κήρυξη της αναξιοότητάς του. Για το λόγο αυτό, η διαχείριση περιέρχεται στο μη ανάξιο γονέα ή, αν και οι δύο γονείς κηρυχθούν ανάξιοι, ορίζεται διαχειριστής της κληρονομίας. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 466 CC η αναξιοότητα μπορεί να αποφευχθεί, εφόσον ο κληρονομούμενος συγχώρησε ρητά τον κληρονόμο με δημόσια πράξη ή με τη διαθήκη του ή αν ο κληρονομούμενος τον συμπεριέλαβε συνειδητά στη διαθήκη του τελώντας αποδεδειγμένα σε γνώση του λόγου αναξιοότητας.

Αγγλία¹⁸⁹. Στο αγγλικό δίκαιο εντοπίζονται νομοθετικές ρυθμίσεις με περιεχόμενο ανάλογο με αυτό της κληρονομικής αναξιοότητας ήδη από τον 16^ο αιώνα. Έτσι, στην «Parricide Act» του 1594 ορίζεται ότι στην περίπτωση θανάτωσης ανιόντος από κατιόντα του, ο κατιών αποκλείεται από την κληρονομία και στη θέση του καλούνται οι αμέσως επόμενοι πλησιέστεροι εξ αίματος συγγενείς του θανατωθέντος. Με την «Forfeiture Act» του 1982, η οποία είναι νόμος του Κοινοβουλίου του Ηνωμένου Βασιλείου, εισήχθη μία εξαίρεση στην εφαρμογή του κανόνα του κοινού δικαίου, σύμφωνα με τον οποίο πρέπει να εμποδίζεται η περιαγωγή οφέλους από τη θανάτωση ενός ατόμου στον θανατώσαντα. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1, ως «forfeiture rule» («κανόνας έκπτωσης») ορίζεται ο κανόνας της δημόσιας τάξης, βάσει του οποίου

¹⁸⁹ Βλ. σχετικά στο www.legislation.gov.uk/.

απαγορεύεται να επωφεληθεί ένας δράστης δολοφονίας από την πράξη του. Για το λόγο αυτό, απαγορεύεται κατ' αρχήν η κληρονομήση του θανατωθέντος από τον θανατώσαντα αυτόν. Ωστόσο, η ενότητα 2 του ίδιου νόμου προβλέπει ότι το δικαστήριο, μολονότι δεν μπορεί κατ' αρχήν να εκδώσει απόφαση αντίθετη προς τον κανόνα έκπτωσης, μπορεί να επιτρέψει την κληρονομήση του θύματος από τον δράστη, εάν βεβαιωθεί εξετάζοντας τη συμπεριφορά του δράστη και του θανόντος και άλλες κρίσιμες περιστάσεις ότι η λύση αυτή ανταποκρίνεται περισσότερο στο δίκαιο (π.χ. η σύζυγος που σκότωσε τον σύζυγό της ενώ ο τελευταίος βιαιοπραγούσε σε βάρος της).

Τέλος, πρέπει να υπομνησθεί ότι στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ισχύει ο Κανονισμός 650/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 4^{ης} Ιουλίου 2012 σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση του ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου¹⁹⁰. Ο Κανονισμός 650/2012 για τις κληρονομικές σχέσεις είναι ένας θεμελιώδης και φιλόδοξος Κανονισμός, καθώς είναι ο πρώτος που είναι πλήρης ως προς τη δομή του, δεδομένου ότι καλύπτει ταυτόχρονα τα θέματα διεθνούς δικαιοδοσίας, εφαρμοστέου δικαίου, αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων, αλλά και συνεργασίας μεταξύ των κρατών. Ο Κανονισμός ισχύει στα κράτη - μέλη της Ε.Ε. και εφαρμόζεται επί ζητημάτων κληρονομικής διαδοχής με στοιχεία αλλοδαπότητας. Στο άρθρο 23 του Κανονισμού («Πεδίο εφαρμογής του εφαρμοστέου δικαίου») ορίζεται ότι το δίκαιο που προσδιορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 21 (δίκαιο κράτους συνήθους διαμονής ή κράτους με το οποίο ο θανών είχε προδήλως στενότερους δεσμούς) ή το άρθρο 22 (επιλογή ως εφαρμοστέου του δικαίου της ιθαγένειας του θανόντος) διέπει το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής και, μεταξύ άλλων, την αποκλήρωση και την κληρονομική αναξιοότητα (παρ. 2 περ. δ'). Επομένως, σε περίπτωση κληρονομικής διαδοχής εντός της Ε.Ε., όπου εντοπίζονται στοιχεία αλλοδαπότητας, το εφαρμοστέο ως προς τη διερεύνηση των ζητημάτων κληρονομικής αναξιοότητας δίκαιο εντοπίζεται βάσει του Κανονισμού 650/2012.

---

¹⁹⁰ Βλ. σχετικά στο www.eur-lex.europa.eu/.

VIII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Παρά το γεγονός ότι ο νομοθέτης αφιερώνει μόλις πέντε (5) άρθρα για τη ρύθμιση της κληρονομικής αναξιοτήτας, η σημασία του θεσμού είναι πολλαπλάσια της έκτασης που καταλαμβάνει στον Αστικό Κώδικα. Στις διατάξεις για την κληρονομική αναξιοτήτα ανευρίσκουν πεδίο εφαρμογής οι σημαντικότερες αρχές του ιδιωτικού δικαίου, όπως είναι η *προστασία της ανθρώπινης ζωής*, η οποία ανάγεται στο σπουδαιότερο έννομο αγαθό (πρβλ. ΑΚ 1860 αρ. 1), η *αυτονομία της ιδιωτικής βούλησης*, η οποία πραγματώνεται, επί παραδείγματι, με τη δυνατότητα του κληρονομούμενου να συγχωρήσει τον ανάξιο (ΑΚ 1861), η *ελευθερία του διατιθέναι* (πρβλ. ΑΚ 1860 αρ. 3 - 5), η *προστασία της προσωπικότητας*, μεταφραζόμενη -έστω- σε *προστασία της μνήμης* του κληρονομούμενου, με την αποπομπή του κληρονόμου που προσέβαλε δολίως εν ζωή την τιμή και την προσωπικότητά του (ΑΚ 1860 αρ. 2), η *ασφάλεια των συναλλαγών*, η οποία ικανοποιείται με τη δικαστική κήρυξη της κληρονομικής αναξιοτήτας και την ταχεία εκκαθάριση των συναρτώμενων κληρονομικών σχέσεων (ΑΚ 1862), η *προστασία της οικογένειας*, με τη συμπερίληψη στην ΑΚ 1860 αρ. 1 και των στενών συγγενών του κληρονομούμενου, η *διαφύλαξη των χρηστών ηθών* (πρβλ. ΑΚ 1860 αρ. 4), κ.ά.

Η σημασία, επομένως, της κληρονομικής αναξιοτήτας δεν εξαντλείται στο μεγάλο θεωρητικό ενδιαφέρον των διατάξεων, οι οποίες περιλαμβάνουν, κατά κύριο λόγο, τις ηθικολογικές σταθμίσεις του νομοθέτη ως προς το αν η συμπεριφορά των εμπλεκόμενων σε μία κληρονομία προσώπων ανταποκρίνεται στην τάξη της κληρονομικής διαδοχής. Αντίθετα, στα άρθρα που ρυθμίζουν την κληρονομική αναξιοτήτα θα εντοπίσει κανείς ένα τέλεια διαρθρωμένο πλέγμα διατάξεων, το οποίο περιέχει με ακριβή μεθοδολογική προσέγγιση τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία, προκειμένου να κηρυχθεί ένας κληρονόμος ανάξιος, καθώς και τις έννομες συνέπειες που απορρέουν από την κήρυξη. Στις συνέπειες της αναξιοτήτας τοποθετείται και η καίρια πρακτική διάσταση του θεσμού, δεδομένου ότι δύναται να οδηγήσει στην πλήρη ανατροπή της κληρονομικής διαδοχής ενός κληρονομούμενου, με την αφαίρεση της κληρονομίας από τον έως πρότινος κληρονόμο και την παράδοσή της στον καλούμενο σε διαδοχή αυτού και, μάλιστα, αναδρομικώς. Ελάχιστοι θεσμοί του αστικού δικαίου έχουν τόσο ριζικές συνέπειες.

Ένα ζήτημα, το οποίο θα μπορούσε να εγείρει κριτική, είναι η περιοριστική απαρίθμηση των λόγων κληρονομικής αναξιοτήτας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο κλειστός αριθμός των λόγων αναξιοτήτας καταλείπει αρρυθμιστες πολλές περιπτώσεις, όπου με τη συμπεριφορά του ο κληρονόμος έπληξε ή προσέβαλε βάνουσα τον κληρονομούμενο. Έχει ήδη τεθεί ο προβληματισμός για την ανάγκη ένταξης στους λόγους αναξιοτήτας και άλλων αδικημάτων του κληρονόμου κατά του κληρονομούμενου (π.χ. βιασμός, περιύβριση νεκρού, εξύβριση της μνήμης), όπου ηθικά και κοινωνιολογικά επιβάλλεται να κριθεί ο κληρονόμος ανάξιος να κληρονομήσει. Εναπόκειται, λοιπόν, στο νομοθέτη να λάβει θέση επ' αυτών ή άλλων -κατά τα ανωτέρω- αναφυόμενων ζητημάτων και, σε συνδυασμό με την άρση ορισμένων δικονομικών διχογνωμιών (π.χ. δυνατότητα για κατ' ένσταση προβολή της αναξιοτήτας), να εγγραφεί την ακώλυτη και ευχερή εφαρμογή των διερευνώμενων διατάξεων στη σύγχρονη νομική πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Βουζίκας Ε., *Κληρονομικόν Δίκαιον: Πανεπιστημιακαί Παραδόσεις*, Αθήνα 1972.

Γεωργιάδης Α., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, 2013.

Ο ίδιος, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, 2019.

Ιωακειμίδης Σ., «*Θανάτωση του κληρονομούμενου με τη συναίνεσή του και κληρονομική αναξιοότητα του δράστη*», ΝοΒ 64/2012 σελ. 1618.

Κατσαντώνης Α., *Η εκ προθέσεως θανάτωση του κληρονομούμενου ως λόγος κληρονομικής αναξιοότητας κατ' άρθρον 1860 περ. 1 ΑΚ*, Ξένιον Ζέπου ΙΙΙ, 1973.

Κουμουτζής Ν. σε *Γεωργιάδη ΣΕΑΚ*, άρθρα 1860-1864 αρ. 1, Τόμος ΙΙ, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλα, 2013.

Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη Ε., *Οικογενειακό Δίκαιο*, Τόμος ΙΙ, Στ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016.

Κούσουλας Χ., *Νομή και κληρονομική διαδοχή*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1996.

Λιτζερόπουλος Α., *Κληρονομικόν Δίκαιον*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000.

Μπαλής Γ., *Κληρονομικόν Δίκαιον (Κατά τον Κώδικα)*, 4^η Έκδοση, Εκδοτικός Οίκος Δ. Ν. Τζάκα - Σ. Δελαγραμμάτικα, Αθήνα 1959.

Παπαδόπουλος Κ., *Αγωγές Κληρονομικού Δικαίου*, Τόμος Α', Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1994.

Παπαντωνίου Ν., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλα, Δίκαιο & Οικονομία, 1989.

Πετρόπουλος Γ., *Ιστορία και Εισηγήσεις του ρωμαϊκού δικαίου*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα Ε.Ε., 2008.

Σόντης Ι., *Καθύβρισις και καταμήνυσις του κληρονομούμενου κατά το ρωμαϊκόν δίκαιον - Αναξιοτής ή σιωπηρά ανάκλησις*, Θέμ. 62/1951.

Σπυριδάκης Ι., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Δ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2018.

Σταθόπουλος Μ., *ΕρμΑΚ άρθρα 1860 - 1864*.

Ο ίδιος, *Περί της δικαιολογητικής βάσεως του θεσμού της κληρονομικής αναξιοτήτος και πρακτικών τινών συνεπειών της*, EEN 42/1975, 824.

Στεφανόπουλος Κ., *Στοιχεία Κληρονομικού Δικαίου*, Εκδόσεις Επτάλοφος, 1976.

Τούσης Α., *Κληρονομικόν Δίκαιον (Κατά τον Αστικό Κώδικα)*, Ημίτομος Α', Εκδοτικός Οίκος Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1969.

Φύλιος Π., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 8^η Έκδοση, 2011.

Φουντεδάκη Κ., *Υιοθεσία. Ο ν. 2447/1996, οι τροποποιήσεις και η εφαρμογή του*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2010.

Χριστακάκου Κ., σε *Γεωργιάδη - Σταθόπουλου Αστικός Κώδιξ, Κατ' άρθρο Ερμηνεία*, Τόμος ΙΧ, Κληρονομικό Δίκαιο (άρθρα 1710 - 1870), Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο & Οικονομία, 1996.

Ψούνη Ν., *Κληρονομικό Δίκαιο*, Τόμος Ι, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016.

Ψούνη Ν., *Η διαμόρφωση των κληρονομικών σχέσεων στο πλαίσιο του συμφώνου συμβίωσης του Ν. 3719/2008*, ΕφΑΔ 2/2009.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- ΑΠ: 170/1952 (Θέμ. 63, 388), 1085/1973 (ΝοΒ 22, 768), 115/1974 (ΝοΒ 22, 919), 822/1978 (ΝοΒ 27, 734), 837/1981 (ΕΕΝ 49, 550), 164/1982 (ΕΕΝ 50, 106), 1142/1991 (ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΕΕΝ 59, 692), 1485/1992, 1031/2003 (ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΕλΔνη 44, 1621), 2110/2009, 1155/2011 (ΧρΙΔ 2012, 272, ΝοΒ 60, 347).
- ΕφΘεσ/νίκης 649/1954 (ΤΕΤΡΑΒΙΒΛΟΣ ΝΟΜΟΠΑΙΔΕΙΑ, Αρμ. 8, 688, ΕΕΝ 22, 453), ΕφΑθ 2822/1960 (ΝοΒ 9, 527), ΕφΑθ 1496/1969 (Αρμ. 24/1979), ΕφΑθ 1319/1976 (ΝοΒ 24, 650), ΕφΑθ 2577/2003 (ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), ΕφΛαρ 537/2005 (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), ΕφΠατρών 1149/2007 (ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), ΕφΑθ 5851/2011 (ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), ΕφΔωδ 4/2020 (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), ΕφΑτγαίου 91/2020 (ΤΕΤΡΑΒΙΒΛΟΣ ΝΟΜΟΠΑΙΔΕΙΑ), ΠολΠρωτΑθ 4381/2010.